

АРХИТЕКТУРА®

4

1997

ИЗДАНИЕ
НА СЪЮЗА
НА АРХИТЕКТИТЕ
В БЪЛГАРИЯ
СПИСАНИЕ ЗА
АРХИТЕКТУРНО
ТВОРЧЕСТВО
АРХИТЕКТУРНА
ТЕОРИЯ
И КРИТИКА

МУЛТИРОК
МРАМОР · ГРАНИТ

CARIDAL®
ОКАЧЕНИ ТАВАНИ

ОКАЧЕНИ ФАСАДИ И ПОКРИВИ

RADOP LTD.

София, ул. "Раковски" 74
тел./факс: 02/ 818 022, 815 951, 808 090
Варна, ул. "Заменхоф" 4
тел: 052/ 223 274, 602 574
Пловдив, бул. "6-ти септември" 158
тел.: 032/ 266 856, 224 373
e-mail: radop@mail.techno-link.com

VISTAWALL
ARCHITECTURAL PRODUCTS

© 2004 VISTAWALL

ТЕХНОЛОГИИ И МАТЕРИАЛИ ОТ XXI ВЕК

СИСТЕМИ ЗА СУХО СТРОИТЕЛСТВО И ОСВЕТИТЕЛНИ ТЕЛА ЗА ОКАЧЕНИ ТАВАНИ

CARIDAL

*Европейски стил
в интериора*

USG DONN

Системи, решаващи проблемите при вътрешно изграждане на сгради. От панелите и решетките на техните тавани до опорите за техните двойни подове, продуктите на USG/DONN предлагат новаторски системни решения, удовлетворяващи желанията на високите собственици на най-престижните административни и обществени сгради в света.

KNAUF

Със системите на Кнауф за сухо строителство Вашите строителни мечти стават действителност: сухо, бързо, чисто и изгодно. Сухите подови основи, преградните стени, предстенните обшивки, сухите мазилки, подпокривните градежи и таваните от естествения продукт гипс са биологично напълно безвредни и се препоръчват в нарастваща степен от експертите.

СОФИЯ
ул. СТАРА ПЛАНИНА 6
тел.: 80 50 80, факс: 80 37 71

ПЛОВДИВ
бул. 6 СЕПТЕМВРИ 113
тел./факс: 44 22 96

ВАРНА
ул. РАДКО ДИМИТРИЕВ 41
тел./факс: 22 67 19

БУРГАС
ул. АЛЕКСАНДРОВСКА 50
тел./факс: 49 761

UNIND SOFIA Ltd.

CONTRACTING AND ENGINEERING

1229 София, Илленци, ул. "281", № 3
тел.: (02) 936 00 33, 936 08 30, факс: 936 00 19

8000 Бургас, ул. "Иван Богоров", № 48
тел./факс: (056) 25 938

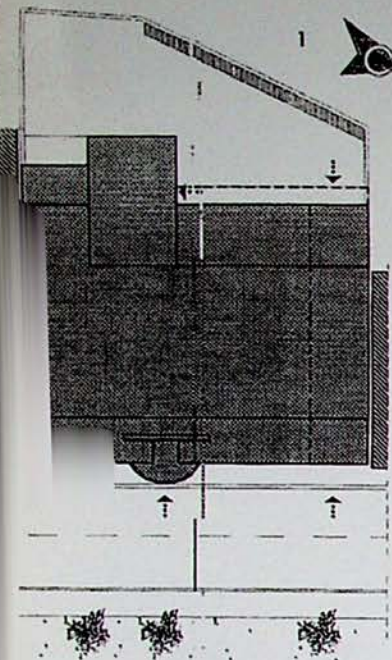
Когато архитектът е обмислил един интериор до най-дребния детайл, той би искал и изпълнението да бъде прецизно до най-дребния детайл. Фирма "Унинд" поема изпълнението от проекта на архитекта до напълно готов обект. Паркетът (орех, дъб или череша), ламперите, окачените тавани, вградените мебели в цвета на дървото или байцвани в някакъв цвят, вратите и прозорците - всичко това се изработва

от мебелната фабрика

МЕБЕЛИ BERGAMIN **M3** **MOBEL BERGAMIN**

Осветителните тела, текстилът и меката мебел, избрани като модел, цвят и материал от архитекта, се доставят от различни фабрики в Италия, с които "Унинд" работи от дълги години. Монтажът се извършва от специалисти на фирмата, подреждат се и подвижни мебели и архитектът вижда напълно реализирана своята идея.

"БУЛБАНК" (БВТБ) АД - ХАСКОВО

Авторски колектив:

- **Архитектура** - арх. Димитър Димитров - ръководител, арх. Димитър Николов - идеен и работен проект, арх. Данка Василева - работен проект и интериор, арх. Румен Драгомиров - работен проект и детайли
- **Конструкции** - инж. Н. Дерелиев
- **Инженеринг** - сътрудници на "Омикрон" АД (предприемаческа, консултантска дейност, инженеринг и технологии)

Арх. Димитър Димитров е роден е през 1964 г. в Шумен.

Завършва ВИАС през 1991 г. През 1988-1992 г. работи в колектива на ст.н.с. 1 ст. арх. Иван Драгиев. Участва в проектирането на следните по-важни обекти: експериментално училище в жк "Младост" 1-а, София; конкурсен проект за МЕИ - Пловдив /1 награда/ - 1989 г.; интериорно оформяне на Съвета за висше образование - 1989 г., бизнесцентър "Лекс" и физкултурен салон на 133 училище, София - 1991 г.; учебен и научноизследователски бизнесцентър към Университета по национално и световно стопанство, София - 1991 г.

През 1991-1992 г. е на свободна практика, а от 1992 г. работи в БНБ - София.

За да се запознае с методите на работа по мениджмънта и поддръжката на сградния фонд, посещава австрийската, унгарската и чешката национална банка. През 1993 г. е гост на Федералния резерв на САЩ, където посещава и пет архитектурни бюра, обслужващи с проекти Федералния резерв.

По-важни проекти за периода 1991-1997 г. са: преустройство за изграждане на централен офис на ЗАД "България-живот" и ЗАД "Енергия" във Варна, конкурс - II място; преустройство на офиси за банков клон и централен офис на "Кристалбанк" в София; преустройство на сграда за база на АД "Банксервис" в Шумен (реализация); преустройство на ниско тяло на почивната база на БНБ в Приморско (реализация); преустройство за банков офис на "Капиталбанк" на бул. "Витоша", София (реализация); банкова сграда на БУЛБАНК - клон Хасково; идеен проект за реконструкция на сградата на БНБ на ул. "Московска" 7, София (реализация).

Арх. Димитър Николов е роден през 1968 г. в Търговище.

Завършва ВИАС през 1991 г. През 1992-1995 г. работи в "ЮНИОН КО-РЕКТ" ООД - Варна, където по негови проекти са изградени 14 жилищни сгради. През 1994 г. - преустройство за изграждане на централен офис на ЗАД "България-живот" и ЗАД "Енергия" във Варна, конкурс - II място. През 1995-1996 г. преминава на свободна практика. От началото на тази година е районен архитект във Варна.

Арх. Данка Василева е родена през 1965 г. в Костенец.

Завършва ВИАС през 1991 г. с дипломен проект "Квартал "Взраждане" 135-137, София, реконструкция", за който ѝ е присъдена Голямата награда на САБ за дипломен проект. През 1991-1992 г. работи във фирма "ЕНЕРГО-5", София. През 1992-1993 г. работи във фирма "Балик-Стил", София. През 1993 г. участва в конкурс "Европан" с колектив. През 1993-1995 г. работи във фирма "АДА" - ООД, София. В момента е на свободна практика. Реализации: жилищни интериори и преустройство; жилищни сгради в местността "ВЕЦ Симеоново", София; хотел "Гергана" в курорта Албена в колектив; вили в Балчик; камини - проектиране и изпълнение; обществени пространства - озеленяване и градски дизайн.

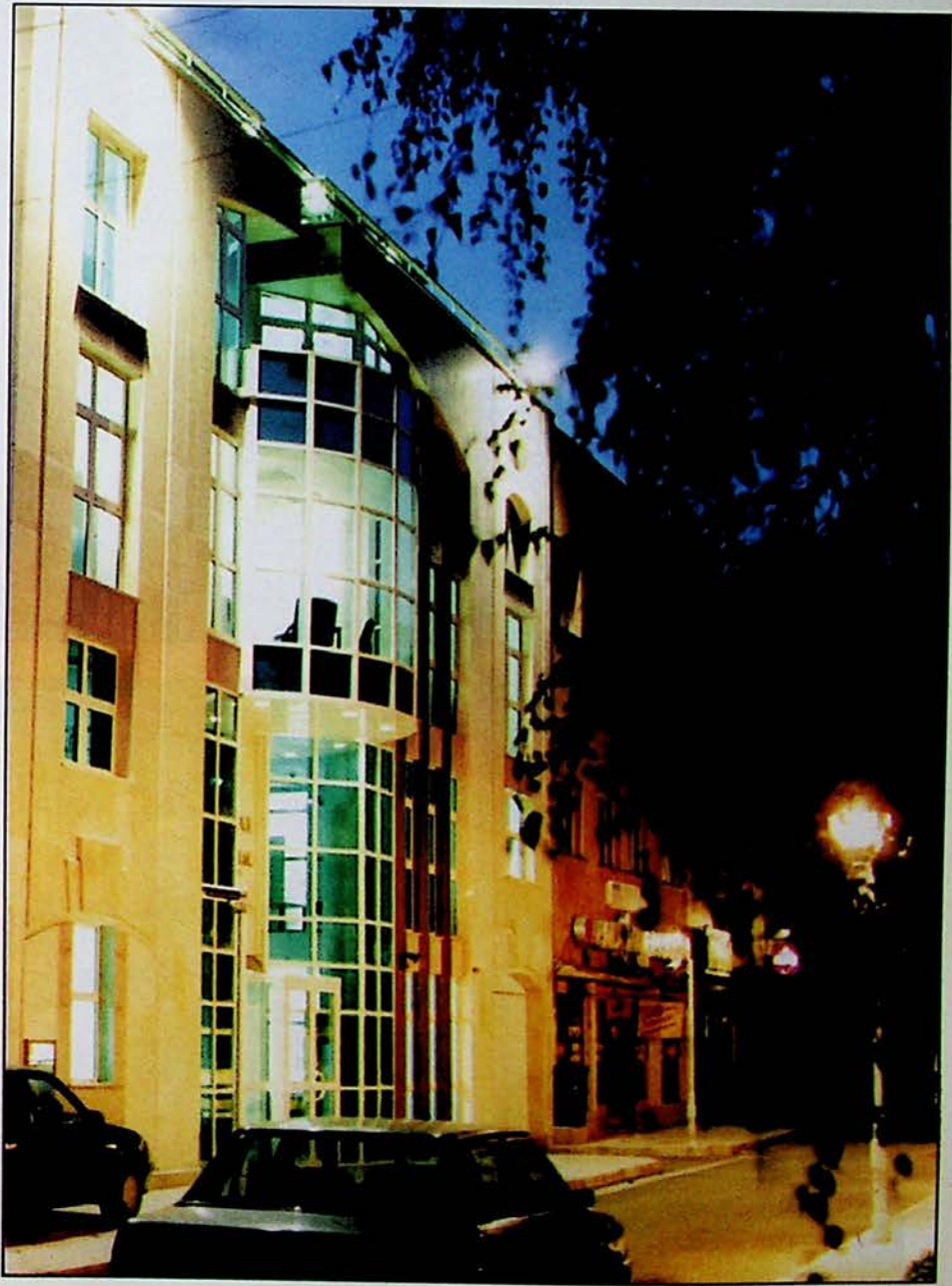
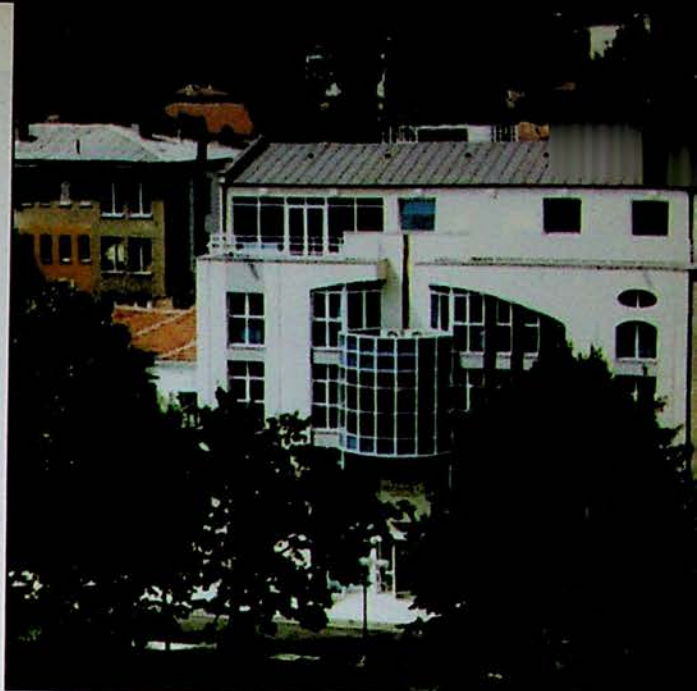
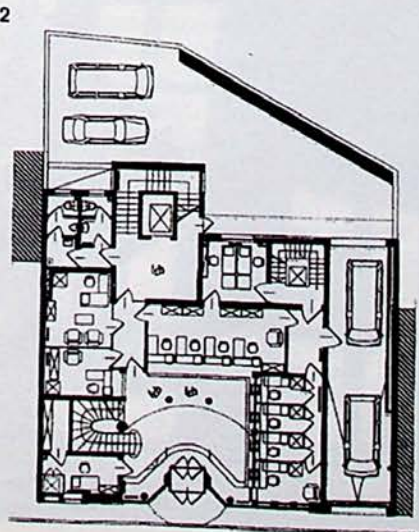
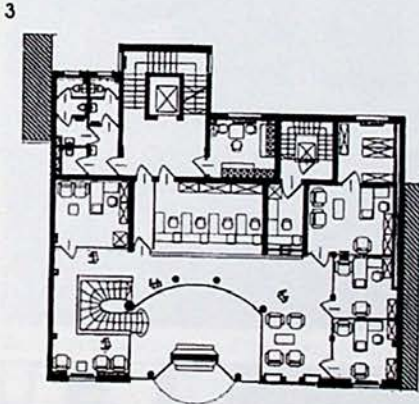
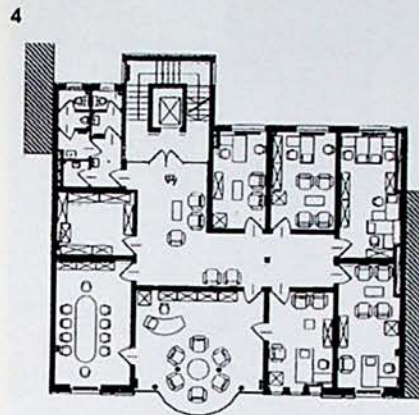
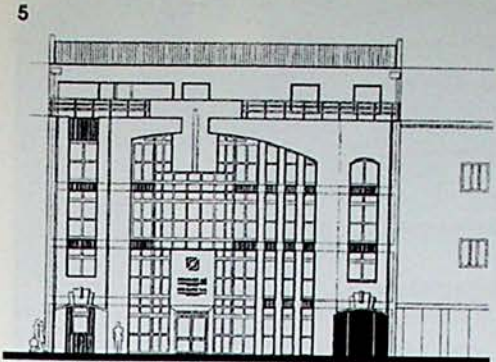
Арх. Румен Драгомиров е роден през 1962 г. в Кюстендил.

Завършва ВИАС през 1991 г. с дипломен проект "Производствен и търговски център ADIDAS", за който му е присъдена награда на САБ за промишлени сгради. През 1991-1994 г. работи в "Гама инженеринг", Габрово, като водещ проектант. От 1994 г. е на свободна практика - "Драгомиров" ООД. По-значими проекти: Българо-холандски център - Габрово, конкурс - I място, съавтор; ресторант "Червеният рак" - Габрово; много офиси и сгради с търговски части.

Да проектираш нова сграда за институция като "Булбанк" е предизвикателство - предизвикателство към професионализма, към натрупването на знания и умения. Сградата представя институцията пред обществеността. Сградата олицетворява институцията. Чрез сградата институцията не само функционира, но и внушава. Още повече една специфична сграда, каквато е банката. Когато реконструираш съществуваща сграда, можеш да извиниш прибързано взетото или несполучливо решение със сложността на проектантския проблем. При нова сграда си лишен от прикритие. Изправяш се пред проблема и се тествате взаимно - кой ще устои. Дали проблемът ще вземе връх като костелив орех, който не си разтрошил докрай, или ти ще можеш да приемеш резултата за стъпка в правилната посока.

Още при първоначалния оглед на терена и запознаването със заданието основният проблем бе как да бъде представена "Булбанк" чрез сградата си. Безспорно бе, че трябва да се търси приемственост във формообразуването, колкото и резерви да има проектантът към първообраза в София. От друга страна обемът на пространствата и градоустройственото обкръжение не позволяват буквалното следване на аналогията. Решението е просто - реплика, достатъчно ангажираща и достатъчно различна.

Предоставеният от инвеститора парцел се намира в централната градска част на Хасково, в непосредствена близост до главната пешеходна артерия и градския парк. Кварталът е предвиден със сключено застрояване, а петното изисква разполагане на сграда тип "пломба" на два калкана. Новата сграда жи...

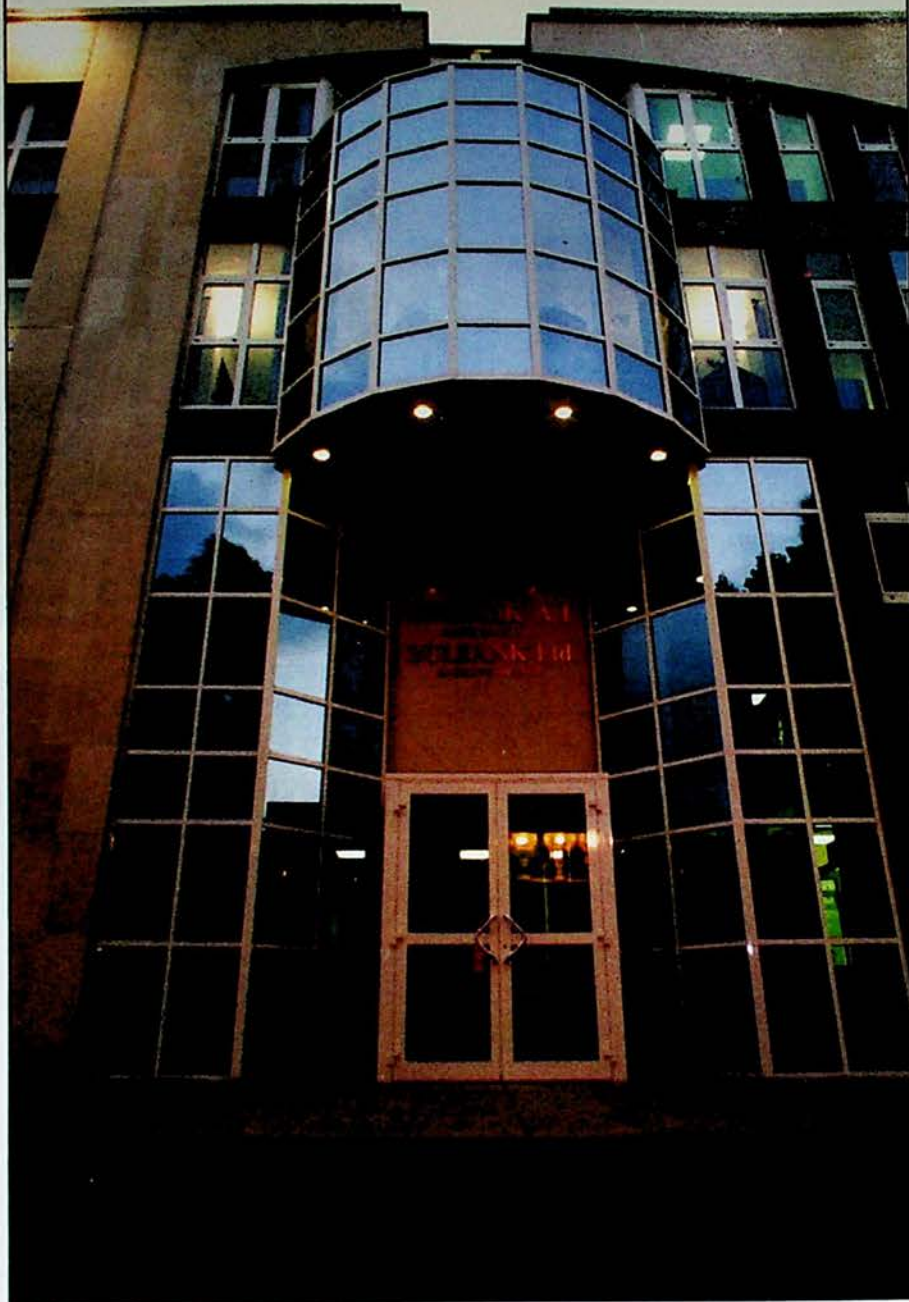

8

9

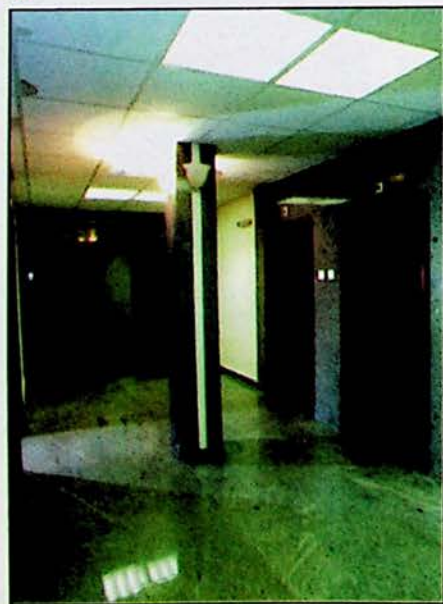

11

12

- 1 - Ситуация
- 2 - Разпределение на първия етаж
- 3 - Разпределение на втория етаж
- 4 - Разпределение на третия етаж
- 5 - Главна фасада
- 6 - Част от главната фасада
- 8, 9, 11, 12 - Фрагмент от интериора
- 7 - Общ изглед
- 10 - Фрагмент от главната фасада

10

6

•••

вее нов, свой живот, затова бе търсено "противопоставяне" - вертикално членение на главната фасада. Разбирам градоустройствената композиция като ансамбъл от индивидуалности - тогава звученето е по-богато.

Функционалните проблеми се изясняваха на етапи, след промени на задачите и корекции от страна на инвеститора. Наложиха се да бъдат разработени още два идейни варианта и окончателен идеен проект, което от техническа гледна точка не представляваше проблем, тъй като използвахме компютърна техника. Това се оказа рашаващо за гъвкавото реагиране на проектантския екип и в следващите фази. Развитието на вариантите на челната фасада запази характера на конкурсното решение. Използвана е окачена фасада при затварянето на оперативния салон през височината на двете нива и при цилиндъра на директорския кабинет. В останалите случаи челата на плочите се изнасят напред, като се облицоват със светлосиви термообработени гранитни плочи така, че дограмата затваря помещенията от под до таван.

При фиксирана вертикална kota на корнизата на съседната сграда бе потърсено максимално доброто поместване на четирите нива чрез слизване с три стъпала от главния вход. Предвидени бяха безредови стоманени бетонни плочи с дебелина 18 см и окачен таван около 22 см за безпрепятствено преминаване на ОВК, ВиК и ел. инсталациите. Поради високите подпочвени води се наложи да бъде изпълнена хидроизолираща вана. За успешното решаване на проектантските проблеми голям принос има конструкторът инж. Дерелиев, тъй като цялата челна фасада е проектирана да действа като противоземетръсна шайба.

Предложено бе диференциране на входовете - централен, транспортен и служебен към двора. В прохода на транспортния вход, който след затваряне със спускащи се врати изпълнява функцията на дебаркадер, се предвижда преминаването на служители и автомобили.

За да се избегне пресичането на поточите вертикалните комуникации в сградата са разделени на три:

- за клиенти и посетители - стълба от фойето надолу за обществения трезор и нагоре за второто ниво на оперативния салон;
- за служители - основна вертикална ко-

муникация в сградата в непосредствена връзка със служебното преминаване от оперативния салон - асансьор и стълбище;

- за ценности - осигурява най-пряката връзка между дебаркадера, трезора, броячните помещения и касите. Развива се както стълба, така и хидравлична платформа.

По този начин става възможно сепарирването на следните зони, задължителни за функционалното обвързване на банкова сграда:

- зона свободен достъп - предназначена за външни лица;

- зона служебен достъп - предназначена за служители на банката и упълномощени лица, външните лица се допускат с пропуск индивидуално или на групи с придружаваща охрана;

- зона поверителен достъп - имат право на достъп само оторизирани служители на банката, отговарящи за конкретните материали и помещения, външни лица се допускат в изключителни случаи по специално установен ред.

Като най-общо изискване за такъв тип сгради трябва да се спомене диференцирането на високорисковите функции от другите дейности на сградата. Служители, които не са от службите във високоохраняваната зона, не трябва да имат достъп до нея. Касовите гишета и гишетата за счетоводители се разполагат по периметъра на оперативния салон, като в случая е осигурена възможността за последователно нареждане на касиер и счетоводител чрез минимални преустройства (по искане на инвеститора). Предвидена бе възможност и бе разположен банкомат в помещението на охраната към оперативния салон за използване отвън.

На ниво сутерен са основният и общественият трезор, който работи при електронен "втори ключ" и в който е възможно разполагането на мебелни клетки за граждани в трезора, помещение за поверителен архив, работилница, изискуеми технически помещения. На първия етаж са оперативният салон за обслужване на физически лица, счетоводители и каси. Предвидено е преминаване край поста на охраната за издаване на пропуск за достъп до служебната зона. Предвидено е всички преминавания в зоната с поверителен достъп да стават през врата с четец на магнитни карти. На втория етаж е разположен салон за обслужване на юридически лица - счетоводство, каса, кредитни инспектори. Предвижда се и пре-

Застроена площ - 281.7 кв. м
Разгънатата застроена площ - 1718.10 кв. м
Кубатура - 5386.91 куб. м
Проектиране - 1995 г.
Строителство - 1996-1997 г.
Инвеститор - "БУЛБАНК" АД
Главен изпълнител - "Техно-прогрес М" ЕООД
Момчилград

минаване на лица с физически недъзи, които ще използват служебния пътнически асансьор. Третият етаж е предназначен за ръководството и за служители на банката. На четвъртия етаж в обща поверителна зона се разполагат дежурната стая на охраната, АТЦ и информационен център. Предвиждат се допълнителни работни места. На ниво мансарден етаж има кафе-бар с излаз на покрива-тераса и помещения по поддръжката.

Интериорите са разработени със степен на лукс, характерна за клоновата мрежа и сградния фонд на "Булбанк". Предвиждаше се да бъде използвана настилка от гранит тип "Балморал" за официалните зони и оперативните салони, но по желание на инвеститора тя бе заменена с български гранит, употребен и за стълбищата и фойетата. Основната идея бе да се търси семпла елегантност в интериора, която да предразполага и да не натоваарва посетителя. Преминаването вътре-вън в една банкова сграда е не само архитектурен, но и проблем на охраната. Според нас бе намерен приемлив баланс между двете, общо взето, противоречиви изисвания. Външното осветление органично допълва обемите на фасадата, подчертавайки конвексно-конкавните форми.

Поглеждайки назад с надежда за добре свършена работа, е важно да останеш удовлетворен от отговора на предизвикателството. Защото в архитектурата има нива - първо е занаятчийството, след това "функционализма" без претенции, и чак след това - Изкуството, което всички гоним.

Е, винаги остава съмнението дали си спрлял навреме, дали би могъл да продължиш още малко с експериментите, дали другите могат да проследят развитието на идеята в пълнота по крайния резултат ...

■ ■ ■ **Димитър Димитров**

ОФИС - ТРАДИЦИЯ ОФИС - СЪВРЕМЕННОСТ

Доставчик на
мебелите на
БУЛБАНК - Хасково

БЪЛГАРСКИТЕ МЕБЕЛИ ПРЕДПОЧИТАНИ В ЕВРОПА

Адрес:
ул. "Кръстьо Сарафов" №27
София 1421
тел.: 656 659, 656 742
факс: 656 038

Офис мебели, банково и хотелско обзавеждане.

Безплатно проектиране.

Оптимално съотношение цена - качество.

5 години гаранция.

В ТОЗИ БРОЙ

4 АРХИТЕКТУРА

ГОДИНА ЧЕТИРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА
1997 СЪДЪРЖАНИЕ

Абонамент '98
През 1998 г. ще бъдат издадени
отново 6 броя на сп. "Архитектура".
Единичната цена на една книжка
ще бъде 1800 лв.
За годишен абонамент цената е
9000 лв.
Абонирането може да направите
до 15.12. т.г.
във всички пощенски клонове
в страната.

Издание на Съюза на архитектите
в България

Адрес на редакцията:
1504 София, ул. "Кракра" 11; тел 463 103

A Journal of architectural design,
architectural theory and criticism.

Published by the Union of Architects in
Bulgaria

Address: Bulgaria, 1504 Sofia,
11 Krakra st. Phones: 463 103

Издава: ЕФ "Вълков - арт"

Редакционен съвет:

проф. Илия Калайджиев - председател,

доц. Веселина Троева,

ст.н.с. Константин Бояджиев,

ст.н.с. Петко Еврево, Иво Пантелеев,

Димитър Андрейчин, Дунка Герганова

Владимир Дамянов, Лидия Кръстева-

Шилева, Георги Андреев

И. д. гл. редактор Росен Вълков

Зам. - главен редактор Лио Попов

Художник Люсиен Нинова

Редактор Мариана Русинова

Компютърна обработка: Анна Георгиева,

Добрин Добрев

Технически редактор Кирил Настрадаинов

Коректор Анна Стаменова

Снимките в броя са на Иван Чехларов,

Добрин Керестелиев

Първа корица: Сграда на "Булбанк"

в Хасково, фрагмент от интериора

Автори: колектив

с ръководител арх. Д. Димитров

Печат: СД РАКУРС, ул. "11 август" 4а

Формат 1/8 - 60/90

Печатни коли - 7.5

Подписана за печат на 3.XI.1997 г.

Излязла от печат на 14.XI.1997 г.

Периодичност - 6 книжки в годината

Годишен абонамент - 2400 лв.

БЪЛГАРСКА АРХИТЕКТУРА BULGARIAN ARCHITECTURE

4 Димитър Димитров
D. Dimitrov

"БУЛБАНК" АД - КЛОН ХАСКОВО
THE BULBANK BUILDING IN HASCOVO

БАНСКО BANSKO

11 Вилхелмина Сангева
W. Sandeva

ДА ЗАПАЗИМ БОГАТСТВОТО ОТ
ТРАДИЦИИ...
PRESERVING TRADITION

12 Маргарита Харбова
M. Harbova

ДУХЪТ НА СТАРИННОТО СЕЛИЩЕ БАНСКО...
THE SPIRIT OF OLD BANSKO

14 Петър Вълков
P. Vutkov

НОВ ХОТЕЛ В БАНСКО
A NEW HOTEL IN BANSKO

15 УРБАНИСТИЧНИЯТ ЕЗИК НА
БАНСКО
BANSKO'S URBAN LANGUAGE

17 Людмил Димитров
L. Dimitrov

ХОТЕЛ "БАНСКО" В ГРАД БАНСКО
"BANSKO" HOTEL IN BANSKO

ГОДИШНИНИ ANNIVERSARY

22 Емил Момиров
E. Momirov

ЖИВОТ ОТДАДЕН НА НАУКАТА
M. VICHEV: A LIFE DEDICATED TO
ARCHITECTURE

28 Георги Георгиев
G. Georgiev

МИЛКО БИЧЕВ - ОПИТ ЗА ПОРТРЕТ
M. VICHEV: A PORTRAIT

30 Константин Бояджиев
C. Boyagiev

ДИСКУСИЯТА ОКОЛО "БЪЛГАРСКИ
БАРОК"
THE DISCUSSION AROUND "THE
BULGARIAN BAROQUE"

ТЕОРИЯ THEORY

36 Минчо Петков
M. Petcov

НОВИ ГРАДСКИ ЦЕНТРОВЕ В АМЕРИКАНСКИЯ
МЕТРОПОЛИС
NEW URBAN CENTRES IN THE AMERICAN
METROPOLIS

ИСТОРИЯ НА АРХИТЕКТУРАТА HISTORY OF ARCHITECTURE

40 Калин Тихолов
C. Tikholov

КАМИНАТА В ЕВРОПЕЙСКАТА ЖИЛИЩНА
АРХИТЕКТУРА
THE FIREPLACE IN EUROPEAN
RESIDENTIAL ARCHITECTURE

ГРАДСКИ ДИЗАЙН URBAN DESIGN

44 Антоанета Йовева
A. Yoveva

СЪОРЪЖЕНИЯ ЗА ДЕТСКИ ИГРИ
CHILDREN PLAYGROUNDS

СВЕТОВНА АРХИТЕКТУРА WORLD ARCHITECTURE

48 МАЙЕР В ХАГА
MEIER IN HAGUE

МУЗЕЙ НА АСТРОНОМИЯТА
В ЯПОНИЯ

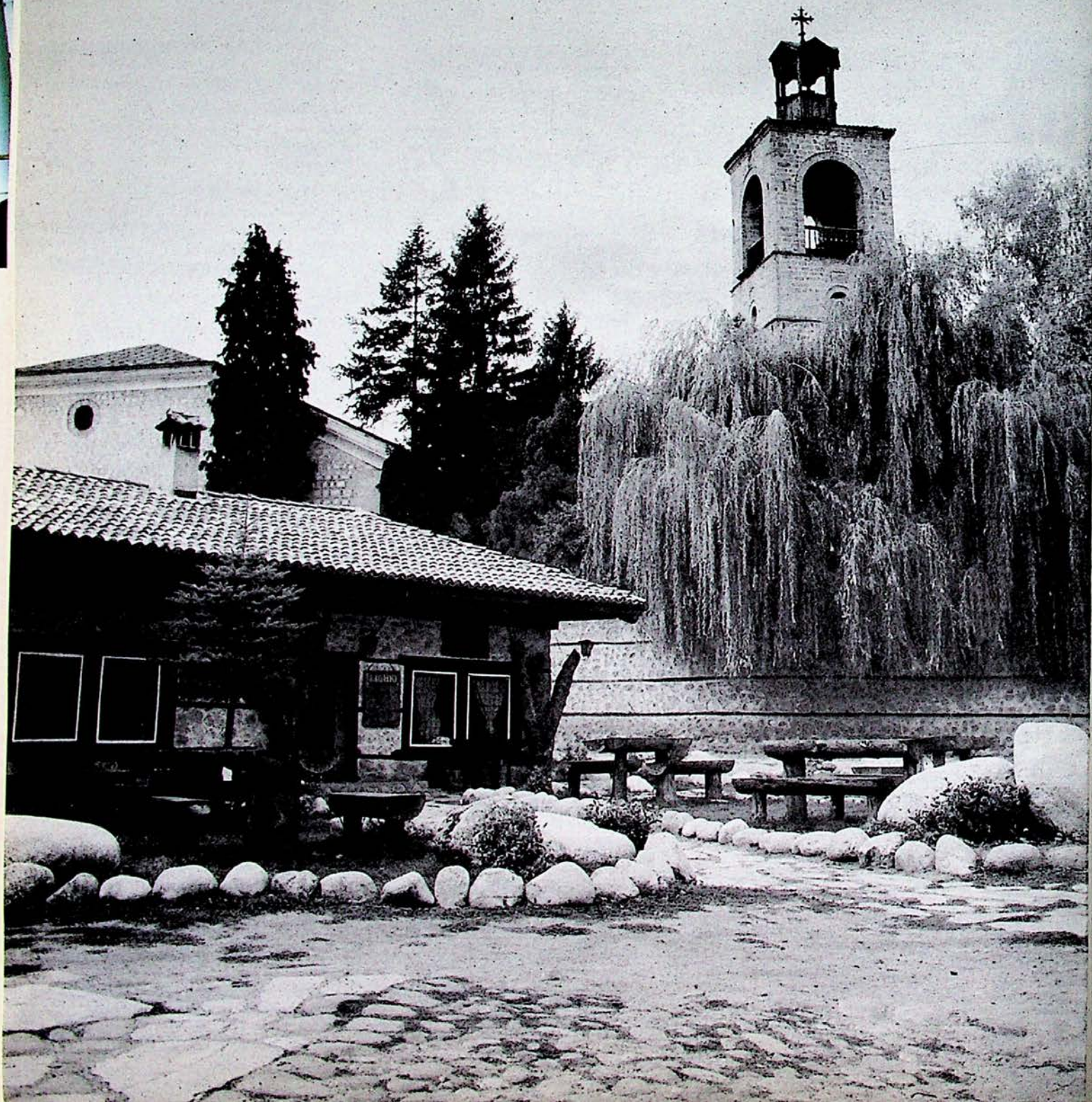
53 A MUSEUM OF ASTRONOMY
IN JAPAN

58 НАГРАДАТА "ПРИЦКЕР" 1997
THE 1997 PRITZKER PRIZE

АРХИТЕКТИ-ХУДОЖНИЦИ ARCHITECTS AS PAINTERS

64 Елка Камбурова
E. Sambourova

АКВАРЕЛИТЕ НА АГНЕСА КАСАБОВА
A. CASSABOVA'S WATER COLOURS

ДА ЗАПАЗИМ БОГАТСТВОТО ОТ ТРАДИЦИИ

Неусетно, за едни желано, за други не, през последните години Банско се превърна в най-известния и търсен център за международен туризъм в България. Две са основните предпоставки за това - от една страна чудесните природни дадености на Пирин, и от друга - запазеният в голяма степен уникален архитектурен облик на старинно Банско с неговите тесни, накупени улички и непристъпни каменни къщи. Затова от особена важност в днешното динамично време е те да бъдат съхранени и това е една от най-сериозните задачи пред административната управа на града.

Банско е сравнително малък град с оптимален за своята големина мащаб и затова всяка архитектурна намеса е особено отговорна и опасна. Пред всеки архитект, който твори на територията на града, стои нелеката задача да се съобрази със съхранената традиционна за града архитектура и да усети характерния дух на Банско. Жилищната архитектура се формира, като отразява характерния бит и традиции на банскалии - затворена чрез високи каменни зидове откъм улицата, почти непристъпна за неканени посетители, но отворена към двора и красивия Пирин, с изящни дървени парапети и стрехи.

Именно за да се запази това богатство от дух и традиции, Министерството на регионалното развитие и благоустройството изготви и прие специфични правила и норми за проектиране и строителство на територията на целия град. Банско е един от малкото градове в България, за които има и одобрен

план за зонироване на неговата територия с конкретизиран на височина начин на застрояване и плътност.

И все пак Банско живее не само с архитектурното си наследство, той живее в настоящото с неговите проблеми, а трябва да мисли и за бъдещето си. С

***Това, което зависи
от архитектурната колегия,
а то не е малко,
е нейното съпричастие
при запазването
на архитектурните традиции
на Банско, за да остане градът
и за идните дни уникален
център на живия български дух.***

нарастване на популярността на града и развитието му като туристически център с международно значение се засили и икономическият интерес към него. Наред с ползата за неговите жители,

които бързо се ориентираха в новите условия /непрекъснато се откриват нови малки хотели, механи, обекти за обслужване на туристите/, се появиха и немалко архитектурни проблеми.

Един от най-важните е опасността да бъдат нарушени оптималният мащаб и характерният архитектурен облик на населеното място. Увеличеното изкупуване на парцели, и то на немалка цена, води до голям приток на нови обитатели и собственици, които, идвайки от големите градове, носят със себе си друг манталитет и различни виждания за изграждането и оформянето на своята нова собственост. Невинаги обаче новоизграденото е в хармония с околното застрояване. Затова е изключително важно привлечените за проектирането на новите обекти архитекти да бъдат съпричастни към специфичните изисквания на Банско, пресъздавайки духа на селището било по традиционен, било по модерно интерпретиран начин. За сполучлива архитектурна намеса има достатъчно примери, но за съжаление има и несполуки, въпреки скъпите вложени в строителството на

обектите материали.

Общината и нейните специализирани органи имат сериозни проблеми и с незаконното строителство. Недостатъчната площ на парцелите, особено в централната градска част, принуждава техните собственици да уплътняват застрояването с допълващо второстепенно застрояване, което им осигурява допълнителни хотелски места или решава увеличените им жилищни нужди. По този начин те нарушават постановките на наредба № 5 и ППЗТСУ.

В съответствие с новите закони за собствеността без ефективна и реална защита на държавата чрез съда се възвръщат исторически архитектурни паметници от особено значение за Банско. Пример за това е къщата на Неофит Рилски, а за съжаление в момента текат и други подобни дела и вече съществува реалната опасност Банско да обеднее откъм отворени за външен достъп исторически паметници.

Поради липса на резултатна помощ от страна на държавата не може да бъдат решени някои важни проблеми на инфраструктурата и комуникациите, както и налагащата се при новите условия актуализация на застроителните планове. Вероятно с подобни проблеми се сблъскват общините в цялата страна.

Това, което зависи от архитектурната колегия, а то не е малко, е нейното съпричастие при запазването на архитектурните традиции на Банско, за да остане той и за идните дни уникален център на живия български дух.

Всички ние му дължим това.

Вилхелмина Сангева

главен архитект на Банско

ДУХЪТ НА СТАРИННОТО СЕЛИЩЕ БАНСКО И ВЪЗРАЖДАНЕТО МУ В НАШЕ ВРЕМЕ

Да се претвори "духът на каменно Банско" в съвременността е колкото трудна, толкова и благородна задача за всеки творец. Макар и разсечен на места от нови сгради, съвременни решени пространства, от самоцелно увлечение по прекомерно едри обеми, духът на старинното селище все още е жив и силно въздействащ. Тайнството на витите тесни каменни улици, къщите-крепости в старинните ядра на града, съхранили атмосферата на отдавна отминало време - всичко приютява човека, насочва погледа към природата, към планината, величествена и покоряваща.

Съжителството "минало - туризъм - природна среда" поставя сложни проблеми, които трябва да намерят все по-отчетливо своето решение като единен замисъл и творческо присъствие. Банско се наложи като уникален център за международен туризъм. Хотелските

комплекси и малките частни хотели, наред с всички съвременни изисквания за комфорт и удобство, трябва да пресъздават умело и специфичния характер, уюта на каменните "писани" бански къщи. Без да копират механично схеми, детайли, тези нови обекти може да претворят духа на пространството и времето, да го приближат до светуещането на съвременния човек. Необходимо е не само умение, но и задълбочено познаване на развитието, на характера на това уникално селище, на къщата-крепост и връзките и с планината.

Едрият, компактен обем на **хотела "Стражите"**, макар и израснал в края на града, непосредствено при подстъпа към Пирин, се възприема при поглед отвън доста случайно, остава чужд на атмосферата, съхранена по ул. "Пирин" - основната артерия на града, водеща към планината. Изгубени са и тайнството на вътрешния двор зад висока каменна ограда, пластичното членение, връзката с природната среда. Сградата не привлича задълго погледа, сякаш няма какво "да разкаже" нито за миналото на града, нито за съвременното му...

В **старинните Хаджирусови къщи**, разположени също на улица "Пирин", вградени в малък хотелски комплекс, е направен по-успешен опит за пресъздаване "духа на Банско". Пространството на вътрешния двор, дървените чардаци привличат и чужденеца, приобщават го към архитектурата като замисъл, към атмосферата на старинната къща,

създават чувство за уют и хармония. Има все още какво да се търси като въздействие в новите части на този малък хотелски комплекс, но като опит за претворяване и открояване на съжителството "туризъм - минало" той се възприема като сполучлив начин на мислене.

"Писаните къщи" на Банско имат свое излъчване, свое творческо присъствие, което и днес трябва да се почувства като потребност, като замисъл, за да се претвори със същото умение, с което уста Велян през XIX в. рисува стени на собствената си къща, намира сам мярата, орнамента, цветовете съчетания, за да създаде уют и настроение във вътрешните пространства, да подчертае тяхната индивидуалност. Така банската къща се превръща в еталон, в послание към бъдното. Тези кодирани знаци на времето трябва да "разчетем" днес, за да продължим традицията на старите бански майстори, да пресъздадем умението, завета им. Изграждащият се в момента хотел, отново на улица "Пирин", в непосредствена близост с паметника на Паисий, черквата "Св. Троица" с кулата-камбанария и училището, разположен зад туристическата спалня, е едно ново предизвикателство. Парцелът е твърде ограничен, сградата е изнесена на уличната линия, архитектурната среда - твърде разнородна. В тази зона обаче "духът на селището" се долавя подчертано. Всичко това поставя пред проектанта много и твърде сложни проблеми. Намерени са мащабът, членението на обемите, верните пропорции. Етапът на градеж все още не дава възможност да се усетят детайлът и търсеното единство, но се долавя едно съвременно творческо присъствие, съобразяващо се с уникалната структура на Банско. Във вътрешните общи пространства се налага претворяването на усета за обединяващата роля на двора в банската къща - двор, от който хотелът е лишен поради ситуационното решение. Съществен момент е и интериорът, атмосферата на хотелската стая. Обзавеждането, което не следва традиционното, срещаното от туриста във всеки друг хотел, пренесло чувството за уют от банската къща, може отново да върне човека, отседнал веднъж в хотела, да насочи погледа му към тайнството на старините, да го напра-

ви съпричастен на едно творческо въдъхновение. Усещането за уют на банската къща трябва да бъде майсторски пресъздадено - без излишен детайл, с пестеливост на изразните средства. Топлотата в интериора и днес връща банскалията в старинната къща.

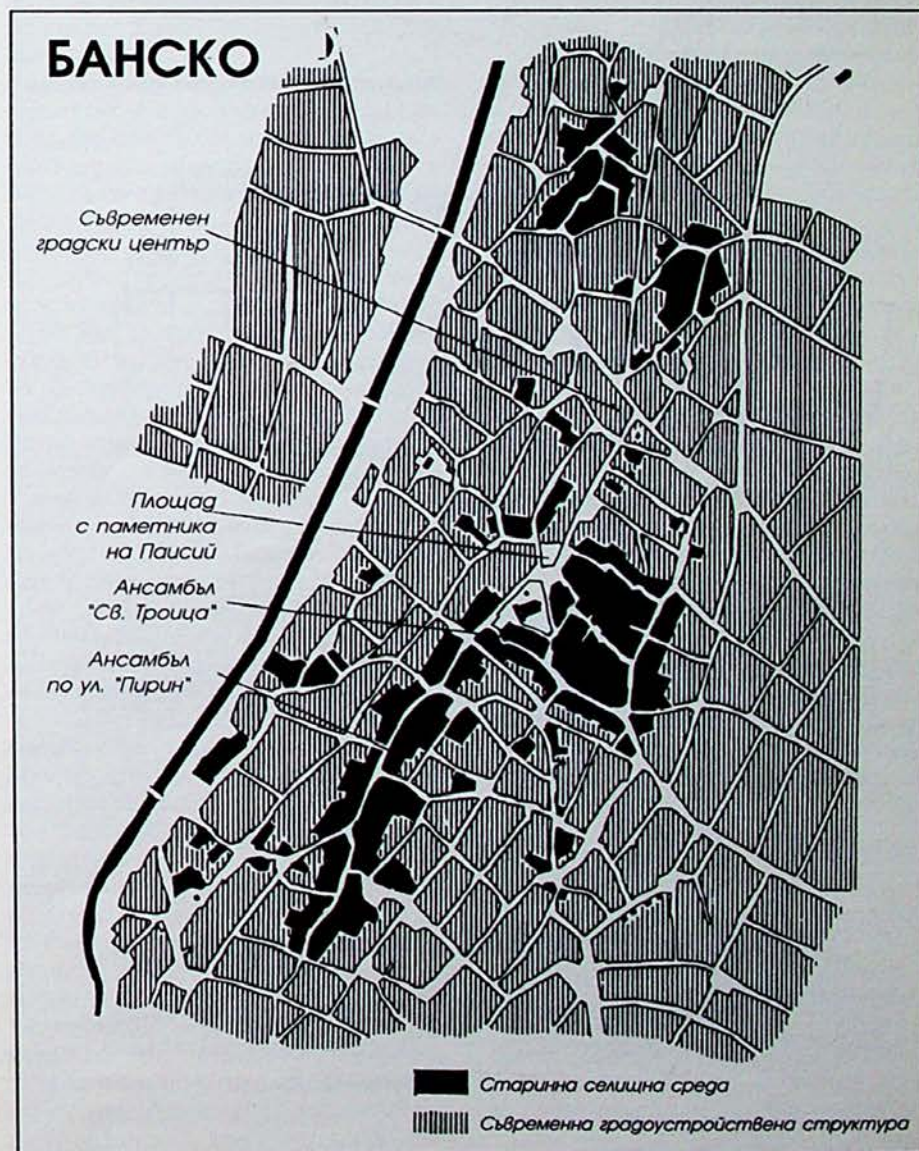
В този град е особено важно да се изгради усет към хотелиерството в едно уникално селище, като се подчертае неговата специфика, начинът на овладяване на пространството, подчинено на човека като мащаб и светуосещане, "духът на мястото", което привлича с магнетичната си сила. Малкият частен хотел трябва да предоставя своя, автентична среда, в интериора да намери индивидуалния образ като послание от миналото на града. Дори в една съвременна сграда може да се оформи интериор, който майсторски да претвори взаимовръзката "пространство - време", да създаде атмосфера, различна от всекидневието на обитателите. Това умение на собственика ще привлече туристите, ще спомогне за налагането на града като туристически център със своя индивидуалност. За това бъдеще на Банско са необходими общите усилия на собственици и жители, на административната управа, на творци, запознали се в детайли с развитието на селището във времето, с типичното в бита, в характера на банската съща и с възможностите за тяхното възраждане. Основното остава "духът на Банско", който трябва да бъде съхранен. Всеки, който се е докоснал до тайнството на този каменен град, създаден от пътя, планината и реката Глазнец, се убеждава в необходимостта да бъде запазена и пресъздадена атмосферата на уникалното българско селище, да се пренесе духът му в съвременното.

Опорните точки на Банско остават черквата "Св. Троица" с извисяващата се кула-камбанария - един от символите на града; гробищната черква "Св. Богородица"; старинните къщи от края на XVIII и началото на XIX в.; улицата "Пирин", продължаваща през планината в така наречения Път на виното, водещ до Мелник. За едно туристическо селище от особена важност обаче са и хотелите, малките заведения за хранене, възпроизвеждането на старинните обичаи, обреди, празници, които обединяват, подчертават уникалната атмо-

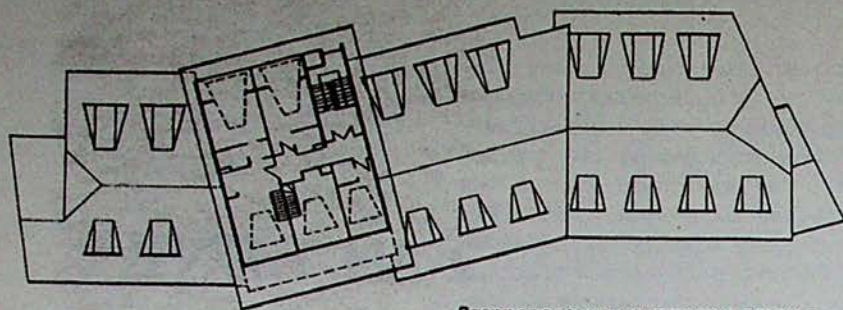
сфера на града, търсят досега с автентичното. От съществено значение е и възраждането на връзката на селището с Рилския манастир, пътя през Добърско към манастира, както и пътя през Пирин - към Мелник, за да се възприеме градът като част от единна териториална общност, характерна със своята специфика и развитие във времето. Необходим е и актуализиран единен замисъл за бъдещото развитие на Банско като център на вътрешния и международния туризъм със своя индивидуалност.

■ ■ ■ **Маргарита Харбова**

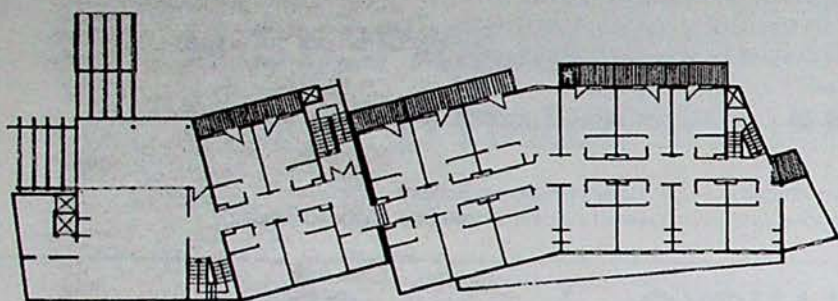
Схема на старинната структура на Банско, разкъсана от навлизането на съвременната градска среда

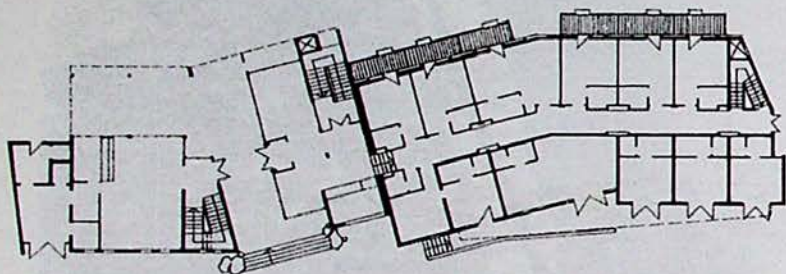
НОВ ХОТЕЛ В БАНСКО

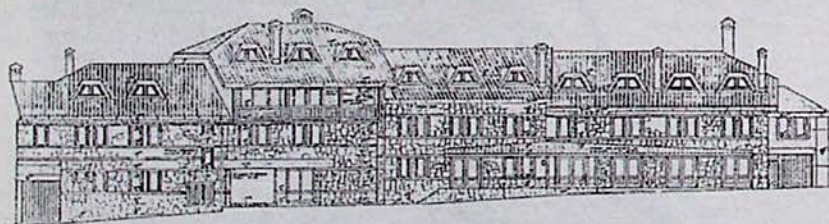
Разпределение на третия етаж -
частичен план на покрива

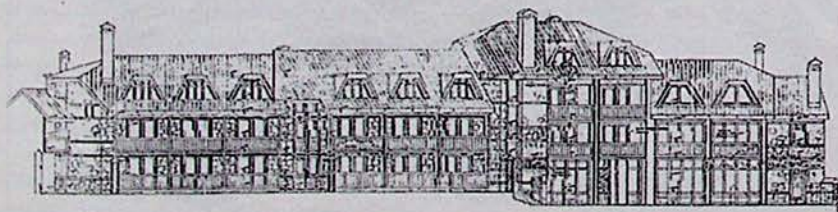
Разпределение на втория етаж

Разпределение на първия етаж

Северозападна фасада

Югоизточна фасада

Технически показатели:
 застроена площ - 700 кв. м;
 разгъната застроена площ
 над кота 0,00 - 3500 кв. м;
 застроен обем - 9720 куб. м;
 легла - 98 бр.

Проектът на хотела е изработен от фирма "Арика" ООД с управител арх. Петър Вятков след спечелен конкурс, обявен от община Банско. Условието на конкурса изискват да бъде представен проект за обемно решение и функционална програма. Предоставеният терен се намира в центъра на града, между площад "Демокрация" и пл. "Възраждане". Теренът активно участва в оформянето на "входа" от централния площад на града към зона "Пирин" и подхода към планината. Съществуващата среда има характер на преход между съвременните урбанистични структури и архитектурния резерват. Идеята за образа на сградата произтича от характерното историческо урбанистично развитие на Банско. Архитектурното решение е вдъхновено от специфичната атмосфера на града, от историческите урбанистични структури, от типичните за Банско улични силуети и характера на банската къща. Сключеното застрояване е продължение на започналото през Възраждането оформяне на чаршийска улица по ул. "Пирин".

УРБАНИСТИЧНИЯТ ЕЗИК НА БАНСКО

Езикът на архитектурните форми днес е обект на многобройни изследвания. Езикът на урбанистичните структури обаче е почти непознат. Той е не толкова изразителен, но поради по-голямата сложност на урбанистичната система не може да бъде непосредствено възприет. Урбанистиката има своя характерна семиология. Урбанистичният език може да бъде осмислен само в контекста на еволюцията на общата социо-културна знакова система.

Два основни урбанистични модела определят пространствената структура на Банско: историческото селище в района на Банско и следосвобожденският град.

Няма писмени сведения за обстоятелствата около възникването и развитието на Банско. Не знаем името на първоначалното селище. Изводи за основните етапи в генезиса на селището може да бъдат направени само чрез методите на структурната урбанистика. Историческото селище в района на Банско вероятно е възникнало в края на XII век. Освободената от византийско робство българска държава тървя по пътя на същинското си средновековно развитие. Както твърди проф. Петър Мутафчиев, територията на Рило-Родопския масив поради особено то си геостратегическо положение между Бяло море и Хемус, между Константинопол, Солун и Търново исторически проявява тенденция към обособяване. Може да бъдат посочени имената на Алекси Слав, Иванко, Бакуриани, създали в различно време относително самостоятелни феодални владения. Ст.н.с. арх. Маргарита Харбова обосновава идеята за възникване на Банско като част от системата укрепени селища, изградени от деспот Алекси Слав (1207-1230 г.)¹⁾, племенник на цар Калоян. Тази система има три основни опорни пункта - Мелник, Банско и Цепина. Мелник - столицата на Алекси Слав, контролиращ достъпа от Солун, Банско - важен пътен възел на пътя Виена - Бдин - Средец - Кавала и пътя Търновград-Мелник, Цепина - контролираща достъпа от Тракия и Пълдин към Родопите. Първото селище в района на Банско се развива в посока север-юг, по течението на днешната река Глаз-

не, по протежение на стратегическия за владенията на деспот Слав път, свързващ неговата столица Мелник със столицата на Второто българско царство - Търново. Първоначалното селище в района на Банско има чертите на средновековно феодално селище. Водещата идея е не стопанството, а отбраната. Начинът на нейното организиране напомня кръговата отбрана от Първото българско царство. Едновременно се чувства влиянието на една западна култура, идваща от рицарите в Константинопол (деспот Слав е поддържал активни връзки с Латинската империя, самият той сключва политически брак с дъщерята на император Хенрих I). Характерът на селището издава влиянието на средновековните замъци в Европа. Първите сгради са отбранителни кули, разположени във вътрешността на двора-крепост, отдалечени на не повече от хвърлей стрела една от друга. Дворните огради са крепостни зидове. Комшулуци и подземни ходници позволяват прегрупиране на отбраната. Нищо в Банско от онова време не напомня за обществен живот. Площад и тържище липсват. Кулите-замъци са струпани около пътя Мелник - wqQБанско, настърхнали, уединени, постоянно готови за война. Внимателното око и днес може да долови този първоначален войнишки дух на селището. Издават го не само сградите-крепости. Макар културно опосредени, далечни отгласи може да бъдат доловени в антропологическия тип, езика, поведенските стереотипи, характера на ритуалите. Банско остава встрани от основното направление на завоеванията на османските турци през XIV в.: Константинопол - Белград - Виена. Това съхранява селището. През следващите векове край отбранителните кули се изграждат допълнителни помещения. В дворовете се строят стопански сгради. Селището нараства и се уплътнява без общ композиционен замисъл и без обособяване на главно селищно ядро. Възраждането в Банско е едно "сурово", "планинско" Възраждане. Банскалия тръгват по света. Известни са банските хаджии. В интериорите на къщите се появяват сюжети от светите места (Веляновата къща). Построени са

Обемът на хотела е пластичен. Целта е да се съхрани мащабът на съществуващата среда. Застроителната линия възстановява предосвобожденския кадастър. За приобщаване на новата сграда към историческата среда допринася решението на детайлите, използваните типични за Банско материали - камък и дърво. Специално внимание е отделено на озеленяването - запазването на съществуващите дървета, "зелената архитектура" на двора и оформянето на фасадата. Функционалното решение се съобразява с перспективното развитие на града като туристически център. Предвижда се върху предоставения терен да се изгради туристически комплекс. Обособени са няколко функционални зони: хотелска част - рецепция, охрана, хотелски стаи, обслужващ блок; част хранене - механа, кухня, дневен бар; обществена част - многофункционална зала, администрация; спортна част - фитнесзала, скигардероб, сауна, масаж, лекарска консултация и др.; част търговия и услуги - магазини, поща, обменно бюро и др.; техническа част - работилници, складове, котел, персонал и др.

П. В.

•••

черквата "Св. Троица" и часовниковата кула-камбанария (майстор Глигор), издаващи новото възрожденско светосещане и статус на жителите. Започва формиране на чаршийска структура по днешната ул. "Пирин". Сградите "поглеждат" към улицата с по-широки прозорци и врати на нивото на партера. Фасадата става обект на художествено оформяне.

Присъединяването на Банско към живота на следосвобожденска България води до поредица урбанистични трансформации. Оста север - юг (Мелник-Банско) е заменена от оста изток - запад (София - Банско). Не Мелник, а София е притегателния център. Построена е гарата. Направлението София-Банско - гр. Гоце Делчев преминава през днешната ул. "Цар Симеон". Освобождението донася в Банско духовен копнеж към Европа. Възраждането отстъпва място на своеобразен Рене-

санс. Пробуденият български дух сега се нуждае не от църковна самостоятелност, а от светско, европейско образование. Срещу възрожденската черква е построено училището "Отец Паисий". Стилите му белези - Ренесанс (Народното събрание, редица жилищни и обществени сгради в София също носят ренесансови черти). Един закъснял, но копнеещ "Български Ренесанс". В Банско се появяват и няколко класицистични сгради. Етажността се увеличава. Чардаците са сменени с балкони, каменната зидария на отбранителните кули - с "шукатура", божигробските рисувани мотиви - с тапети. Индустриалното развитие след 1944 г. донася в Банско дух на колективизъм. "Масовите мероприятия" се нуждаят от площад. Той се оформя пред училището (днешният площад "Възраждане"). Втори площад се създава на пресечката на "историческата ос" - ул. "Пирин", и "новата ос" - ул. "Цар Симеон".

Развива се оста изток - запад. Построени са общината, поликлиниката, стадионът. В района на гарата започва формирането на промишлена зона. Образът на новите сгради напомня с нещо стиховете на Вапцаров. Времето е на колективните проектантски организации. Системата "труд" поражда необходимост от системата "отдых". Банско започва да се развива и като туристически център - изградени са туристическия дом, хотел "Пирин", "Стражите". Сменява се знаковата система - от същност историческите структури се трансформират в културно наследство. Включено в знаковата система, обаче, културното наследство е нееднозначно. В знаковата система има многобройни външни за генезиса на средата участници - проектант, администратор, турист, инвеститор, журналист. Всеки от тях носи собствен културен код. Осъществява се преход от единния колективен културен стереотип към множество индивидуални културни стереотипи.

Съвременността задълбочава този процес. Културното наследство все повече се превръща в туристическа атракция. Всевъзможни кобилицы, дървени навеси, еркери, колела на каруци и пр. доказват неограничените възможности на фантазията, насочена към изнамиране на езикови средства. "Алпийски покриви" от ондулин, алуминиева дограма свидетелстват за новата духовна принадлежност. Лозунгът "България - Швейцария на Балканите" се възприема твърде буквално.

Езикът на урбанистичната структура на съвременния гр. Банско има дълго развитие. Основните етапи са определени от волята на феодалния владетел - деспот Слав, груповата охрана на пътя и самоотбраната през средновековието, колективния дух на националното самоопределение през Възраждането, индустриалното развитие след Освобождението.

Езикът на архитектурата и езикът на урбанизма си приличат и се различават. Езикът на архитектурата може да скрие същността. Урбанистичният език - никога. Той съществува, свидетелствайки за културните постижения на епохата. Като част от историческото ни наследство той е и част от самите нас. И за него с основание можем да кажем: "Език свещен на моите деди..."

■ ■ ■

Петър Вътков

1/ Ст. н.с. М. Харбова, к.а.н., "Произходът на училището в района на днешния гр. Банско", сп. Архитектура, бр. 3-4, 1986 г. стр. 50

ХОТЕЛ "БАНСКО"

Проектанти: "АРКА-студио" ООД

архитекти: Владимир Ташев и Веселин Драгошински
инж. Георги Павловски

сътрудници: арх. Славин Байлов и арх. Стефан Петков

Проектиране: 1994-1996 г.

Реализация: декември 1996 г.

Тази реализация е още един добър повод да бъдат коментирани някои от най-деликатните въпроси от проектантската кухня въобще: избор на подход при решаване на задачата, системно провеждане на пластичната идея в обемно-пространственото решение, ясно изразено отношение към архитектурата на "мястото" и строителната традиция. Нека обясним защо е така.

Хотел "Банско" не е новопроектиран обект, а доста сложна реконструкция на общ обем от две различни по функция и архитектурен образ съществуващи сгради. Северната сграда е била /вече в минало време/ администрация на общинската строителна фирма, а южната - общежитие. В партера на административната сграда е имало столова с кухня, а по етажите - кабинети и заседателна зала. Стаите в общежитието са били с общи или самостоятелни санитарни възли, само в ъглите на югозападната фасада, ориентирана към планината, е имало апартаменти с лоджии, обстановка, умело използвано вследствие от проектантите на хотела.

И двете сгради са строени по метода на пакетноповдиганите плочи, имали са неизползваеми тавани и дървени покриви с керемиди, леко разиграни във височина. По отношение на архитектурния образ в административната сграда е търсена по-голяма декоративност с подчертаването на някои отвори и конструктивни елементи, а общежитието е решено доста семпло. Трудно би могло да се говори за единство в подхода - постигнатият визуален резултат е бил по-скоро следствие от решаването на функционалните проблеми на тогавашния етап. И още няколко задължаващи и усложняващи задача дадености, които проектантите от "АРКА-студио" ООД са "наследили" от анализа на съществуващото положение: връзката между етажите на двете сгради не е била възможна поради разминаването в нивата, това е можело да стане само на ниво партер, а се оказва, че светлата височина на пар-

тера в общежитието е едва 230 см.; сградите нямат балкони, а не е възможно да се направят лоджии и т.н.

Предприемачът, закупил първоначално общежитието, имал намерение да го преустрои в хотел, надявайки се впоследствие да бъде присъединена и съседната /административната сграда/, както и е станало на практика. Ето защо партерната част на двата обема е разработена обобщено още в самото начало с изискванията за съвременен хотел. Инвеститорът не е подготвил специално задание, доверявайки на избраните от него проектантите да направят нещо много интересно, видоизменяйки съществуващите толкова различни сгради.

Така и станало. Започва преустройството на бившето общежитие, където поради заварената планова схема не се налагат основни промени в разпределенията по етажи с изключение на осигуряването на санитарни възли за всяка хотелска стая и изграждане на асансьори. Етажността е увеличена от 3 на 4.5 без партера, защото конфигурацията на новия покрив позволява в подпокривното пространство да се получат апартаменти с емпоре. Много сполучливо хрумване е ъгълът на сградата да се осмисли с вграждането на така наречения скай-бар, богато остъклен обем на две нива с изключителен изглед към планината. Партерът е разработен като приемна част на съвременен хотел.

За частие обектът скоро е обхванат комплексно поради присъединяването на бившата административна сграда. Но тук преустройството е много по-сериозно, защото на мястото на кабинетите, вестибулите и залата трябва да се появят хотелски стаи и апартамен-

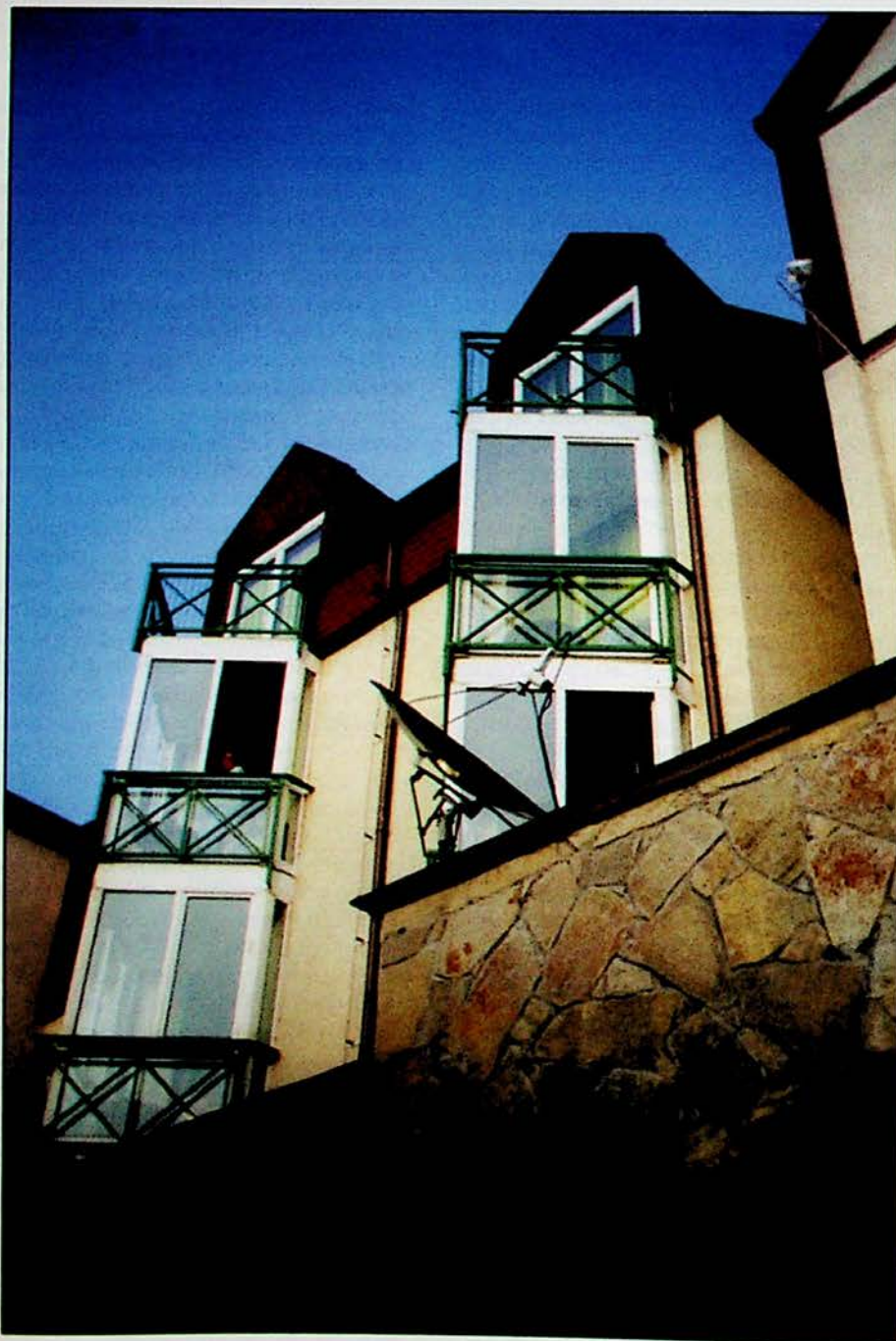
ти. В партера логично се разполагат ресторант с кухня и дневен бар. От съществуващото разпределение се запазва стълбището, а на фасадата - балконът на втория етаж. Завареният тук по-нисък обем е надстроен със зала за фитнес, с което силуетът на сградата е окончателно оформен.

Хотел "Банско" е реализация с много ясна концепция по отношение на формоизграждането: дългото тяло с хоризонтално членение и обобщен покрив е пресечено с редуващите се вертикални и също обобщени обеми на стълбищата и асансьорите /в плът/ и на балконите /остъклени/. Завършващите пластични елементи в план, разрез и фасади са с триъгълни форми, много добре оразмерени и произлизащи реално от функционалното решение. Всекиму е известно, че в търсене на архитектурния образ проектантите имат големи възможности за избор и резултатът се определя от тяхната подготовка и отношение към проблема. Така е било и в конкретния случай, но трябва да се имат предвид някои обстоятелства с особено значение за подхода. Сградата е разположена край единствения път за автомобилен транспорт, който свързва Банско с планината, следва донякъде направлението на река Глазие в посока югозапад - североизток, след това я изоставя, за да навлезе във вековните дебри и, отминавайки хижа "Бъндерица", да спре до хижа "Вихрен" в самото сърце на Пирин. Това обяснява благоприятното и отговорно местоположение на въпросната сграда - тя е прекалено открита за визуално възприемане дори от голямо разстояние и в движение. Освен това е построена в градска част с преобладаващо но-

- 1 - Фрагмент от фасадата
- 2, 5 - Фрагмент от интериора
- 3 - Общ изглед на хотела
- 4 - Странична фасада

2

1

3

•••

во застрояване, сравнително близо до знаменития исторически и архитектурен център на Банско. Проектантите естествено са могли да посегнат към принципите и средствата на банското строително изкуство. Избрали са по-верния път - културна и професионална адаптация на форми, вдъхновени от мощната и вечна панорама на заострените планински върхове отсреща. Характерното формоизграждане на обемите е определило и отношението към материалите, покритията и детайлите. Те са умело подбрани и рационално използвани: бяла мазилка по фасадите, малко естествен камък в партера, метална дограма и парапети по етажите в червено. В интериорите: настилки от гранитогрес в различни разцветки, латекс и дърво по стените и таваните, мебели от "фарам" и столове и маси за ресторанта от прочутите местни мебели от масивна дървесина. Проектантите са разчитали и на съдействието на главния архитект на Банско арх. Сандева в динамичната обстановка, когато немало проблеми са били решавани в движение.

■ ■ ■

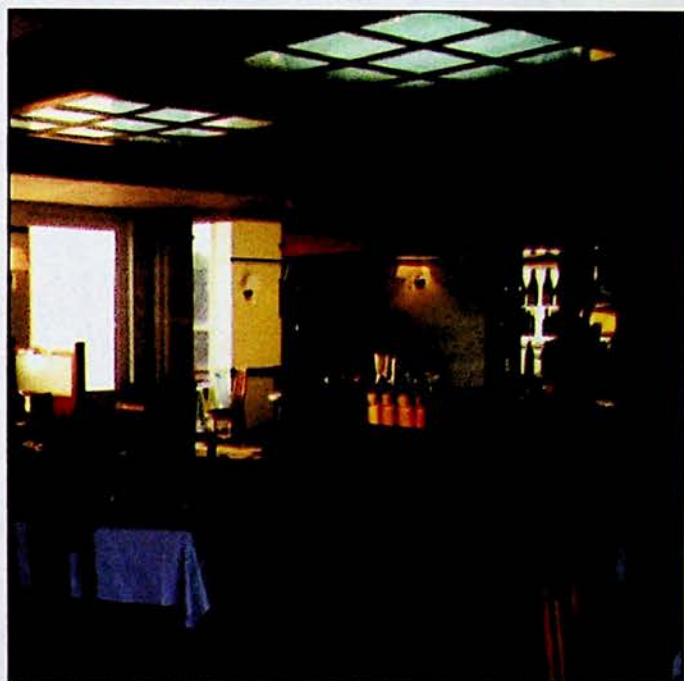
Любимил Димитров

4

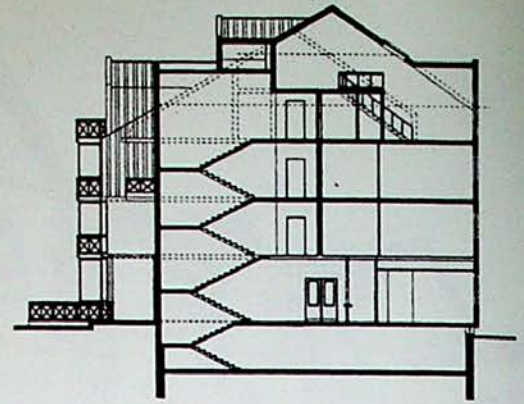

5

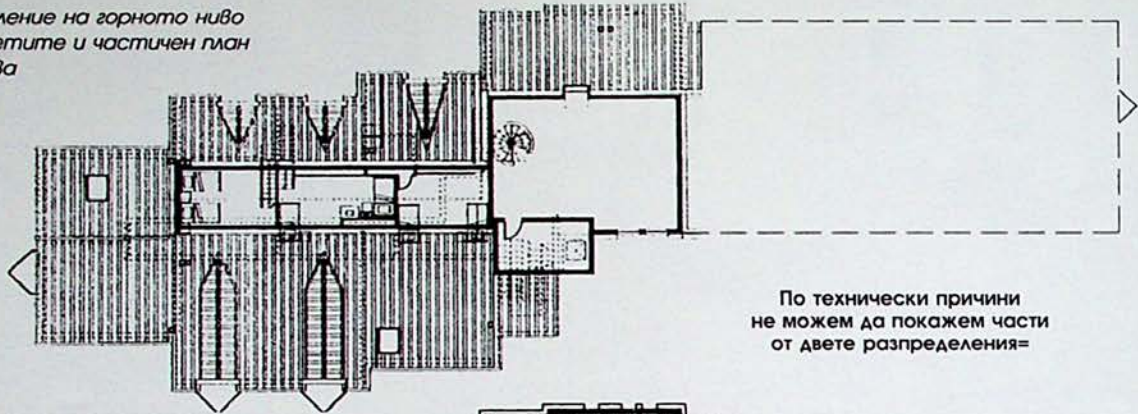

Сградата преди реконструкцията

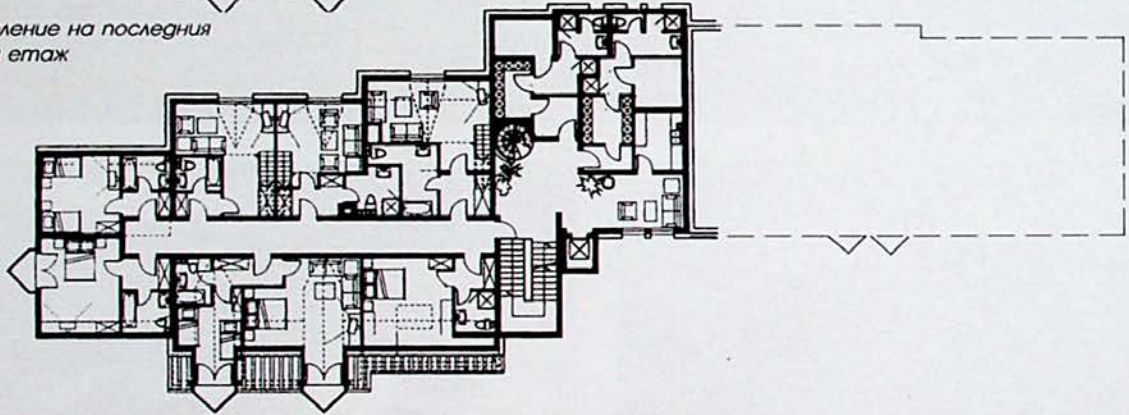
Напречен разрез

Разпределение на горното ниво на мезонетите и частичен план на покрива

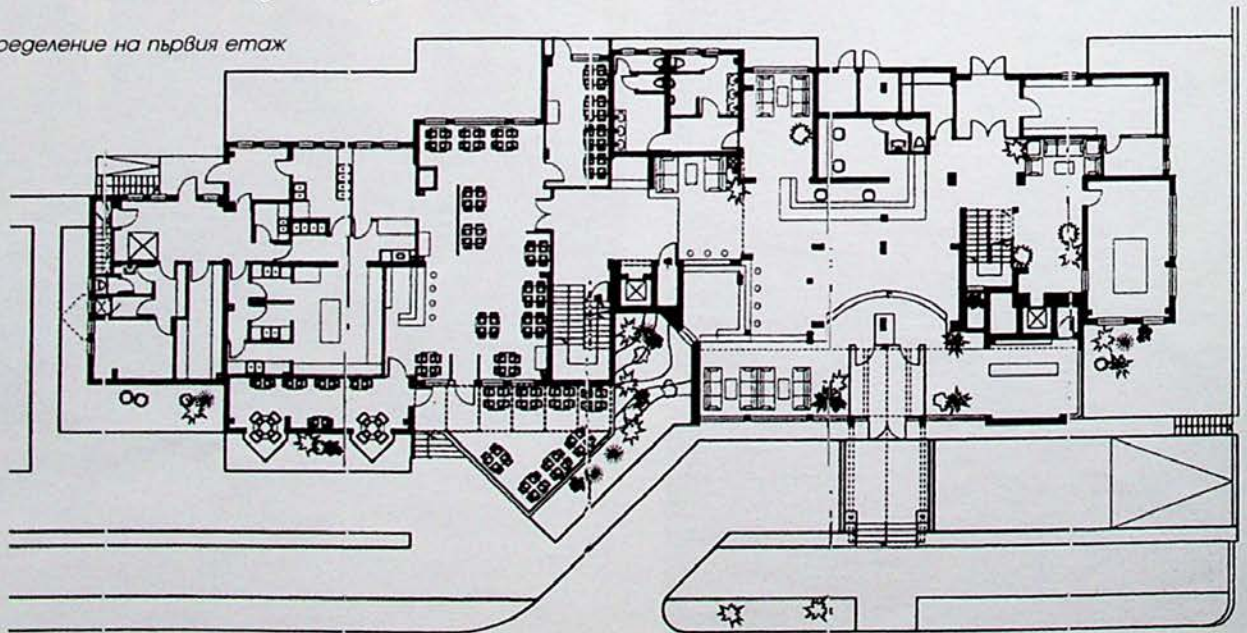

По технически причини не можем да покажем части от двете разпределения=

Разпределение на последния хотелски етаж

Разпределение на първия етаж

ПОСТФАКТУМ

ЖИВОТ, ОТДАДЕН НА НАУКАТА

1897 - 27 май (9 юни) - роден във Варна, където получава основното си образование

1908 - семейството му се установява в София

1915 - завършва средното си образование в I мъжка гимназия

1915 - 1920 - с прекъсване следва 4 години математика в Софийския университет

1916 - 1917 - отбива военната си повинност в Школата за запасни подпоручици в Княжево, Софийско

1917 - 1918 - участва в Първата световна война като запасен подпоручик-артилерист

1918 - 26 ноември е демобилизиран

1920 - 1925 - следва архитектура във Висшето техническо училище в Дрезден

1925 - 18 май - дипломиран със звание "инженер-архитект", завръща се в София; признато му е правото на свободна техническа практика от МОСПБ

1925 - 1932 - работи като проектант в Архитектурното бюро на Главната дирекция на железниците и пристанищата (Дирекцията за експлоатация) на длъжност "архитект" (1925-1927) и "старши архитект" (1927-1932)

1932 - 1938 - работи като частно-практикуващ архитект-проектант

1934 - 1935 - три последователни се-

местъра е хоноруван лектор по дисциплината "Архитектура" на студентите в класовете по скулптура, декорация и резбарство на Държавната художествена академия

1935 - 1939 - член е на Управителния съвет на Спасовно-строителното сдружение за безлихвени заеми "Собствен имот" - Собим, същевременно е член на редколегията и редактор на месечното списание "Собим"

1938 - 1946 - работи в отделение "Градостроителство" на Архитектурно-градостроителната дирекция при Столичната голяма община като пом.-началник (1938-1940) и началник (1940-1946)

1943 - 1944 - главен отговорник е от Архитектурно-градостроителната дирекция за защитата на София от пожари и погроми и същевременно завеждащ службата за строителство и експлоатация на всички обществени противовъздушни скривалища в столицата

1944 - през месец ноември е член на специализираната комисия при Софийската община за приемане на конкретни мерки за възстановяването и бъдещото изграждане и развитие на София

1946 - работи като началник на служба "Проектиране" при отделението "Паркове и украса" към Столичната голяма община

1946 - 1947 - редактор е на сп. "Архитектура", орган на Камарата на народната култура, съвместно с проф. арх. Любен Тонев

1947 - 1951 - редовен доцент по история на архитектурата в Държавната политехника, основател и ръководител на катедрата "История и теория на архитектурата"

1948 - инициатор и ръководител на архитектурно-художественото заснемане на Боянската църква от група студенти по архитектура

1948 - 1950 - работи по съвместителство като ръководител на едното от четирите ателиета на специализираната държавна проектантска организация по градоустроителство и регулации "ПРОГРЕ"

1951-1962 - професор по история на архитектурата на XV-XVIII век и по история на българската архитектура и изкуство, както и ръководител на катедрата "История и теория на архитектурата"

1956 - 1964 - член на редколегията на сп. "Архитектура", орган на САБ и М-вото на строителството и архитектурата (МСА)

1957 - награден е с орден "Св. св. Кирил и Методий" - II ст. по повод 60-годишнината му за добра преподавателска и научна дейност в областта на архитектурата

1962 - на 1 октомври е освободен от длъжност поради пенсиониране

1963 - 1965 - председател (на обществени начала) е на Съвета за опазване на паметниците на културата (СОПК), постоянно действащ съвещателен орган на Института за паметниците на културата

1966 - заболява и през следващите години е прикован на легло

1968 - удостоен е със званието "Почетен член на САБ" за активна творческа, архитектурна и обществена дейност

1969 - удостоен е със званието "Заслужил деятел на културата" за активна дейност като председател на СОПК;

- награден е със значка "Отличник" на М-вото на строежите и архитектурата по случай 15-годишнината на сп. "Архитектура" за проявена активност като член на редакционната колегия;

- удостоен е с почетна грамота за участието му в Националния преглед на българското архитектурно творчество во "25 години българска архитектура" за труда му "Български барок"

1972 - на 2 юни почива в София на 75 годишна възраст

Измина четвърт век от смъртта на неоснователно позабравения виден наш архитектуровед и изкуствовед проф. арх. МИЛКО БИЧЕВ, чиито живот и професионална дейност са бегло познати на младото поколение архитекти. Роден е във Варна, където баща му - проф. д-р Петър Бичев (1865 - 1950), работи като окръжен ветеринарен лекар. Майка му произхожда от известния род Шишмановци, дъщеря е на именития обществен и държавен деец Илия Цанов (1835 - 1901) и племенница на народния трибун, общественик и политик Найчо Цанов (1857 - 1923), основател на Радикалдемократическата партия. Невръстният Милко расте в интелектуално семейство, възпитаван е във високообразована среда. Като ученик свири на цигулка, възмугат го класическата музика, театърът, художествената литература. Увлеча се по поезия и едва 19-годишен (заедно с приятеля си Харалампи Златанов) съставя поетична антология от 120 избрани творби на 27 известни наши поети. Същевременно проявява интерес и влечение към изкуствознанието, на което впоследствие посвещава своите професионални занимания. В Дрезден получава солидно архитектурно и изкуствоведско висше образование при реномирани професори с международна известност - М. Дюлфер, А. Мусман, К. Гурлит, О. Ройтер, Х. Вьолфин и други. Изявява се в семинара по история на архитектурата и написва студията "Куполът на катедралата "Санта Мария дел Фиоре" във Флоренция" (1924), която и до днес не е загубила високата си научна стойност. След дипломирането си е поканен за асистент на проф. М. Дюлфер, но арх. М. Бичев отказва, понеже предпочита да се завърне в родината си. Работи 7 години в ръководеното от арх. Панайот Калчев Архитектурно бюро при БДЖ. Следващите 6 години е частнопрактикуващ архитект, отначало съвместно с арх. Ив. Бояджиев (1894-1981). Следва административна дейност в Архитектурно-градоустройствената дирекция при Столичната община, където като пом. -началник и началник на отделението "Градоустройство" ръководи комплексната дейност по прилагането на Общия градоустройствен план на София от 1938 г. на проф. А. Мусман. Негови подчинени са Любомир Нейков, Георги Репнински, Павел Бъчваров, Борис Костов, Георги Ганев, Драгомир Джидров и други архитекти. За кратко арх. М. Бичев е началник на службата "Проектиране" в отделението "Паркове и украса". Там изготвя идеините паркоустройствени проекти за двата големи столични парка "Боримечката" и "Герена", както и ком-

плексно планово задание и прецизна конкурсна програма за преустройството на Парка на свободата; по-късно е и член на журито на този конкурс. Две години е ръководител на едно от четирите ателиета на специализираната проектантска организация "ПРОГРЕ". Впоследствие се отдава изцяло на научна и педагогическа дейност като ръководител на катедрата "История и теория на архитектурата" при Политехниката (по-късно ИСИ) - до пенсионирането си. Разгръща активна обществена дейност като председател на Съвета за опазване на паметниците на културата.

Общо проф. М. Бичев има около 32 години научна дейност, 15 години проектантска, 9 години административно-управленска, 15 години преподавателско-педагогическа и 11 години обществена дейност.

Проф. Бичев е забележително явление в българската архитектурна, урбанистична и изкуствоведска история, теория и практика. Той беше съвременен и добър архитект-проектант, и инвеститор, и изявил се типизатор, урбанист, паркостроител, организатор и административен ръководител, и добросъвестен обществен деец, и отличен познавач на културното ни наследство, и висококвалифициран архитектуровед, изкуствовед и художествен критик. През 40-те години (1932 - 1939), когато са още в зародиш научните му интереси, с поредица статии върху жилищната култура, архитектурата и градоустройството Бичев се изявява и като редактор, публицист, автор и преводач. В сравнение с научното му творчество проектантските творби на арх. Бичев не са многобройни. От работата му в БДЖ най-характерни са приемните сгради на жп гара Мадара (1930) и жп гара Велики Преслав, а от частното му проектантско бюро - софийските съпритежателски многожилищни сгради ЕС "Докторски паметник" (1932) на ул. "Оборище" 23 - ъгъла с ул. "Сан Стефано" (съвместно с арх. Ив. Бояджиев) и на ул. "Герлово" 15 (1936), в която той живя и твори. Проектирал е много къщи и вили в София и околността ѝ (напр. вилата на акад. Ив. Лазаров в Панагюрските колонии), предачна фабрика в с. Казичене, мобилиране на жилища, посочените вече два големи софийски парка (1947), националния стадион "В. Левски" (1952) съвместно с Делчо Сугарев, Радослав Иванов и Иван Иванчев, многобройни индивидуални, повторяеми и типови приемни сгради на жп гаре и спирки, перонни навеси на гарите Варна, Бургас, Г. Оряховица, вагонна работилница в Русе, фондови железничарски жилища в

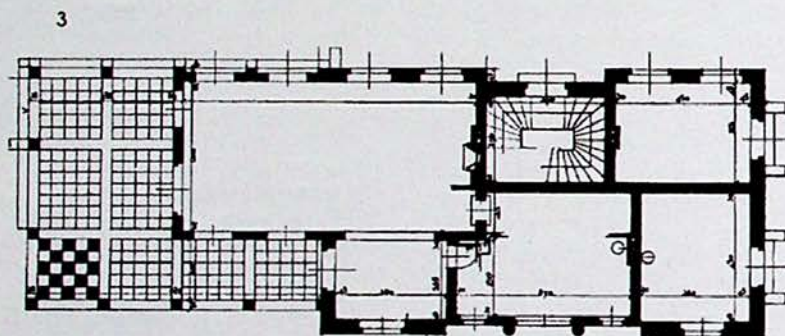
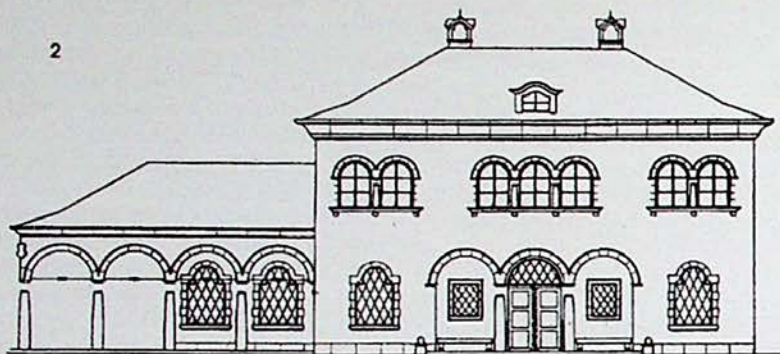
София (1926, съвместно с арх. Ив. Бояджиев), надгробния паметник на Димчо Дебелянов в Копривщица (1934) и паметника на загиналите във войните в Лясковец (1936) съвместно със скулптора проф. Иван Лазаров и други.

Научноизследователската и публицистичната продукция на проф. Милко Бичев обхваща 14 книги и множество студии и статии в сборници и периодичния печат, някои от които са публикувани в чужбина. Темите са от областта на историята на Италия и другите западноевропейски страни (1954), "Български барок" (1955), "Архитектурата на Новото време. XVII и XVIII век" (1958), "Васил Стоилов. 30 години художествена дейност" (1958), "Църквата в Бояна" (1959), "Архитектурата в България от най-древни времена до края на XIX век" (1961 - на руски, фр., нем. и англ. език), "Стенописите в Иваново" (1965), "Леон Батиста Алберти" (1983), написана през 1947 г. и издадена посмъртно 46 години по-късно, и др.

И до днес все още липсва цялостна критична оценка на научното творчество на проф. Бичев, комуто архитектурната ни критика е длъжница.

Всред близкото си обкръжение Бичев беше известен със своята почтеност, безкористност, прямота и добросъвестност. Той се отнасяше безкрайно честно към всички свои задължения. Без да се стреми да ги изявява и натрапва, той притежаваше и много други добродетели и ценни личностни качества - нравствена чистота, богата душевност, висок личен, семеен, граждански и професионален морал, което се дължеше и на превъзходното му западноевропейско възпитание. Имаше развито чувство за професионална и обществена ангажираност, за ред, за дълг и отговорност. Бичев беше много сънателен, самодисциплиниран, организиран, експедитивен, точен и изпълнителен. Беше чужд на всякакви конфликти. Излъчваше великодушие и умееше да създава и поддържа около себе си атмосфера на спокойствие, увереност и сигурност. Имаше уравновесен характер и умееше да се владее в крити-

- 1 - Фотопортрет на арх. Милко Бичев
 2, 3, 4 - Приемна сграда на жп гара Мадара (1930) -
 фасада, разпределение, общ изглед
 5 - Сърпитежателска многожилищна сграда
 на етажна собственост "Докторски паметник" -
 ул. "Оборище", ъгълът с ул. "Сан Стефано",
 проектирана през 1923 г.
 съвместно с арх. Ив. Бояджиев
 6 - Надгробен паметник на Димчо Дебелянов
 в Копривщица (1934),
 съвместно с проф. Ив. Лазаров

•••
 чни моменти. И в мислите, и в действията си винаги бе напълно самостоятелна, необвързана с нищо свободна в духовно отношение демократична личност, което го правеше горд и независим човек и творец, свободен от всякакви предразсъдъци. Той не робуваше на схоластични и сковаваша идеологами, нито пък се влияеше от мнението на конюнктурни ръководни голеци. Нямаше кариеристични подбуди, тежнения и задръжки, плод на идеологически, политически и други пристрастия. Не беше нито толериран, нито фаворизиран. Безспорните постижения и успехи на Бичев се дължат само на неговите личностни и професионални качества, на голямата му компетентност и ерудитаност. Той създаде оригинални и смели научни концепции, с каквито малцина наши учени биха могли да се похвалят.

Проф. М. Бичев постигна големи успехи в развитието си благодарение на своето прекалено трудолюбие и постоянство, но не щадеше здравето и крехкия си организъм. По отношение на поетите задължения и спазването на сроковете за изпълнението им беше притеснителен. Това беше и една от причините за неочакваното му тежко заболяване, което го съсипа преждевременно.

За себе си Милко Бичев не допускаше каквото и да е благоволение, понеже го приемаше като "изпросена милост". В неговата биография има два характерни случая. През 1932 г., когато министър на железниците става либералът Стоян Костурков, се предприемат масови уволнения в неговото ведомство, за да бъдат назначени привърженици на малобройната му партия. Между уволнените архитекти попада и Милко Бичев. След като узнал, че Бичев е внук на основателя на Либералната партия Илия Цанов, новият главен директор на БДЖ се опитал да "поправи грешката си", като обезсили заповедта и го възстанови на работа. Той обаче отказал това "закъсняло благоволение", защото сметнал, че за да го освободят от работа явно не го оценяват като добър професионалист и съвестен служител. Другият случай е 30 години по-късно - през 1962 г., когато след навършването на 65-годишна възраст Академичният съвет на ИСИ прояви осъдително незачитане на неговите големи преподавателски и научни качества, отказвайки да продължи с една година срока му на редовен преподавател. След последвали закъснели постъпки лично пред министъра и въпреки издаденото разрешение проф. М. Бичев отказа и това "благоволение" и напусна окончателно института, дъл-

боко огорчен и разочарован.

Авторитетът си проф. Бичев бе изградил и извоювал с много усилия и дългогодишен упорит труд. Той го дължеше на високата си ерудиция, на здравите си оценъчни критерии, на своята принципност и последователност. Именно поради това особено държеше на него и ревностно го защитаваше. Не допускаше да бъде накърнено честолубието му и да се уронва общественият му престиж.

Проф. М. Бичев се гордеше, че беше смел новатор в своята научна област, че осигури достойно място на българската архитектура и изобразителното ни изкуство, като ги приобщаваше към западноевропейското развитие. Гордостта му се основаваше и на неговото безспорно превъзходство над амбициозни кариеристи без необходимите професионални качества.

Бичев умееше да отстоява и достойно да защитава и в професионалната си дейност, и като гражданин, и в личния си живот своите научни принципи и позиции.

Той беше доброжелателен, общителен, благоразположен, отзивчив, търсен и възприеман като приятен събеседник и ерудиран съветник. Държеше се непринудено, беше внимателен и много коректен във взаимоотношенията си. Проявяваше толерантност, кавалерство и уважение. Поддържаше контакти с приятелски кръг от изявени творчески дейци - писатели, публицисти, учени, изкуствоведи, художници, скулптори, композитори и др., като Дора Габе, Йордан Стратиев, Анна Каменова, Сирак Скитник, Владимир Полянов, Димитър Симилов, Иван Лазаров, Бенчо Обрешков, Дечко Узунов, Васил Стоилов, Георги Бакърджиев, Андрей Протич, Никола Мавродинов, Кирил Кръстев, Стоян Брашованов, Андрей Стоянов, Димитър Ненов. Същевременно обичаше по-младите си колеги, с които се държеше като с равноправни. С компетентни консултации помагаше, мъдро напътстваше и поощряваше начинаещи в областта на науката, изкуството и културата.

Благодарение на своята висока култура на поведение Бичев беше винаги безупречно изискан - и в говора, и в маниера, и в обноските, и в непринуденото държане, и в облеклото. Всичко това беше проява на благородство, израз на вродения му духовен аристократизъм. И външният вид, и езикът, и стилът му бяха завидно безукорни. Бичев притежаваше жив, образен и отмерен стил, прецизен и изящен. Мислите, търсенията и хрумванията му завладяват читателя поради вежливостта, с която са написани, а това Бичев беше постиг-

5

нал с много труд. Върху дадена фраза от подготвяна лекция или публикация той се трудеше упорито и често жертваше за работата си безсънни нощи. Научните трудове на проф. Бичев създават впечатлението, че са писани леко, но зад тази привидна лекота се крие дългогодишен упорит труд. Той беше противник на излишното многословие. Имаше завиден усет за точен и хубав език, освободен от шаблонност и академична скованост, на който не липсват патос и подходящи акценти. И лекциите, и научните си публикации Бичев пишеше на ясен и разбираем език, необременен с излишни специални термини. Като голям патриот ратуваше за неподправен български език и ненавиждаше замърсяването му с чуждици. Владееше съвършено немски език наравно с родния български и използваше без затруднения френски, италиански и руски.

В професионалния си живот проф. М. Бичев се разви, доказа и утвърди като балансирана многопластова колоритна личност в разнообразната си дейност. Той съчетаваше комплексни професионални качества на задълбочен мислител, на активен научен творец, на публицист и редактор, на обективен художествен критик, на забележителен педагог, на вещ експерт и ценен консултант, на добър проектант, на добросъвестен организатор и администратор. Притежаваше силен дух и беше способен на редица изяви от най-висока класа, защото имаше и солидна подготовка, и сериозно отношение към изпълнението на всякакви поставени му задачи, и подчертано чувство за отговорност, и системно трудолюбие, и изключителна работоспособност.

Всичко това се дължеше и на неговата самодисциплина, и на системните му грижи за повишаване на високата квалификация, и на особено ценните му личностни качества, и на завидната му обща, техническа и художествена култура.

Проф. Бичев беше високоерудирани учен с многостранни културни интереси. Той тежеше с уменията да концентрира своите съждения и с оригиналните си научни интерпретации. Задълбочено познаваше историческите събития, закономерностите и особеностите на съответните стилови епохи и отделните представителни художествени паметници. Беше прецизен изследовател, винаги логичен и обоснован мислител, както и точен в научните си изводи и заключения. Забележителен беше стремежът му към яснота, простота и принципно изразяване на същността на процесите и явленията, както и тяхното разграничаване. Красноречив пример за това е краткото и лаконично изясняване на същностните стилови различия между Ренесанса и барока в труда му "Български барок". Такова сбито изложение не бе известно дотогава в специалната чуждестранна литература.

Западноевропейец по образование, мислене и духовни стремежи, проф. М. Бичев смущаваше схоластиците с това, че хвърли мостове от българската архитектура и изкуство към един културен свят, който тогава беше заклеймяван.

Твърде характерен е случаят с издаването на уникалния му научноизследователски труд "Български барок", завършен през 1950 г., с който М. Бичев

•••

... се хабилитира за професор (1951). В този малък по обем, но извънредно интересен и ценен от архитектуроведско гледище негов труд той изложи ясно, сбито и красноречиво оригинална и новаторска своя теза за барокови влияния в националната ни архитектура през Късното възрождане. Единствен от нашите архитектурни историци, теоретици и изкуствоведи с обилен доказателствен материал той постави и анализира неподозирани и непознати в тогавашните изследвания нови дискуссионни проблеми за западни стилови влияния в нашата архитектура от XIX век. Тази книга има интересна история - рецензирана е от 10 души. Две от рецензиите са възложени от Архитектурния факултет (1951), други две - от Института по градоустройство и архитектура (ИГА) при БАН (1951), три - от книгоиздателство "Наука и изкуство" (1954), а три са публикувани след отпечатването на книгата в "Известия на ИГА" (1956). ИГА организира не особено почитена масирана атака срещу проф. М. Бичев, който през 1951 г. изтегли обсъждания ръкопис на своя труд и демонстративно напусна институтския научен съвет като негов член. Той беше об-

винен от опонентите си в "подценяване на българското народно архитектурно творчество", в "чуждопоклонничество", "буржоазно-идеалистически позиции", "преклонение пред западната буржоазна наука и учени като Х. Вьолфин, А. Е. Бринкман, В. Пиндер и др." и т.н. В злополучната дискусия (1956)* проф. М. Бичев се превърна от обвиняем в обвинител и обосновано постави на мястото своите опоненти, които обаче упорито не пожелаха да приемат очевидните му аргументи и се самообявиха за "победители".

Милко Бичев беше забележителен наш учен, въпреки че досега целенасочено и несправедливо беше пренебрегван. Определени научни среди си присвоиха монополното право да бъдат единствени "съдници" и осуетиха включването в "Кратка история на българската архитектура" (С., БАН, 1965) на убедително доказаната негова теза за бароковите влияния. За срам в тази история даже не е отбелязано името му и липсват кратки биографични бележки за проф. Милко Бичев, учен от световна величина, гордост за България, далеч по-изявен от други отбелязани там наши архитекти.

През тоталитарния период беше прои-

6

грано много благоприятно и за страната, и за проф. М. Бичев обстоятелство, свързано с капиталния му труд "Архитектурата на Новото време. XVII и XVIII век". През 1957 г., след като бях приключил научната редакционна обработка на труда, по моя инициатива и настояване издателство "Наука и изкуство" го предложи на световноизвестното книгоиздателство "Зеeman" в Лайпциг за съвместно издаване. След като бяха проучили обстойно изпратените от нас информационни материали, от ГДР ни уведомиха за принципното си съгласие. По този повод в София пребивава 11 дни (6 - 17 януари 1958 г.) директорът на "Зеeman" г-н Герхард Кайл, за да уговори конкретните условия и да склучи с ДИ "Наука и изкуство" двустранен договор за предвижданото съвместно издаване на тази книга. Той най-отговорно ни уведоми, че според тяхното научно и търговско разсъздание сред специалистите в Централна Европа тогава не е имало учен на равнището на проф. М. Бичев, който да напише такъв цялостен и всеобхватен научен труд върху развитието на архитектурата в Италия и останалите западноевропейски страни - преход, ранен, зрял и късен барок, класика, рококо и класицизъм, с обрисване на творчеството на около 160 архитекти и разглеждане на над 450 паметника. За да подготви луксозно издание, "Зеeman" предлагаше да поеме ангажимента да издири и осигури за многобройните илюстрации висококачествени фоторепродукции от книги от най-реномирани елитни библиотеки в Париж, Ватикана, Берлин и другаде. Лайпцигското книгоиздателство възнамеряваше да издаде тази книга в 2000 екземпляра на български език и в 50-хиляден тираж на немски език и да я разпространи сред около 100-милионното немскоезично население в ГДР, ФРГ, Австрия, Швейцария и другаде. Всъщност това означаваше, че този уникален научен труд щеше да стане достояние на голяма част от западноевропейските архитекти, художници и изкуствоведи, че авторът му щеше да придобие международна известност, щеше да се издигне имиджът на България. Тогавашните ръководители на "Наука и изкуство", обаче, които бяха твърде посредствени и ограничени в интелектуално отношение лаици, се оказаха не само съвсем неподготвени за преговори, но и недалновидни контрагенти, а поради "балканския синдром" завидяха на автора, понеже за немската версия издателство "Зеeman" му предвиждаше в проектодоговора относително висок хонорар. И така, за голямо съжаление тази прекрасна за България възмож-

ност не бе осъществена. Директорът на "Зеeman" си замина обиден и огорчен, проф. М. Бичев остана покрусен, а България загуби. Но кой от тогавашните властимащи се интересуваше от това?

Проф. Милко Бичев е единственият български учен, участник в уникалната 18-томна световна история на изкуството на авторитетното германско книгоиздателство "ПроPILEI". Това е голяма чест не само за него, който беше поканен персонално за съавтор, но и за България, представена за първи път в таква престижно международно издание. Всъщност това беше последната му научна работа. Своя текст и илюстрациите към него, включени в том трети "Изкуството на Византия и на християнския Изток", той завърши и изпрати в Берлин в навечерието на своето тежко заболяване.

Бичев застъпваше схващането, че за историята са съществени проблемите, а не фактите. Именно поради това и в своите трудове, и в лекциите си разглеждаше само онези художествени паметници, които бележат дадено развитие. Архитектуроведът проф. Бичев не се задоволяваше да пише и преподава история, а се занимаваше предимно с теоретичните проблеми на архитектурата композиция. И в това се криеше силата на неговата творческа мисъл. Като смел новатор в своята научна област се стремеше да обогатява нашата история и теория на архитектурата и изобразителното изкуство, да раздвижва инертната научна мисъл. Имаше да поставя дискусийни проблеми, да предизвиква дискусии, да участва в тях, да защитава обосноваването, логично и убедително своята теза, оригиналните си виждания и научни концепции. В научни спорове Бичев се включваше отлично подготвен и печелеше привърженици и последователи. Същевременно обаче за предстоящи изпитаване свои научни творби той прилагаше и от рецензенти, и от редактори разумни предложения и целесъобразни критични бележки.

Проф. Бичев беше извънредно добро известен учен, педагог и критик. Характерен пример е фактът, че като рецензент на една студия на доц. д-р арх. Сава Бобчев с обем около 22 - 25 машинописни страници той написва рецензия с около два пъти по-голям обем от обикновения, за да обоснове аргументирано своята контратеза.

Милко Бичев беше голям приятел на много художници и ги представяше пред обществеността с критични статии по повод техни изложби. Физическият му образ е интерпретиран от трима художници-портретисти: Атанас Тасев

(1920) в Дрезден, Иван Бояджиев (1929) и Васил Стоилов (1961). Особено ценен е портретът от В. Стоилов, който най-добре е предал одухотвореността на своя дългогодишен приятел.

За педагогическата си дейност в областта на историята на архитектурата, която започва през 1947 г., Бичев се е подготвял продължително, упорито и методично. Той беше превъзходен и блестящ педагог от най-висока европейска класа, със забележителни риторски качества. Открояваше се сред преподавателите в Архитектурния факултет и това предизвикваше нескрита завист у някои от тях. В лекциите си застъпваше свои новаторски научни възгледи и становища. Подчертаваше голямото, същественото и го разграничаваше от дребното и незначителното. Беше обаятелен лектор, умеещ да завладява аудиторията. Грижливо и вечно подготвяните му лекции бяха очаквани с голям интерес и масово посещавани. Студентите съсредоточено, с голямо внимание и интерес следяха неговото дълбокосмислено и изящно живо слово, подходящо илюстрирано с диапозитиви. Атмосферата в аудиторията обикновено биваше приповдигната. Проф. Бичев завладяваше слушателите благодарение на своя голям интелект и на способността си да излага ясно, разбираемо и увлекателно научните си знания. За това спомагаха и овладените пестеливи и отмерени жестове, и репликационният поглед зад дебелия рогови рамки на неговите очила, и твърдото акцентирание на баритоновия му глас, и наблягането на отделни съществени моменти в дадена негова лекция. Бичев беше възкитателен и към себе си, и към студентите. Беше принципен, справедлив и безкомпромисен в изпитните оценки. Здравите му оценъчни критерии се дължаха на забележителния му педагогически опит. Той остави ярки и незаличими спомени в паметта на своите бивши студенти.

Активно и много плодотворно беше научното присъствие на проф. М. Бичев с неоспоримите му постижения в областта на българското архитектурознание и изкуствознание. Не е пресилено твърдението, че той беше историк и теоретик на архитектурата и изобразителното изкуство и утвърден авторитетен учен не само на европейско, но и на световно равнище, гордост на българската научна мисъл. Книжовното наследство на проф. М. Бичев не е загубило своята стойност и актуалност и днес. Книгите му отдавна са изчерпани и са библиографска рядкост, но интересът към тях не е намалял. Нашата архитектурна общност би трябвало да съдейства за тяхното преиздаване,

включително и на чужди езици. Желателно е също така Архитектурният факултет да помисли за увековечаването по подходящ начин на паметта на проф. М. Бичев, който напълно е заслужил такава морална отплата.

Проф. Милко Бичев не беше славобив, а напротив - беше скромнен и не обичаше да се кичи с титли и звания. Може би поради това не защити докторска теза, а несъмнено имаше такава готовност. Въпреки оригиналните му новаторски научни приноси обаче, той не беше предложен нито за най-висока държавна награда, нито за членкореспондент на БАН, а притежаваше качества на академик и/или "почетен доктор" не само на БАН, но и на някоя чуждестранна академия или на престижен университет. Едва в края на неговия живот му беше присвоено званието "заслужил деятел на културата", а много по-справедливо беше той да бъде "народен деятел на културата". За 60-годишнината му беше награден с ордена "Св. св. Кирил и Методий" - втора степен, вместо подобаващата му се първа степен или по-висок орден. Понеже беше необременен с догми и не робуваше на идеологеми, а и поради "балканския синдром", на проф. М. Бичев приживе не му бе отдадено дължимото, той остана в сянка. Не беше чествана юбилейната му 60-годишнина, а на 70-годишнината си вече беше болен и прикован на легло. Той беше напълно достоен да бъде поставен на пиедестал редом с най-изтъкнатите интелектуалци и творци, представители на съвременната българска наука, изкуство и култура. Той несъмнено принадлежеше към нашия духовен елит - и научен, и архитектурен, и изкуствоведски, и културен. В историческата ни памет беше и остава гордост на архитектурната ни общност - уважаван и ценен наш учен и незабравим педагог, подготвил няколко хиляди съвременни български архитекти.

С изложените тук мисли и оценки се прави скромнен опит да се припомнят на културната ни общност огромната и по мащаб, и по смисъл творческа дейност на проф. Милко Бичев за България, за архитектурната наука, изкуствоведските му заслуги в световен аспект.

Поклон пред благородното голямо дело на проф. арх. Милко Бичев. Вечна му памет!

Емил Момиров

** Тази дискусия в БАН е подробно описана и анализирана от ст.н.с. д-р арх. Константин Бояджиев в доклада му "Дискусията около книгата "Български барок" пред тържественото юбилейно честване на проф. Бичев в ЦДА на 27 май 1997 г., публикуван в този брой.*

МИЛКО БИЧЕВ - ОПИТ ЗА ПОРТРЕТ

*"В началото бе словото...",
а словото
на проф. Милко Бичев
бе мъдро и красиво.*

Сред многобройните негови мисли, съхранени от нас в популярния вид "крилати фрази", една е определено със символично значение. И тя е следната: "Има лица, които остаряват като галоши, а други - като катедрали". Пред нас е лицето-катедра на човек, който е съумял с достойнство да премине през годините. Общуването с шедьоврите на изкуството, с първообразите на архитектурата, с изворите на европейската цивилизация, със света на красотата и хармонията, без съмнение, е дало своя благотворен отпечатък върху това лице, формирало е голямата личност Милко Бичев.

Рядко една личност е олицетворявала до такава степен срещата на реалността с идеала в себе си. Милко Бичев бе човекът, който се стремеше и почти се доближаваше до своя образец. Ако искаме да узнаем кой е той, трябва да се допитаме до прочутия въпросник на Марсел Пруст. На трудния въпрос "Кой бихте желали да бъдете?" М. Бичев без колебание би отговорил: "Леон Батиста Алберти". Алберти - цялостната личност, хуманиста, по ренесансово универсален, хармоничен, цивилизован, европеец.

Такъв бе и Милко Бичев -
**математик, архитект,
историк на архитектурата
и изкуствата, професор,
ерудит, интелектуалец,
строител на съвременната
българска култура.
Милко Бичев - по ренесансово
универсален, хуманист,
европеец.**

Универсален човек той беше не само воден от широтата на интересите и заниманията си, а и поради онази удивителна способност по естествен път да обедини в едно всички изкуства. Известно е, че архитектурата е изкуство на синтеза, но Бичев съумяваше освен сродните и изкуства - скулптурата и живописата, да приобщи към нея и другите, привидно отдалечени - музиката и

поезията. Творчеството на Бичев осъществява по най-непринуден начин тази трудно постижима слава на европейската художествена мисъл, този невероятен органичен синтез на изкуствата. Нищо чудно - самият човек Милко Бичев олицетворяваше този синтез в себе си.

Хуманист Милко Бичев навярно бе по рождение. От първите стъпки до последната си книга той не изневери на хуманистичния си идеал. А за него това означаваше всички народи и всички автори-участници в големите творчески епохи да бъдат представени с обективност и според приноса им - без пристрастно подценяване и без необосновано надценяване. Така, с широтата и пълнотата на изображението, разкриваната от него картина взема епични размери: въвежда ни пряко в движението на идеите, в развитието на формите, от първата неясна още неоформена мисъл у предшествениците до избухването на взрива у гениалните творци, а после - до похабяването, отмирането, упадъка. Но открива и възможността с дистанцията на времето за рационална преоценка, а дори - за разместване в традиционната класация.

Европеизмът на Бичев бе същностен, а не декоративен, още по-малко - декларативен. Както живият човек не тръби безсмисленото "аз дишам", така и Бичев никога сам не се обяви за европеец - би било абсурдно. Европейското мислене, европейският манталитет бяха дълбоко свойствени на неговата природа и съзнание, той бе неразривна част и двигател на европейската цивилизация, на която посвети живота си. И тук се налага извънредно важното уточнение. Бичев бе и искрен родоловец, патриот с гордост и обективност, той силно обичаше България. За него България обаче не се противопоставяше на Европа. В неговата мисъл Европа и България бяха едно неделимо цяло. За него българското изкуство и архитектура, наред с исторически обусловената им специфика, не се отделяха като изолирано явление, а бяха биستر поток със свой принос към пълноводната река на голямата европейска култура.

Естествен център

**в живота и творчеството
на Милко Бичев бе, разбира се,
писаното слово, книгите.**

Непосилна задача е да се обхване и анализира неговото творчество в тесните рамки на това кратко изложение, дълъг е списъкът на всичките му трудове, само да се изброят ще отнеме много време и пространство, броят им е впечатляващ: 14 книги на български, френски, немски, руски; 44 статии, есета, студии на български и други езици, неизвестен още брой непубликувани материали, които чакат своя издател. Невъзможна, а и ненужна амбиция би било сега да се направи обстоен преглед на писаното слово на Милко Бичев. Но невъзможно би било и да бъде отменато с мълчание. Затова тук ще отправим с любов и признателност един поглед само върху тези книги, които представляват еталони в неговото лично развитие, но които приемаме и като забележителни писмени паметници на новата българска култура.

**Първата му книга,
"Италиански дворци", излиза
през 1943 година.**

От този момент близо четвърт век българската култура ще се обогатява с неговите творби. Ще последват капиталните трудове, двата колоса: "Архитектурата на Ренесанса" през 1954 г. и "Архитектурата на Новото време, XVII и XVIII век" през 1958 г., последната тухла в словесната постройка ще бъде поставена с книгата "Леон Батиста Алберти", публикувана посмъртно през 1983 година. Тези трудове представляват великолепно звено в голямата европейска традиция, в която вече са оставили незаличими следи неговите учители - Хайнрих Вьолфин и Якоб Буркхард. Чрез тези книги българите ще открият красотата и величието на значителни дялове от многовековната европейска архитектура. Всички, които са попаднали в света на архитектурата чрез книгите на Милко Бичев, винаги ще видят Ренесанса и барока през неговите очи, така, както след импресионистите небето за нас има вече само цветовете от техните платна.

Към трудовете, представящи западно-европейската архитектура, с времето ще се прибавят и тези, посветени на българската архитектура и изкуство:

Български барок", 1955 г. - най-пълният, най-аргументираният и най-зadълбо-
неният труд, осветяващ кардинални
проблеми на архитектурата и култура-
та през епохата на Българското възра-
ждане; "Църквата в Бояна", 1958 г. - чрез
нея българите осъзнаха с гордост, че
половин век преди Джото Боянският
майстор заема първото място сред съ-
здателите на Проторенесанса; "Стено-
писите в пещерната църква край с.
"Иваново", 1965 г. - безспорно свидетел-
ство и лична заслуга на Бичев за све-
товното признание на този паметник и
поставянето му под грижите и защита-
та на ЮНЕСКО.

Споменатите вече негови трудове съ-
ставят най-значителния досега българ-
ски принос в историята на архитекту-
рата" казва проф. Атанас Стойков и
ние безрезервно му вярваме.

С помощта на ефикасни сечива -

**оригинална собствена
научна методология, обективен
анализ на формата
и обобщаващ синтез,**

който възвръща цялостта на явлениято
и разкрива скрития му смисъл, в свои-
те трудове Милко Бичев ни разчиства
пътят към чудния свят на архитектурата
и изкуството. Пътят, по който върви
Бичев, а с него и ние, читателите, е осве-
тен от Балзак: "Формата е начин на жи-
вот". През факта, пропорцията, ритма
и композицията блика самият живот.
През формата и зад формата нахлуват
светът, хората, епохата. Чрез своите
книги, през историята на европейска-
та и българската архитектура и изкуст-
во, Бичев ни води със сигурна ръка на-
право към същността на европейска-
та култура.

Книжовното дело на Бичев е също та-
ка или може би преди всичко едно мо-
рално дело. Той служи на вътрешната
истина в архитектурната или художес-
вената творба с такава фанатична
вярност, с такава неумолима строгост
и смирение, каквито ние днес едва ли
бихме намерили у други историци. Той
служи без високомерие и себеизтъква-
не на по-висшата воля на големите
майстори от миналото, и то в най-чис-
лите форми на служенето: с дисцип-
лираната строгост на учител и с неумо-
рното усърдие и благоговение на
ученик.

Чрез книгите на Милко Бичев не можем
да възприемеме само като научни тру-
дове.

**Дълбочината на мисълта
и силата на откривателството
в текстовете му са оцветени
от блясъка
на неговия език и стил.**

Чистотата на езика, богатството на бъл-

гарската реч, подборът на думите - за
красивите неща трябва да се говори
с красиви празнични думи (по Лилиев),
точността на мястото им, изразително-
ста им в контекста, а също образното
мислене, метафоричността, дискрет-
ният хумор, поетичността на емоцио-
налните акценти, както и композицията
на фразата, нюансировката ѝ, гъвка-
востта ѝ да поема и пренася плавно
движението на мисълта в следващата,
нейната пластичност, нейното изяще-
ство, поднесено с усмивка - ето някои
от характерните черти на този непод-
ражаем и незабравим стил, който без
грешка лесно се разпознава и който
приближава тези текстове ако не до ху-
дожествената проза, то поне до есеи-
стиката.

Светът на Бичев обаче бе изграден не
само от книгите, шедьоврите и гениите
на отминалите времена, а и от живи хо-
ра - неговите приятели.

Те също бяха от най-висока класа:
един от най-големите български пиани-
сти и композитори - Димитър Ненов, съ-
зателят на Българската мадона, кла-
сикът на съвременната ни живопис -
Васил Стоилов, издателят на най-прес-
тжитното ни литературно списание "Зла-
торог" - Владимир Василев. И още - Бен-
чо Обрешков, Владимир Полянов, арх.
Петър Загорски. Един малък старинен
свят, наситен с изкуство и духовност.
Многогранната личност на Милко Бичев
разпростира активността си и вър-
ху други области на живота, най-зна-
чително място сред които заема **пре-
подавателската му дейност.**

На нея той отдаде част от най-добро-
то на своята творческа енергия: две го-
дини лектор по архитектура в Художе-
ствената академия, петнадесет години
професор по история на Ренесанса и
Новото време и по история на българ-
ското изкуство и архитектура в Архи-
тектурния факултет на ВИАС. Впечатля-
ващ резултат - десетки високообразо-
вани ученици.

Като професор Милко Бичев бе неот-
разим. Притежаваше, както казват те-
атралите, силно сценично присъствие.
От катедрата разгъваше пред аудито-
рията цялото богатство на своя щедър
талант: ерудиция, мисъл и слово се до-
пълваха от личния чар, изисканите же-
стове и артистичността, за да завладе-
ят напълно слушателите. Тогава учите-
лят ги повеждаше нагоре, към висини-
те на Изкуството, а и още по-високо -
към висшата цел: самостоятелното кри-
тично мислене. От Декарт, който разк-
ри на човечеството, че мисълта дава
смисъл на съществуването му, няма
по-велика мисия от тази на учителя, кой-
то повелява на учениците си да мислят.
Професорът Милко Бичев изпълни бля-

стящо тази своя човешка мисия и ние
сме му дълбоко признателни.

За обаятелната личност Милко Бичев
може с основание да се говори под-
робно и дълго, но дори две щрихи от
неговия образ биха били достатъчни, за
да дорисуваме целия портрет, а те са
Благородство и вежливост.

Благородството на този духовен ари-
стократ му отреждаше място над бори-
чканията, болезнените амбиции, игра-
та с ласти. Той премина през позната-
та ни не съвсем чиста университетска
среда, прекоси и други опасни треса-
вища, тъй както подобава на високо-
нравствената личност - без да се омър-
си, с отмереност и достойнство. А не-
говата вежливост бе от вида, който ня-
ма нищо общо със салонната куртоа-
зия, а се измерва с нравствени ценно-
сти - отзивчивост и уважение. Той ува-
жаваше личността до себе си, прекла-
няше се пред нейната индивидуалност
и пазеше нейното честолюбие. Неот-
менно и спонтанно околните му отвръ-
щаха с удвоено уважение. Такава е ве-
жливостта, която Кенет Кларк издига ви-
соко, за да я постави като задължител-
ен признак за цивилизованост на ед-
но общество, на една личност. Милко
Бичев бе един истински цивилизован
човек.

В есето си за Райнер Мария Рилке
(един от любимите поети на Бичев) Сте-
фан Цвайг прави забележително откри-
тие: учителят на Рилке се познавал с
Екерман, а Екерман е човекът, служил
най-предано и записвал всяка дума на
гения Гьоте. Така чрез няколко взаимо-
свързани имена Цвайг прави зашеме-
тяващ скок във времето и прехвърля
мост между XX и далечния XVIII век.
Името на Бичев по асоциация ни отве-
жда при неговите учители Вьолфин и
Буркхард, а чрез тези знатни имена по-
падаме направо в сърцето на Рене-
санса. Ето така чрез Бичев ние, него-
вите ученици, скъсяваме времето и
пространството и преместваме цели
пет века от европейската цивилизация.
Мисля, че най-вече в тази удивителна
способност на някои имена, които ни
помагат с лекота да се сбlijим с ге-
ниите, се състои голямото призвание
на личностите, носещи тези имена, без-
смъртието им като верни служители на
изкуството. Мисля си още, че и ние, уче-
ниците на проф. Милко Бичев, носим
частица от това безсмъртие. Тя е наше-
то най-скъпоценно притежание. Нека
пазим с благодарност този дар от учи-
теля, нека го съхраним грижливо, а още
по-добре би било и ако съумеem да го
предадем на другите, на идващите
след нас.

Георги Георгиев

ДИСКУСИЯТА ОКОЛО "БЪЛГАРСКИ БАРОК"

В развитието на българската архитектура и особено на архитектурната научна мисъл през 50-те години у нас стават няколко значителни дискусии. Първата е по доклада на проф. Ал. Обретенов "Към изграждането на наша, национална по форма социалистическа архитектура", изнесен във връзка с организираната от ИГА-БАН изложба на архитектурни заснемания на копривщенски къщи от 10 до 28 декември 1950 година. На две заседания по доклада се правят много изказвания, между които на Г. Кожухаров, Н. Мавродинов, Н. Попов, Цв. Добрев, Л. Минчев, Т. Златев, Г. Стойков, Хр. Берберов, Л. Тонев. Докато Обретенов "въвежда" социалистическия реализъм, изказалите се се отклоняват към по-прагматичния въпрос - какво може да се вземе от националното наследство като "прогресивно" и какво не може, защото не е такова.

През 1955-1956 г. по инициатива на ИГА-БАН се появяват четири публикации от Щ. Щерев, К. Джангозов, Хр. Попов, В. Сироманов по общата тема "По въпроса за прозорците на жилищните сгради" след срещи и консултации с архитектите от Строителната академия на тогавашната ГДР. И четиримата автори са свързани по различен начин с модерната архитектура. Тези публикации са пръв опит за официално отклонение от социалистическия реализъм, като прокарват идеята за "хоризонталната тенденция в отвората", т.е. за прозореца на жилищните сгради по функционални съображения или с други думи за смятаня за "капиталистически прозорец" редом с утвърдения "социалистически прозорец", т.е. висок, стоящ. Между тези две събития се развива и третото - дискусията около "Български барок", отначало затворена, в рамките на рецензии и научен съвет, след това обществена - в изказвания на конференции и в публикации. Бичев депозира ръкописа си в ИГА-БАН в края на 1950 година. Той вероятно веднага предизвиква отзвук, защото в словото на акад. Т. Павлов, произнесено на 10.XII.1950 г. при откриване на изложбата за копривщенските къщи, изведнъж в края му се появява следното изречение: "Искам да кажа, че не толкова самият барок, който намираме например в архитектурното оформяне на някои чорбаджийски къщи, колкото онова, което българските майстори са принесли в своите произведения именно като български майстори, е за нас най-ценното, и тъкмо него ние сме длъжни да използваме

и доразвием критически по-нататък..." Тълкуването на тези думи ще доведе първоначално до признаване, а след пет години до отхвърляне на идеите на М. Бичев. Бихме могли да смятаме, че това е и първият отзив за още неотпечатаната книга "Български барок".

Милко Бичев изгражда своята теза за пренесени от Виена барокови влияния в пловдивската симетрична късновъзрожденска къща, намерили отражение и в Копривщица, Карлово, Самоков, цялото това съвкупно явление, наречено от него "Български барок", върху няколко основни постановки. Като разглежда политическото и социално-икономическото развитие в Турската империя през XVII, XVIII и XIX век, ползвайки трудовете на Б. Филев, А. Протич, Иширков, Ив. Шишманов, Б. Пенев, от които обаче ясно се разграничава и значително отдалечава, както и на чужди учени между които К. Гурлит и Арсевиен, авторът изтъква като определящи влияния, идващи от Дунавския басейн, Австрия и конкретно Виена, една от културните столици на цяла Европа от края на XVII век, в условията на културен упадък на Османската империя, разцвет на занаятчийството в българските градове и появата на новата търговска и индустриална буржоазия с нов стил на живот. Възникналото българско възрожденско изкуство е градско изкуство. Освен трудовете за българското изкуство на посочените автори, Бичев подлага на преоценка и възгледите на Т. Златев и Хр. Пеев за ренесансовия характер на влиянията в българската и специално пловдивската къща и на Н. Мавродинов за "левантинския" характер на българската архитектура. Основните въпроси за него са: "Изток или Запад?", "Ренесанс или барок?", "Цариград или Виена?". Подчертана е и ролята на Пловдив като средище на идващите от различни страни влияния и място на изява на новата занаятчийско-търговска класа с ново обществено съзнание и чувство за национална принадлежност. Освен симетричните къщи в Пловдив, Копривщица, Карлово и Самоков, накратко са споменати няколко обществени сгради, църкви и часовникови кули като тази в Ботевград. Важно място в анализа заемат таваните преди всичко на Каблешковата къща, Сарафската къща и копривщенската стая в Рилския манастир. Към това са добавени барокови прояви в живописа, резбата, иконостасите, които той смята за по-слаби и с ограничено

значение.

Бичев открива сходна концепция в пространствената композиция на двореца Белвудер във Виена и в пловдивските къщи и по специално сходна схема на стълбището на двореца и това на Лютовата къща в Копривщица, като дава ясно да се разбере специфичното асимилиране и интерпретиране на влиянията от местните майстори събрано конструктивно, материали и стил на жилища. Той отбелязва и барокови влияния от Русия и Румъния, от Турция и ренесансови, като им определя подчинена роля. Бичев се самоограничава в изследването на основните проблеми, каквато е примерно пространствената композиция, като пренебрегва детайла. Бих добавил, че особено ценно е запазването, редом с историческия и изкуствоведския, на чисто архитектурния поход и като важни в това отношение бих посочил плановете и особено разрезите. Съгласно разпространяващите се тогавашни схващания той определя влиянието на барока като прогресивно, защото съпада с теженията на младата тогава, следователно прогресивна нова класа.

Обичайните две рецензии са изготвени от чл. кор. Л. Тонев и проф. Б. Колев на 10 и 13 февруари 1951 година. И двете са положителни и дават висока оценка на труда. Тонев подчертава, че архитектурата на Пловдив, Копривщица, Карлово, Пазарджик и Самоков действително образува "цялостна група в развитието на нашата архитектура", отбелязва разграничаването от Филев, Протич и приноса на автора спрямо Златев, Пенев, Мавродинов. Той възприема и ролята на новата класа, влиянията от Виена, дава много висока оценка на краткото сравнение на Ренесанс и барок.

Тонев отделя и отдава най-голямо значение на "претворяването на самобитни начала" на външното влияние и по този начин с този "наш барок" българската архитектура "се е вяла в стилното развитие на архитектурата". Той конкретно отбелязва също така, че Бичев ще изследва "различията" от западноевропейския барок в ново проучване и че не е необходимо да се изследват другите "жилища на бедните трудещи се граждани" с много слаби или никакви влияния. Рецензентът изтъква "извънредно задълбочен и верен архитектурно-композиционен анализ" и "голямата научноизследователска стойност на този първи по задълбоченост у нас труд..."

Рецензията на Б. Колев е в същия дух, малко по-обширна и с повече детайли в коментарта, особено за централната роля на Виена и връзките с България, за възгледите на Гурилит и Арсевиен, църквите "Св. Богородица" в Пазарджик и "Св. Троица" в Свищов, "истинския бароков патос в идеята за единно, цялостно и монументално оформяне на пространството". Той се ангажира и с ролята на Белвудер и посочва на свой ред и отчетените от Бичев руски, румънски и други влияния.

По мое мнение от днешна гледна точка мо-

же да се твърди, че двете рецензии изразяват наличието на известна все още идеологическа наивност по отношение на политическия контекст, съществуваща в средите на архитектите и хората на изкуството. Те не са цялостно импрегнирани от идеологията на социалистическия реализъм и ако вече са наясно за отношението към функционализма, конструктивизма, футуризма и към формализма като цяло, не са осъзнали и осмислили тоталния обхват на новата идеология и стремежа към пълен контрол над обществения, дори личния живот в частност и особено контрола над историята във всичките ѝ аспекти, епохи до конкретиката и на най-дребния исторически факт. Очевидно е, че рецензиите не са удовлетворили определени ръководни, следователно и контролиращи кръгове и още на 5 март същата година с писмо на ИГА-БАН е възложено на проф. д-р Христо Гандев, историк и директор на Етнографския музей, да даде мнение. Като историк Гандев е бил много по-наясно със ситуацията, по-дълбоко е познавал настъпилите промени. Известна и авторитетна фигура, той дори и да е искал, не е могъл да избегне и заобиколи възникващите проблеми. Доколкото той отделя значително място за оборване не само на Бичев, но и на Тонев и Б. Колев, не е ясно дали не е имало и съответната поръчка.

Гандев обръща особено внимание на предговора и историческия анализ, тъй като това е неговата специалност, и по-малко на специалната архитектурно-историческа по неговите думи част. Уводът не допринасял нищо за изясняване на тезата, понеже съдържа общоизвестни факти. Доколкото автор и рецензенти държали на този анализ, той обръща внимание върху "научната му неиздържаност", като авторът "общо взето стои на идеологически позиции". Не била подчертана експлоататорската същност на едрата буржоазия, не е направена диференциация между занаятчийство, дребна и едра буржоазия, т.е. чорбаджийството. Последната иска да демонстрира, да впечатли, да потисне и създаде "чувство на зависимост и подчиненост у посетителя" и постига това със средствата на барока. Общественият строеж се държали всъщност от занаятчиите и дребната буржоазия. Скритата цел е да се отдели пловдивската къща в качеството ѝ на чорбаджийска от училищата и часовниковите кули. Гандев не се интересува, че и тук, и там има барок, той самият се обърква, следвайки също така неясна логика, и достига до опасни за самия него твърдения. Разцветът на Пловдив не дължал не на "по-силното прииждане на планинско българско население", както е според Бичев, а на "нарасналите консумативни нужди на Цариград и империята". Излиза, че нарасналият количествено български елемент в един космополитен град, какъвто е Пловдив, не е дал отражение върху икономическата мощ и националното самочувствие на този елемент. По-нататък той правилно посочва, че в този град съществу-

ва и управлява мощна прослойка от едри търговци, събирачи на данъци, доставчици на държавата, лихвари и банкери. Не е ясно обаче след като тази прослойка е свързана с "пловдивските сарайи или дворци", къде са постиженията на носителите на новото съзнание и самочувствие от занаятчийството, примерно.

Тук трябва да се отбележи, че за представителите на архитектурната професия "пловдивската симетрична къща" е един от върховете на възрожденската архитектура и от тази основна изходна позиция те ще се опитват по-късно да я защитят не като чорбаджийска къща, а като национален продукт. В тази част на рецензиите на Гандев обаче освен въпроса за "идеалистическите позиции", прозвучава първият сигнал за "правилата на играта" и за техническата страна на спора в зараждащата се вече дискусия, а именно: отегляне от собствено архитектурните подходи, непризнаване на автономността на развитието на изкуството като цяло и архитектурата в частност, оценяването им единствено през призмата на закономерностите в обществено-икономическото развитие, всичко това като принцип, а като дискусийна техника - преиначаване на авторските тези и частична подмяна на авторския предмет на изследване с конструиран от рецензента предмет, въз основа на което се критикува.

По отношение на специалната архитектурно-историческа част Гандев обявява за недоказано влиянието от Виена поради осъдения като количество материал и посочва на Бичев, че българските майстори са се влияли и от Одеса, Букурещ, Смирна, Солун, Бейрут, Александрия, т.е. от съседните Гърция, Сърбия, Турция и Румъния. Чак след като се проучат тези влияния, ще се види какви точно са те. Това също е много важно. Гандев придърпва проблема вече и на терена на етнографията със специфичните ѝ подходи. Това е, защото той схваща архитектурното творчество от това време като деперсонализирано, което е груба грешка. Никой днес не би търсил източниците на влияния върху съвременния български архитект в Солун, Белград или Букурещ поради тяхната непредставителност и вторичност за сметка на Райт, Танге, Р. Майър или Тадао Андо. Майсторът от Късното възрождане е също така както днес творческа личност с персонална стилова характеристика, самият той е оказвал влияние в Цариград и Солун, а за себе си е търсил първоизточника. За съжаление след като самите ние в дисертации и изследвания за материалната база дълго време "осветлявахме" чуждия опит като "административна сграда в Бостън, САЩ", или "училище в Бордо, Франция", без да посочваме автора, сега на собствен гръб в наскоро завършения том VI, част

•••

Графичен портрет (1961) от художника Васил Стоилов

•••

II на История на българската архитектура (1944-1989) отново се натъкваме на проблема за деперсонализацията, където имената на авторите с малки изключения са само под илюстративния материал.

По-нататък Гандев посочва, че идеалистическите позиции на Бичев се проявяват в отношението му към народното изкуство и архитектурата - анонимна, неизменна и без участие в стилового развитие. Това немарксистко схващане се дължало на авторитети като Вьолфлин, Дехио, Лаведан, Бринкман. Въпросът за влиянията според рецензента "не е първостепенен, принципиален, а технически". Появата на нов художествен стил не се дължи на едно влияние, а на новите икономически, социални, политически и културни нужди на дадена класа".

След като пък е избрано предварително от Бичев едно тясно определено западно влияние, "тезата му получава западнопоклоннически характер". Гандев, разбира се, отново подменя конкретността на местното явление с принципите на поява на един стил въобще, устойчив похват и на днешни пишман-теоретици и историци.

Рецензията на Гандев да голяма степен оформя границите на платформата, от която в бъдеще ще се критикува "Български барок". Тя обаче се оказва недостатъчна, защото М. Бичев веднага пише "Моят отговор на.....", където опровергава доклада-рецензия, някъде с ирония, другаде с изкуствено разиграно недоумение.

Този отговор изглежда е причината на 26 май 1951 г. да се появи "Мнение" от проф. Ал. Обретенов. Той е по-въздържан, внимателен и балансиран и по-кратък, само на 4 машинописни страници текст. Би трябвало вече да е наясно със ситуацията, най-малкото трябва да е започнал работата по големия си доклад "Въпросите на архитектурата в светлината на трудовете на Й. В. Сталин", отпечатан през 1952 година.

Още в началото Обретенов смята за необходимо да каже, че "тезата на проф. Бичев изглежда твърде убедителна", "аргументите му звучат твърде убедително", за да продължи с критика главно по две линии. Той повтаря твърденията на Гандев за недостатъчен научен материал, анализ на малко обекти, откъдето произтича недоизказаност, неубедителност и преди всичко опростеност на възгледите и проблемите: за новата класа, за връзката Виена-Пловдив, за Белведере, споменава и Вьолфлин, Бринкман, Дехио.

Втората линия също е позната от Гандев - погрешният метод. Той се състои в това, че

"един стил е продукт на външни влияния", че "градската къща е продукт на външни влияния", т.е. въпросът е решен предварително. "На нас ни се струва, че обратният път би бил много по-верен - да се търси това направление като... продукт на нашето собствено развитие и културен живот" и чак тогава да се търсят отделните "... влияния" и "че това влияние се упражнява върху едно израснало на наша почва художествено явление, в резултат на което се получава едно художествено направление, което с право може да носи името, което авторът му дава, като го нарича "Български барок". Както се вижда, на този етап названието "български барок" още е приемливо, стига това да е "наш", пресътворен, още по-добре продукт на нашето собствено развитие /?/ барок. В този смисъл Обретенов коригира Гандев от позициите на архитект, който си дава сметка, че не може да "изостави" пловдивската къща в качеството ѝ на чорбаджийска.

По това време Л. Тонев, Б. Колев, Ал. Обретенов са на възраст над петдесетте, енергични и сравнително нови капацитети в съпоставка с Васильов, Цолов или Белковски, също като тях обаче възпитаници на чужди университети. В новата идеологическа ситуация възгледите им се оказват неизбежно еkleктични и в този смисъл показателни и меродавни за състоянието на преход, докато М. Бичев си остана "стар".

През изминалите оттогава десетилетия историческата наука е извървяла немалък път, ето защо смятам за наложително и по-продуктивно по-нататък дискусиата от 50-те години да бъде проследена в светлината на най-новите постижения в историята на културата, изкуството и архитектурата, представени макар и в изключително сбит вид. Методологическият инструментариум е обобщен най-добре от Питър Бърк във фундаменталния му труд "Ренесансът" /издаден от "Крайлица Маб" на български 1996, първо издание в Лондон 1987/, представляващ ревизия на Я. Буркхарт - "Култура и изкуство на Ренесанса в Италия", първо издание в Германия през 1860. По ирония на случая Буркхарт се появи на български в същата 1987 година, когато Бърк го ревизира в Лондон. В съответствие с разпространени вече възгледи през 80-те "влиянията" са изоставени в полза на "рецепцията" - по-фино схващане на процеса на интерпретация на външното по творчески различен начин. Рецепцията не е само възприемане на външното, а преди всичко неговото аклиматизиране, абсорбиране, одомашняване, тук може да се добавят още поне десетина определения за процеса в широкия спектър от чисто функционални до символни причини, от официалното и "високата култура" до фолклорното и "масовата култура", от недоразбраното до съзнателното и целенасочено трансформиране, от средновековието до съвременността. За Бърк и рецепцията вече е традиционен термин, той предпочита "употреба", в случая употребата на Ита-

лия /за Ренесанса/. Употребата отдава още по-голямо значение на местните интереси и цели. Съществена специално за архитектурата е тезата на цитирания от Бърк Розентал, че "италианската ренесансова архитектура се разпространява на Запад не като цялостна конфигурация, а във вид на фрагменти".

Може да се приеме, че подобно схващане е общовалидно в по-голяма /постмодернизма/ или по-малка /модернизма/ степен. Не трябва да се забравя, че в специални случаи са възможни и изключения. Запазих "влиянията" в заглавието "Външни влияния и национално своеобразие в българската архитектура 1950-1955" /ИТИГА, 1991, ръкопис/ за собствената си тема, защото социалистическият реализъм се "пренася" и налага тогава у нас именно като "цялостна конфигурация", въпреки че резултатите са фрагментарни /Полиграфическият комбинат, сградите на "Ларгото", Военноморското училище във Варна/. По-развити елементи на рецепцията и употребата намираме в "националната форма" на малките сгради /детски градини, гари/ от това време.

Що се отнася до "българския барок" съвременното равнище на историографията ни дава прекрасната възможност да твърдим убедително, че българският майстор е употребил барока по един забележително интензивен начин, несравним с който и да е "употреба" другаде. В рамките на този ограничен текст може да се приведе едно сравнение. В статията си "Черты своеобразия архитектурны Сибири", сборник "Архитектурное наследство", НИИТАГ, Москва, 1996, Т. Проскурякова отбелязва: "Именно барокът стана за руската художествена култура и история на архитектурата това необходимо еволюционно звено, което позволи да се осъществят преходът от средновековието към новото време", имайки предвид "сибирския барок" от XVIII век. Трябва да се съгласим с авторката в призоваването на бароковите влияния, но да продължим и по-нататък, в посоката на рецепцията и употребата. Архитектурата на губернаторските дворци и църквите в Тоболск, Иркутск, Енисейск е архитектура северна, каменна или каменно-тухлена, строена с участието на шведи, литовци и поляци и за смесено население и при присъствието на украинци, румънци, източноазиатски и други народности. Колкото и да е силно присъствието на руски и източни мотиви съобразно местните вкусове и традиции, интерпретацията е въздържана, ограничена от строителния материал и от прехода към един още по-европейски стил на живот, свързан с настъпващата със закъснение спрямо Москва класицизъм. Самата Проскурякова смята термина "сибирски барок" за много условен /доколко сибирски/, като споменава и за отпадналиа "славянски барок".

Дръзката творческа употреба на "виенски барок" в Пловдив, Копривщица, Самоков и другаде е не само влияние, не само "пренос", не само част от българската художе-

ствена култура, не само важен фрагмент от сложния процес на прехода към архитектурата на Новото време /заедно с много други фрагменти и в друга конфигурация извън простата схема барок-класицизъм/, но особено ярко и оригинално по високата степен на трансформация българско явление в сравнение с мексиканския, бразилския, балтийския, сибирския и всякакъв друг барок. Местните строителни техники и материали, местните схващания за връзката с пространствата на улицата и двора, за колорит, декорация и орнамент и представите за стил на живот, които не скъсват с традициите, отстраняват каквито и да е колебания, че този барок е български, неговата българска употреба.

През ноември 1953 г. НТС организира в София конференция "Проблеми на българското архитектурно наследство". Доклади изнасят Ив. Иванчев - "Разпределение и пространствена композиция на българската къща от Възраждането", Т. Златев - "Архитектурно оформление на фасадите и скулпурите на сградите през епохата на Възраждането", Хр. Попов - "Тектоника и конструкция на архитектурното ни наследство", Цв. Добрев - "Покривни конструкции на старата българска къща" и Ст. Белковски - "За наследството и съвременната българска архитектура". Докладът на Иванчев ще бъде публикуван под същото заглавие в сп. "Архитектура", бр. 2, 1954 г. Точно по този доклад изказване прави М. Бичев, едно, защото Иванчев подкрепя тезата за "симетричните къщи с бароков характер", които са "съвършено нова концепция по отношение на досегашната българска архитектурна традиция", при това "пренесена", и второ, защото иска да използва конференцията, за да разпространи собствените си схващания.

Още в началото Бичев посочва, че преди три години е осуетено публикуването на труда му, той не е станал достъпен за обсъждане от архитектурната общественост, след което много синтезирано, в кратък текст излага основните моменти в изследването си. "Проблемата за барока у нас" не може повече да бъде заобикаляна според него. Той засяга и предложеното от Обретенов название - българска възрожденска архитектура, и задава въпросите: "Достатъчно ли е обаче нашата архитектура през Възраждането да се нарече "възрожденска архитектура"? Какво ни говори това название за характера и по-специално за художествено-композиционните принципи на нашата възрожденска архитектура?"

Името си остава име и както казва Гюте, то е само "звук и дим". Оттук става ясно, че Бичев не отхвърля предложението на Обретенов, но е непримирим в изтъкването на необходимостта и от стилова характеристика и определеност на направленията в българската архитектура, позиция, към която се придържат и Т. Златев, П. Карасимеонов, Ив. Иванчев, Хр. Пеев и др. Вследствие на това се изтъква и приносът на българската архитектура и изкуство в световната съкрови-

щница.

Няколко от изказванията се спират на проблема за бароковите влияния както по повод доклада на Иванчев, така и по изказването на Бичев.

В пространното си изказване П. Кантарджиев засяга почти всички аспекти на националното наследство от античността до XX век. Преди това той отбелязва, че "повечето от изнесените доклади имат субективен характер. Те страдат от идеологически и методологически неясноти... Не са изяснени напълно позициите на докладчиците при направените от тях изводи и заключения в светлината на диалектическия материализъм...", но в крайна сметка "не смятаме да подценяваме големия принос" и благодари за положените усилия. В края на изложението си той се връща към мисълта на М. Бичев и заявява: "Аз смятам, че ние действително имаме наш "барок", който не може да се отъждествява с барока на Западна Европа, защото не е отражение на една реакционна епоха, също както и руският барок не е такова отражение". "Тази теза да се отъждествява един стил за реакционен или прогресивен според мен е неправилна", пише след това Кантарджиев. Очевидно той не се страхува да възприеме идеята за българския барок, след като той е наш, български, и се е появил като отражение на прогресивна в нашата история епоха. Веднага след това следва критика на Л. Тонев и отхвърляне на турските сгради като джамии, кервансарайи, бани и други като не наше национално наследство.

В краткото си изказване проф. Д. Цолов не визира директно М. Бичев. Той се отнася въздържано към доклада на Иванчев и според него вместо голямото място, което е отделил на тъй наречената барокова къща, докладчикът е трябвало да обърне по-голямо внимание на подбалканската къща и високите ѝ постижения в Сливен, Тетевен и другаде. Всъщност Цолов косвено признава и чуждите влияния и бароковата къща, макар и "изкристиализирала у нас на местна почва", и може би точно ясното съзнание за това го кара да поставя акцента другаде - в Тетевен и Сливен, за да избегне конфронтацията.

Арх. Стефан Манев, по това време началник на отдел "Архитектурно творчество" при Управление "Архитектура" - МКСБ, също прави пространно и интересно изказване. Той обаче много повече се интересува как анализите на националното наследство ще спомогнат за създаване на "национална по форма" съвременна българска архитектура, пропуска тезите на Иванчев и Бичев и ще се ангажира с позиция за българския барок година и половина по-късно, от гледна точка на историята на българската архитектура.

Конференцията на НТС придава на дискусията обществен характер. Сталин е починал през март същата година и макар много слабо, се проявяват очакванията за някакви промени. Може би и по тази причина

М. Бичев успява да издаде труда си в един много неясен политически контекст.

Книгата "Български барок - принос към проблемите на българското изкуство през епохата на Възраждането" излиза през 1955 г., издадена от "Наука и изкуство". Препоръчана е на издателството с три рецензии: две предадени през април 1954 г. от арх. Христо Берберов и арх. Емил Момиров и третата предадена на 20 май същата година от арх. Иван Иванчев. Няколко месеца по-късно, на 23 октомври, ръкописът е даден за набор. И трите рецензии са положителни. По това време Берберов е на 52 години, Иванчев на 39, а Момиров само на 28. Рецензентите явно са познавали състоянието на проблема и всеки по свой начин опонира, макар и не директно, на Хр. Гандев и частично на Обретенов.

Берберов е от поколението на Гандев, Тонев, Обретенов, Кожухаров, достатъчно известен е, при това бивш модернист. Изказването му четири години преди това по спомнатия доклад на Обретенов за "националната форма" го показва като прецизен и коректен опонент и критик. Там, в началото, той отбелязва, че "за доклада... може смело да се каже, че е една крачка напред в сравнение с всички изнесени досега в нашите архитектурни среди доклади на подобни теми, включително и в сравнение с всичко онова, което е писано досега у нас по този въпрос", след като и самият той е писал статии. Малко след това обаче посочва на Обретенов, че единство на съдържание и форма има при конструктивизма, функционализма и пр., жестоко критикувани тогава. Същото се отнася и за единството на форма и конструкция, тектоника и детайл, т.е. "това са теоретичните постановки на функционализма... на конструктивизма...".

Друго било сталинското определение за социалистическата по съдържание и национална по форма култура. Обретенов "не съзрял реакционната идейна подкладка на такъв един въпрос" (за единство - К.Б.) Освен това отбелязва, че Обретеновата препоръка да строим "обемна, цялостна, триизмерна архитектура"... "беше лозунг и знаме на упадъчните течения в буржоазната архитектура". Изведнъж се оказва, че самият Обретенов може да бъде обвинен в идеалистичен подход и в доклада му за "националната форма" се преплитат модернистични възгледи, далечни на догматизма.

Рецензията за "Български барок" е написана следователно както от компетентен, така и от прецизен автор. След няколко уго-

●●●

2

2 - Милко Бичев разговаря с проф. Ив. Лазаров - сладкарница "Цар Освободител" (1939)
3 - Първа премия от конкурс за корица на сп. "Архитект" (1927)

3

ворки и уточнения в началото Берберов дава висока оценка на труда: "прекрасно изложение на важен откъслек от историята", "за пръв път... е поставен въпросът", "блестящо описание и композиционен анализ на нашата възрожденска буржоазна къща и умело разкрива бароковия характер..." и т.н., всички тези оценки съпроводени с аргументи. В духа на тогавашното време Берберов няколко пъти повтаря думата "правилно". "Правилни" са стиловата характеристика, оценките на Бичев и заключенията му. Същественото е, че Берберов подкрепя тезите на Бичев за възрожденското изкуство като градско изкуство, за достатъчността на анализирания материал, за пловдивската къща като отражение на живота на новата обществена класа, подчертава, че не се отричат и турски, руски, румънски и други влияния въобще за периода, т.е. опровергава Гандев, без да го цитира. Берберов все пак negliжира влиянието от

Виена за сметка на западноевропейското влияние като цяло и въобще не споменава за двореца Белведере, но привежда важния цитат от самия Бичев, че "произведенията на изкуството не се мерят с това доколко те повтарят чужди образци", т.е. и за Берберов през 1954 г. външното влияние не е проблем.

Рецензията на Иванчев е по-обширна и по-детайлно опровергава дотогавашните критики. Отново се потвърждава, че възрожденското изкуство е градско изкуство, отхвърля се влиянието през Цариград. Позицията на Иванчев срещу влиянията от турската империя въобще е много твърда. Той оспорва и възможността за влияния от Италия през Далмация и Македония като слабо изразение, независимо че и за него културното влияние от Запад въобще е много силно. Рецензентът подчертава, че Бичев оборва Филов и се разграничава от другите автори. Изкуството на българския барок е прогресивно

народно творчество, "резултат на стремежа да се догонят от един политически поробен народ постиженията на външния културен свят". То се "включва основателно в съкровищницата на световното художествено творчество". Иванчев подчертава и много важния момент за стремежа към **вертикализъм**, (к.м. - К.Б), изразен при някои къщи, "който е нещо съвсем ново в сравнение със системата на хоризонтално оформяне при заварените битови къщи". Рецензията на Момиров е също подробна и обстоятелствена. И тук има високи оценки за "новите проблеми, неподозирани и непознати в досегашните изследвания", "хвърля се нова светлина" и т.н. Като оценява най-високо архитектурния анализ на пловдивските и копривщенските къщи, рецензентът предава трудът да се разшири, но не като обем на анализирания сгради, както е по Гандев, а като по-голямо задълбочаване в детайла и елементите на сградите. Споменава и това, че Бичев не отрича възможните руски, румънски и турски влияния в тогавашната архитектура въобще. От тримата обаче Момиров най-малко се занимава с предишните критики на Гандев и Обретенов. За най-младия от рецензентите изхождат като че ли е предрешен и половината от рецензията му е посветена на конструктивни бележки върху текста, чието издаване е сигурно, както се оказва и впоследствие. Това са фактологически поправки, препоръки към структурата и композицията на текста, библиографията и други, които авторът ще приеме с благодарност.

В кратък писмен отговор на рецензиите М. Бичев се съгласява с рецензентите и им благодари, но, верен на принципния си и явно неотстъпчив характер, оспорва някои препоръки и уточнява и собствените си позиции. Не приема препоръката на Берберов да не отделя внимание на съществуващите вече възгледи на наши историци, макар че Берберов вероятно иска да елиминира възобновяването на дискусията върху Б. Филов, А. Протич, евентуално и Хр. Гандев. Посочва на Иванчев, че наистина ценните му забележки за вертикализма на барока и догонването на външния културен свят са казани в текста с други думи. Не може да приеме и препоръката на Момиров за разширяване на текста, тъй като съзнателно се е самоограничил да разгледа само основни въпроси. Докато рецензентите, освен че подкрепят безрезервно автора на "Български барок", се стремят и да "заглаждат ръбове", т.е. да го предпазят от възможни конфликти, Бичев се оказва неспособен да прояви гъвкавост. Все пак в последното изречение на отговора си той възприема устната препоръка на Момиров, един много помлад колега, но по-близък до издателството и, както се казва, "вътре" в нещата, "да притъпи известна заостреност, която се чувствуваше в предговора". Това "притъпяване" обаче няма да му помогне след една година, когато "Български барок" отново ще стане една от централните теми при обсъждане на материалите за "Кратка история на

българската архитектура" 11-14 април 1956 година.

Материалите от това обсъждане са публикувани в Известия на ИГА-БАН, кн. 10, 1957, но дискусиата е предварително подготвена в предходната кн. 9, 1956, тъй като в института "са постъпили статии, разглеждащи критически застъпените от проф. Бичев схващания", както пише във въвеждащата бележка от името на института с дата 30 юли 1955 към раздел "Дискусии, критика, рецензии". Бележката дава ясна насока: "... той не само не разобличи буржоазно-идеалистическите позиции на своите предшественици, не само не напусна техния метод на изследване, а напротив, задълбочи... тяхната грешка, като я изрази твърдо и крещящо". Ясен е не само политическият вятър, който духа, но и какъв ще бъде тонът на дискусиата и нейната научност. Това вече не е научен проблем на институти или личности, това е проблем политически и всички ще се съобразяват с това. За съжаление обстановката тогава при художници и литератори, няколко месеца преди априлския пленум на ЦК на БКП от 1956, е макар и малко, но по-различна. При нас, архитектите, в някои среди ще се задържи и злобният, но устойчив навик да се проверява "правилността на метода".

Три са публикациите в предварителната дискусия в кн. 9. Първата е на П. Кантарджиев. Той е партийно обвързан архитект, а вече е възприел "Български барок" на конференцията на НТС. Сега заглавието е "Архитектурното изкуство в Европа през XVI, XVII и XVIII в. /западноевропейски и северноруски барок и неговите отзвuci в епохата на нашето Възраждане/". Това е голяма студия, приближаваща по обем книгата на Бичев, написана в много кратък срок, много интересен и компетентен текст, обхващащ барока от Мадрид до Копенхаген и Рига, докъдето Ренесанса и класицизма. Северноруският барок е преутвърден като прогресивен и съвсем в края позицията по отношение на българския се променя: методът е погрешен, чорбаджиите в Пловдив, Копенхаген, Самоков са инородци, гъркомани и евреи, "погрешно е да търсим и откриваме наш, български барок", т.е. той се отклонява от собствените си думи. Посочена е и алтернативата: три са периодите в развитието на възрожденската къща - занаятчийска, търговско-буржоазна и чорбаджийска, т.е. пловдивската къща, която вече не е пловдивска, произтича от първите две. Няма повече групиране на пространствата, двойни кобилицы, еркери, симетрия и асиметрия, има класова диференциация, прогресивно и реакционно. Едва ли такава промяна може да стане по собствена воля, трябва "да се играе по правилата" на официално наложената теория.

Материалът на Петър Карасимеонов единствен не разглежда проблема от тази страна. Заглавието е "Относно Белведере и пловдивските къщи". Карасимеонов смята, че в Белведере са проникнали източни влияния, а то се има предвид, че собственикът принц

Евгени Савойски като главнокомандващ обединените християнски войски в битките против турците е стигнал до Балканите. Влиянията следователно се връщат вторично при нас и са колкото западни, толкова и източни. Тезата му незаслужено остава без внимание. Подобна схема приложих в "Бележки към въпроса за националното звучене в архитектурата". Годишник на ВИАС, св. II, XXXIV, 1988-89 по повод на Министерството на външните работи /Б. Томалевски/ и "Бостън сити хол". Движението там е от Атонските манастири през Льо Корбузиене /"Ла Турет"/, оттам според Вентури до Бостън и още няколко американски обекта, за да се върне до нас като западно и източно и да се прояви специфично в най-представителни сгради, за разлика от по-масовото и свободно възприемане в други европейски страни /Съветски съюз, Чехословакия и др./ Основният текст е на Георги Кожухаров: "Бележки по въпроса за характера на българската архитектура от епохата на Възраждането". И той е много голям по обем. Авторът сумира дотогавашните критики, прибавя свои и ги развива по две линии: първата е добре известната методологическо-идеологическа. Втората е нова - според него има "подценяване на народното творчество и чуждопоклонство". Бичев отрича правото на българския народ на своя архитектурна история", "разделяне на селската и градската къща", за да се заключи, "че трябва да бъде възстановено правото на българския народ върху едни от най-хубавите произведения на архитектурата на Възраждането". Студията на Кожухаров ще се трансформира в основен доклад на официалното обсъждане, той ще стане след напускането на Бичев автор на съответния раздел на "Кратка история на българската архитектура", издадена след десет години. В пренаписания нано доклад на Кожухаров (кн. 10, 1957) се конструира и новата официална позиция: "По своя характер това е къща, развила се тук, у нас, като резултат и своеобразно отражение на нашите, български обществено-икономически условия, къща, която е дело на наши, български майстори, и поради това е и не може да не бъде българска народна къща, независимо от възможните по-големи или по-малки заемки и влияния и от това кой е обитавал тази къща". По-късно ще започне да се пише само за заемки, не и за влияния. Няма влияния, няма български барок, няма други приноси освен на народа, т.е. на анонимните майстори, няма стилистични характеристики. Според тази "наука" днешната ни архитектурна жилищна продукция, правена от относително анонимни архитекти и български предприемачи, "не може да не бъде българска народна къща" и ако на някого му се струва, че преувеличавам, ще получи и по-пространен отговор. М. Бичев отново се защитава с достойнство, но това е вече защита, защото критиката не е критика, а обвинения.

По доклада се изказват Хр. Пеев, Ст. Манев, Д. Попов, Ст. Матеев, Г. Ст. Дичева, Г.

Арбалиев. Като цяло архитектурната колегия не се поддава на идеологизиран спор и на обвинителната реторика. Хр. Пеев подчертава, че има и пловдивска несиметрична къща, няма преход между несиметрична и симетрична, влиянията според него са повече от Цариград. Кожухаров критикува всъщност не само Бичев, но и Т. Златев, Хр. Пеев, Ив. Иванчев, П. Карасимеонов. В полза на външните влияния от Изток се изказва и Д. Попов. Ст. Манев също допуска влияния от различни посоки, правдоподобност на тезата на Бичев. В отговор на изказванията Кожухаров още един път се стреми пространно да се обоснове, спори ожесточено, но накрая трябва да отбележи: "Въпросът, който бе поставен с доклада, остана нерешен. Той и не можеше да бъде решен в едно обсъждане".

Осемдесет и деветте машинописни страници на М. Бичев разтърсват малкия свят на българската архитектура, ако мога да перифразирам едно известно заглавие. Това е едно откритие в архитектурната наука. Самото му отпечатване в години, каквито са 1954 и 1995, е факт с многозначително обществени измерения. Последователното признание в чужбина и в тогавашния Съветски съюз довежда и до награди и признание и у нас, макар че проблемът остана "замразен" до наши дни. Що се отнася до самата дискусия, тя все пак показва и стремж към независимост у редица достойни представители на архитектурната професия.

■ ■ ■ Константин Бояджиев

Бележка на автора:

Освен цитираните трудове от личния архив на проф. М. Бичев, са използвани: рецензии на чл. кор. А. Тонев и проф. Б. Колев, доклад на проф. д-р Хр. Гандев, "Моят отговор на проф. Гандев" от М. Бичев, "Мнение" от проф. Ал. Обретенов, всички адресирани до ИС на ИГА-БАН; рецензии от Хр. Берберов, Ив. Иванчев, Ем. Момиров за "Наука и изкуство", отговор на рецензиите от М. Бичев; изказвания на конференцията на НТС - 1953 г.

От Ем. Момиров - доклад за М. Бичев и списък на рецензии.

НОВИ ГРАДСКИ ЦЕНТРОВЕ В АМЕРИКАНСКИЯ МЕТРОПОЛИС МОРФОЛОГИЧЕН АНАЛИЗ

УВОД

Процесът на децентрализация на американския град се развива особено бързо след края на Втората световна война. Масовото производство на жилища и автомобили, ниските цени на горивата и бързото развитие на пътната мрежа са само някои от факторите, които го правят необратим. Бягството на средната класа към новите сателитни квартали оставя централния град с все по-оскъдна данъчна база, недостатъчна за решаване на проблемите на концентрираната бедност, остарялата инфраструктура, престъпността. Единствено американският Downtown остава неоспоримият център на региона - най-престижното място за бизнес, с най-висока концентрация на работни места.

Първоначално в новите жилищни райони липсват обществени центрове, които да разчитат на клиентела извън непосредствено заобикалящите ги територии. Постепенно обаче, с развитието на някои нови бизнесконцепции, като регионалните търговски центрове или молове (malls) и крайградските офиспаркове, се формират периферни бизнесзони с впечатляващи размери и икономически характеристики. През 70-те и 80-те години и особено напоследък, през 90-те, е очевидно, че някои от тях прерастат в многофункционални регионални центрове, които включват офис- и индустриални паркове, големи търговски комплекси, хотели, ресторанти и др. Това ги прави истински полюси, около които гравитират големи жилищни територии. Много са факторите, които улесняват този процес. Ще спомена само лесния автомобилен достъп, по-евтината земя, данъчните облекчения, които местните власти предоставят в стремежа си да привлечат бизнесинвестиции, революцията в комуникационните технологии и ред други. Такива центрове вече съществуват в цялата страна, макар и не във всеки по-голям град (за тяхното възникване са необходими някои икономически предпоставки, които далеч не навсякъде са налице). В някои случаи те

вече превъзхождат даунтауна на съответния метрополис по количествени показатели - офисплощи, брой работни места, транспортни потоци и т.н.

Според разликите в еволюцията на тези места те най-общо може да бъдат квалифицирани в три категории (Романос, 1989):

- Възникнали на основата на вече съществуващ сателитен град, най-често включващи неговия търговски център.

- Нови центрове на растеж, обикновено заобикалящи силен икономически полюс като напр. търговски център (мол), летище, университет, голям офискомплекс и т.н.

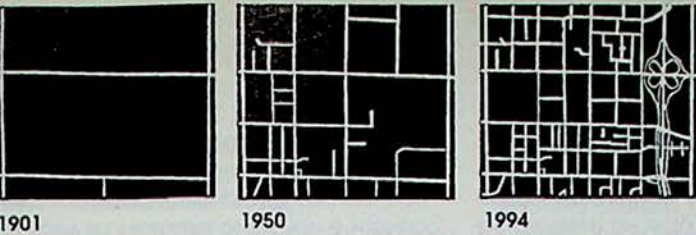
- Планирани бизнесзони, при които формата е резултат на професионалните усилия на градостроители и архитекти.

Различните автори наричат феномена с различни имена. Като че ли най-голяма гражданственост придобил терминът **edge city** (най-общо може да се преведе като "периферен град"), наложен от едноименния бестселър на Джоел Гаро (1992). За нуждите на тази статия ще използвам термина **метротаун (metrotawn)**, въведен от проф. Майкъл Романос.

В тази студия споменатите промени в американския град са изследвани чрез анализ на промените в градската форма. За основа на нейната логическа структура служи морфологичният анализ и по-точно практиката на Групата за изследване на градската морфология от Университета на град Бирмингам във Великобритания.

Морфологичният (или по-точно типоморфологичният) анализ описва градската форма (морфология) чрез подробна класификация на сградите и откритите пространства като типове (типология). Трите основни световни центъра, в които това течение се развива, поставят ударение върху различни елементи на градския организъм. Италианската школа с родоначалник Саверио Муратори - върху типологията на сградите и приемствеността в развитието на града, опитвайки се да синтезира

В основата на тази статия са проучванията, направени от мен при дипломирането ми в Университета на град Синсинати през 1994 г. Събраният графичен материал и нормативни документи по-късно послужиха за написването на доклад, изнесен на научна конференция в гр. Финикс, Аризона, в съавторство с моята научна ръководителка проф. Бренда Шилър от УС. Тук трябва да отбележа голямата роля, която тя има в работата над този проект - отначало напътстваща, а по-късно и водеща. Версията, която представям тук, неизбежно е съкратена. От друга страна, някои феномени на американския урбанизъм, които са нарицателни в университетските и професионалните среди в САЩ, тук се нуждаят от допълнителни разяснения. Целите, които си поставям, са две. От една страна, да илюстрирам невероятната динамика и мащабите, с които се променя американският град. От друга - да представя морфологичния анализ като силно методологическо средство за изучаване на градската форма и динамиката на нейното развитие.

1 - Еволюция на уличната мрежа:
Белвю, Вашингтон, М 1:60 000

2 - Улична мрежа:
Синсинати, Охайо,
М 1:60 000

1994

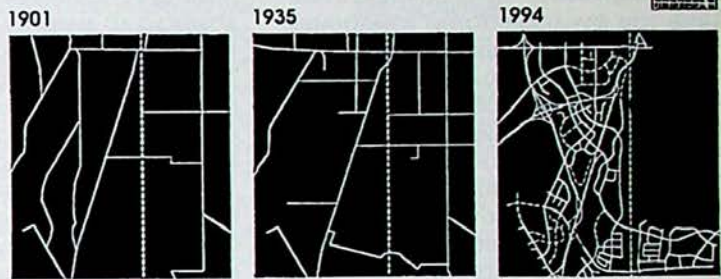
3 - Еволюция на уличната
мрежа: регионален център
Уудфийлд, Шаумбург,
Илиной, М 1: 200 000

Синсинати, М 1: 200 000

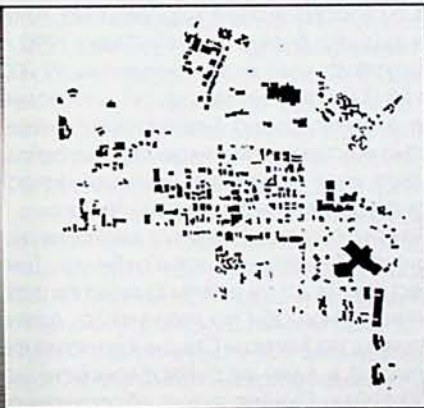
Белвю, М 1: 200 000

4 - Еволюция
на уличната мрежа:
Ървайн спектръм,
Ървайн, Калифорния,
М 1: 200 000

6 - Диаграми на застрояването,
М 1:100 000

Регионален център Уудфийлд,
Шаумбург, Илиной

Ървайн спектръм,
Ървайн, Калифорния

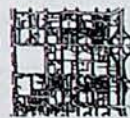

5 - Диаграми на парцелизацията,
М 1:100 000

Даунтаун Синсинати,
Охайо

Даунтаун Белвю,
Вашингтон

Регионален център Уудфийлд,
Шаумбург, Илиной

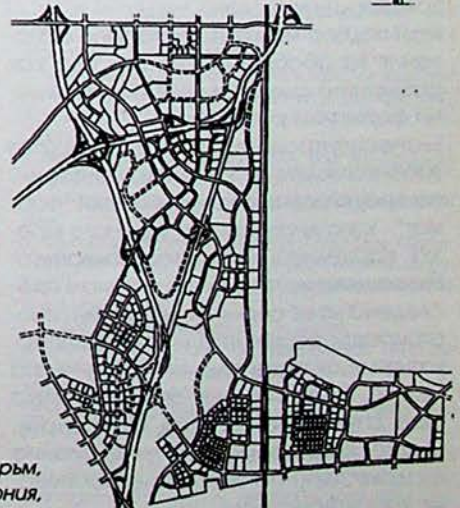
Даунтаун Синсинати,
Охайо

Даунтаун Белвю,
Вашингтон

Ървайн спектръм,
Ървайн, Калифорния,

•••

принципи, които са общовалидни в процеса на неговото обновяване. Последователите на английския географ М.Р.Г. Конзен в Бирмингам - върху генезиса на градския план и неговите основни елементи: улици, парцели и застрояване. Лабораторията LA DRHAUS във Версай, Франция, върху историчността в развитието на урбанистичните типове и обусловеността на това развитие от културни и социални събития. Общо остава схващането, че урбанизацията трябва да се анализира в нейните три фундаментални измерения: време, форма и мащаб (Мудон, 1986). Основните критики към това направление в теорията на урбанизма са свързани с неговата емпирично-дескриптивна природа. Сам Конзен признава, че морфологичният анализ не предлага общовалидна теоретична основа за градоустройствената практика (Конзен, 1981). Както обаче ще се опитам да покажа в тази статия, познавателната стойност на получените резултати е много висока, позволява да се оцени критично еволюцията на градската форма и да се направят конкретни изводи за бъдещата практика.

МЕТОДОЛОГИЯ

Избраните три метротауна представляват най-общо споменатите по-горе категории:

- Белвю, Вашингтон, е сателитен град, който постепенно е еволюирал в метротаун.
- Шаумбург, Илиной, е нов център на кръстопътя на два магистрала.
- Ървайн, Калифорния, е нов град, който в момента се строи по подробен предварителен план.

Този подбор не дава достатъчно основания за обобщения, но показва как различните сценарии водят до различни формални резултати.

Бизнесцентровете на градовете (без заобикалящите ги жилищни територии) са представени в конзениански "формат" - като диаграми на уличната мрежа, парцелизацията и застрояването. Еволюцията на градската форма е проследена чрез серия от диаграми, илюстриращи развитието на най-консервативния от трите елемента - уличната мрежа. Сравнителният анализ включва още даунтауна на град Синсинати, Охайо, като пример на традиционно градско ядро с подобни икономически характеристики.

БЕЛВЮ, ВАШИНГТОН: ПОСТЕПЕННА ЕВОЛЮЦИЯ

Белвю се намира в Сиатълския метрополис, на източния бряг на езерото Вашингтон. Първите заселници пристигат тук през 60-те години на миналия век. Развива се бурно през 40-те години на нашия век, след като плаващ мост го свързва с даунтаун Сиатъл. Обявен е за град през 1953 г. с население около 6 000 души. Днес Белвю е четвъртият по големина град в щата Вашингтон, населението му е почти 90 000, работните места - повече от 80 000.

Фигура 1 представя еволюцията на уличната мрежа от началото на века до наши дни. Постепенното ѝ съствяване довежда до днешната ситуация, в която 9 основни блока със страна около 400 м са разделени от улици с различна гъстота, но със запазена ортогонална ориентация. Единственият случай на заличаване на улица между 1950 г. и 1994 г. е средният западен блок, в който е един от първите молове в САЩ. Фигура 2 показва даунтаун Синсинати в същия мащаб. Двата центъра са почти еднакви като площ и са със сходна ортогонална композиция на уличната мрежа. Очевидна е разликата в нейната гъстота. В Синсинати кръстовищата се редуват през 120 м. В транспортно отношение неговите улици са еднакво важни. Известно е, че от създаването на града в началото на миналия век схемата не е претърпяла почти никакви промени, заличени са само голяма част от второстепенните обслужващи алеи. Въпреки формалните сходства процесите на урбанизация са противоположни. Белвю се е развил като постепенно усвояване на една територия, докато Синсинати, както повечето американски градове от това време, се развива по предварително подготвен спекулативен план.

Това обуславя и разликите в диаграмите на парцелизацията (фиг. 5). В Синсинати оригиналните парцели са твърде малки, за да отговорят на бизнесинтересите, които възникват с повишаването на икономическия статут на даунтауна. В най-престижните му части днес те са уедрени до размерите на цели квартали (около 15 000 кв.м). В Белвю земята е разделена на по-големи части. Доста сгради са разположени в единични парцели, чиято площ надвърля 20 000 кв.м. Това е една от важните причини за днешното бързо развитие на метротауните. В традиционния даунтаун е трудно и скъпо да се композират големите строителни терени,

които са на разположение в периферните центрове.

Все пак разликата между Белвю и Синсинати е най-ясно изразена в диаграмите на застрояването (фиг. 6). В Белвю улиците, които образуват 9-те основни блока, се четат, но останалите изчезват в мозайката от различни катета форма, размер и ориентация сград. Интензивността на застрояването е ниска, обемите нямат отношение към улицата. В Синсинати фронтът на застрояване категорично дефинира уличното пространство при много високо покритие на терена със сгради.

ШАУМБУРГ, ИЛИНОЙ: НОВ ЦЕНТЪР НА РАСТЕЖ

Шаумбург е разположен на 26 мили северозападно от даунтаун Чикаго, на кръстопътя на федералните магистрала № 90 и 290. Първите заселници тук са от 30-те години на миналия век. Градът е административно независим с население 1956 г., когато населението му е само 130 души. Развитието на международното летище О'Хейр в близост до Шаумбург през 50-те години и построяването на Уудфийлд Мол с над 200 000 кв.м търговска площ в началото на 70-те индуцират бурен растеж. През 1990 Шаумбург има вече население 69 000 и 55 000 работни места. На диаграмите е представена бизнесзоната, известна като регионален център Уудфийлд, която вече съперничи по икономически показатели на даунтаун Чикаго.

На пръв поглед серията от диаграми на фигура 3 е сходна с тази от Белвю. Трябва обаче да си дадем сметка за различните мащаби на тези места. Даунтауните на Белвю и Синсинати почти съвписват в един от суперблоковете на Уудфийлд. Пътният възел, образуван от пресичането на двете магистрала, е голям колкото половин даунтаун. Друга разлика е по-свободната конфигурация на новите улици в Уудфийлд, прокарани след 70-те години - те само условно отговарят на ортогоналната ориентация на главните пътища. Най-малките парцели тук са между 2 000 и 3 000 кв. м - около 10 пъти по-големи от тези в Синсинати и Белвю (фиг. 5). Появяват се и размери като 500 000 кв. м (Уудфийлд Мол) или 1 280 000 кв. м (комплексът на Моторола). Диаграмата на застрояването, както може да се очаква, е хаотична от самостоятелни сгради, прорязан категорично от магистралите. Толкова много площ е отредена за улици, паркинги и благоустрояване, че сградите остават изолирани, без възможност да дефинират градск

пространства (фиг. 6).

ЪРВАЙН, КАЛИФОРНИЯ: ПЛАНИРАНИЯТ ГРАД

Ървайн се намира в метрополиса на Лос Анджелис, на около 40 мили южно от неговия даунтаун. Той се развива по застроителен план от 60-те години, под контрола на компанията "Ървайн", която се явява и единствен собственик на земята. Градът е основан през 1971 година. Населението му днес е 98 000, работни места - няколкостотин хиляди. В границите му има два икономически полюса: Ървайн бизнескомплекс - разположен до международното летище Джон Уейн, офисадрес за 4 533 компании със 105 000 работни места и Ървайн спектърм - все още в строеж, но вече приютил 2 000 компании с 32 000 работни места. По-нататък е анализиран Ървайн спектърм.

В началото на века това е селскостопански район, пресечен от жп линия и няколко полски пътя. Промените до 1935 г. не са значителни. Положението се променя с появяването на магистралите. На съвременната диаграма те доминират региона. Почти няма приемственост в развитието на уличната мрежа. Плавните криви на новите улици са органично свързани с магистралите, които тук предхождат развитието на градската форма (фиг. 4). Едрият мащаб на схемата (сравним с този на Уудфийлд, виж (фиг.3) я прави в крайна сметка объркваща. След няколко зовоя успоредните улици изведнъж се пресичат, изчезва ориентацията за посоката на движение. Както и в Уудфийлд парцелите са много големи (фиг. 5).

Тъй като комплексът е все още незавършен, диаграмата на застрояването дава само частична информация за неговата бъдеща форма (фиг. 6). В сравнение с Белвю и Уудфийлд сградите са разположени по-равномерно, но следвайки същия принцип: един парцел - една сграда. В застроителния план се изказва предпочитание към бели, геометризирани форми по периметъра на комплекса, във вътрешността се дава по-голяма свобода на проектантите на отделните сгради. Степента на контрол, която компанията "Ървайн" упражнява в защита на своите бизнесинтереси, е несравнимо по-голяма от тази, която е характерна за една нормална градска администрация (Бааб, 1994).

ИЗВОДИ

По ред причини е малко вероятно метротауните да повторят процеса на урбанизация, който е формирал традиционния даунтаун, и да заприли-

чат на него.

Първата разлика е мащабът, с който протича тяхната урбанизация. Нормативните инструменти на градоустройството като отстояния до границите и ограниченията във височина имат формообразуващ ефект само когато са подкрепени от висока интензивност на застрояването. Огромните територии на днешните метротауни са неколкостотин пъти по-големи от един типичен даунтаун при общо взето сравними икономически показатели. Трудно е да се предположи, че те някога ще достигнат гъстотата и формалната хомогенност на традиционната градска среда.

Втората разлика е в развитието на уличната мрежа. Както вече отбелязах, това е най-консервативният елемент на градския план. В по-старите градове теренът е трасиран с гъста улична мрежа и малки по размер парцели. По-късната еволюция е уедрила земята, но общата схема се запазва. Метротауните имат минимален брой улици, които обслужват много големи парцели. Профилът им е по-широк, за да поемат увеличението автомобилен поток, което допринася за физическата изолация на отделните квартали и сгради.

Третата важна промяна е разрушаването на взаимовръзката между улица, терен и сгради. Парцелите в метротауните оперират поотделно - със собствени алеи, паркинги, озеленяване, понякога дори с ограничен достъп. Сградите нямат формална връзка със съседите, дори често съзнателно преследват индивидуален корпоративен имидж. Заобиколени от прецизно благоустроени площи, те по същество повтарят модела на организация на заобикалящите ги жилищни квартали, застроени с едносемейни къщи.

Възниква въпросът несвършена ли е новата градска форма и ако отговорът е утвърдителен, какво може да се подобри? За много американски автори (предимно градоустроители-икономисти) възходът на метротауните е източник на патриотичен патос. В Америка традиционно се смята, че икономическият растеж е панацея срещу всички социални проблеми. Почти не се срещат опити за дискусия върху формалните недостатъци на метротауните. Макар аз самият да имам категорична позиция по този въпрос, съзнавам, че моите културни ценности са формирани в много различна среда и всеки има право на гледна точка. Ако все пак си поставим за цел да проектираме един "по-човечен" метротаун, насоките на

действие се определят от направените по-горе констатации: дефиниране на по-компактна зона, която с течение на времето ще се уплътни и израсне във височина; по-гъста улична мрежа; изисквания към програмата на партерните етажи по фронта на застрояване за осигуряване на контакт с улицата и т.н. Голяма част от тези идеи са залегнали в програмата за развитие на даунтаун Белвю.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

С изключение на Белвю в разгледаните тук примери съществуващото положение представлява първи цикъл на урбанизация на земята. Може да се предположи, че в места с по-дълга и драматична история морфологичният анализ би генерирал още по-интересни резултати. У нас например спекулативното строителство в началото на века е променило коренно средновековната структура на българските градове. Тези промени на свой ред са залечени от мащабните операции на социалистическото градоустройство. Днес в малките градове, където все още се строи, се появяват нови типове сгради и комплекси. Едно подробно изследване на морфогенезиса би помогнало да се определят важни изходни параметри в процеса на обновяване на нашите градове и да се избегне повтарянето на стари грешки. ●

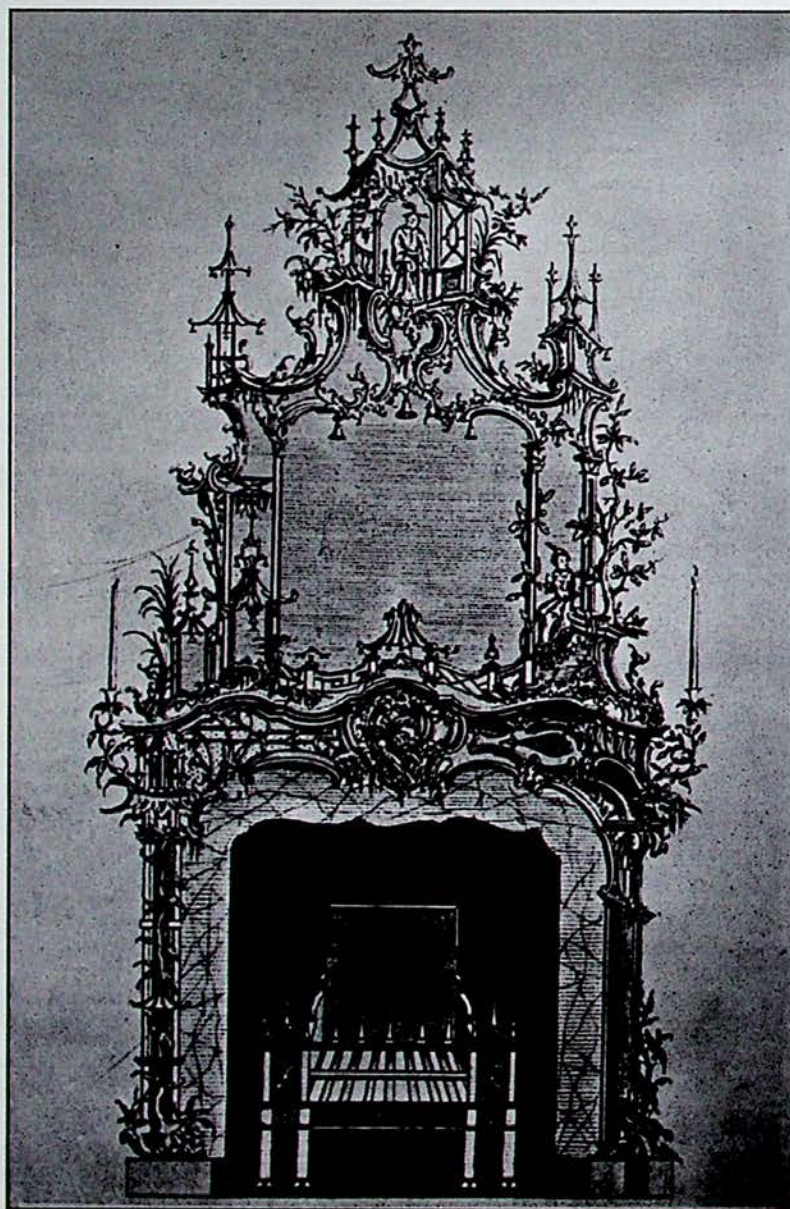
Минчо Петков

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Baab, David, 1994. *Private Design Review in Edge City*, in Brenda Scheer and Wolfgang Preiser, eds. *Design Review: Challenging Urban Aesthetic Control*. New York: Chapman Hall.
2. Conzen, M.R.G., 1960. *Alnwick, Northumberland: A Study in Town Plan Analysis*. London: George Philip.
3. Garreau, Joel, 1992. *Edge City*. New York: Doubleday.
4. Moudon, Anne Vernez, 1986. *Built for Change: Neighborhood Architecture in San Francisco*. Cambridge, Mass: MIT Press.
5. Romanos, Michael, Carla Chilfos and Tony Fenner, 1989. *The Transformation of Suburban Business Centers into Metrotowns: A Critical Assessment of the Phenomenon*. Cincinnati, OH: University of Cincinnati.
6. Southworth, Michael and Peter Owens, 1991. *The Evolving Metropolis. Studies of Community, Neighborhood, and Street Form at the Urban Edge*. Berkeley, CA: University of California at Berkeley.
7. Whitehand, J.W.R., ed., 1981. *The Urban Landscape: Historical Development and Management (papers by M.R.G. Conzen)*. New York: Academic Press.

КАМИНАТА В ЕВРОПЕЙСКАТА ЖИЛИЩНА АРХИТЕКТУРА

- 1 - Гравюра - проект за камина в стил рококо /Инс и Мейжо/, Англия, 1759 г.;
 2 - Ренесансова камина от картината на художника
 Бартоломей Басен /Областният музей в Дармщат/;
 3 - Ренесансова камина от картината на художника
 Франс Франкен II "Дневна в къщата на Петер Паул Рубенс"
 /Националният музей в Стокхолм/;
 4 - Камина в стил рококо /Жан-Франсоа
 Йобен/ от личния кабинет на краля в двореца Версай, Франция, 1760 г.

Еволюцията на човешкия дом започва от издълбаните в скалите пещери и по-топените във водата наколни жилища за да премине през замъците, фахверковите дървени къщи и достигне до съвременните паралелепипеди от стомана, дуралуминий и оцветено стъкло японските пунктови сгради с миниартаменти в пластмасови капсули или обемните стоманобетоннови елементи на жилищната структура "Хабитат" от Световното изложение в канадския град Монреал през 1967 година. Топлината и уютът, родени инстинктивно още в древното каменно жилище край огнището, отразяват стремежа на хората към интимност, размисъл и семейно щастие, пренесени през хилядолетията и предавани с любов от поколение на поколение.

Вътрешната структура на феодалните замъци, както и на жилищните сгради в Европа през **романиката** /X-XII в./ не е сложна. Те се изграждат от местен камък и мощни дървени греди. Основен композиционен елемент е главната кула /le donjon на френски/ с правоъгълна или кръгла форма в плана. Салоните и спалните се разполагат в средните етажи, а най-голямата зала - във връхната подпокривна част. Приземните пространства се използват за стопански и търговски цели, за работилници и стаи за прислугата. Като важен елемент в интериора се налага камината, която завършва в горния си край с "козирка" - навес за изсмукване на пушека от горящите пънове. Вечер откритото огнище дава допълнително осветление на помещението. До наши дни за съжаление, не са запазени в първоначалния си вид романски интериори с домашното им обзавеждане. Съхранени са само отделни "късове", фрагменти.

Увеличаването на размерите на жилищните сгради и усложняването на тех-

Публикацията е част от кандидатски труд на автора.

ните функции по време на **готиката** /XII-XIV в./ оказва непосредствено влияние и върху интериора. Активна роля в готическите вътрешни пространства играят кръстатите сводове или масивните дъбови гредореди на таваните. Атмосферата се допълва от пъстроцветната стъклена мозайка на витражите на прозоречните отвори, споена с оловни шприси. Централен момент в организацията на жилищния интериор стават камините, които обикновено завършват с пирамидална фуния, достигаща винаги до горната междуетажна подова конструкция. Отворът на огнището се обрамчва с профилирани каменни ленти, а връхната част на камината, стените от двете ѝ страни и ъглите на стаята се насищат с рафтове /полици/ за поставяне на домакински съдове и други предмети на бита.

Ренесансът /XV-XVI в./ е както период на огромни икономически и социални преобразования в живота на европейските народи, така и епоха на хуманизма, просвещението и разширения човешки кръгозор към заобикалящия свят. Прославената книга на швейцарския историк на културата Якоб Буркхарт /1818-1897/ "Култура и изкуство на Ренесанса в Италия", написана преди повече от 130 години, поднася енциклопедия, невероятна по своето съдържателно богатство. Естествените материали в интериорните решения, симетрията при поддръждането и презрението към обикновеното удобство придават неизменно сериозен характер на жилищните пространства. При изграждането на камините се акцентира върху игривата обща композиция или върху красивото съзвучие между релефа на фризовете и подпорите. С великолепие си поразяват големите камини в палаци "Дориа" в Генуа, в палаци "Гонди" във Флоренция на архитекта и скулптора Джулиано да Сангало /1445-1516/, в палаци "Масими" в Рим на архитекта и живописеца Балдасаре Перуци /1481-1536/. Камините на италианския архитект и изявен теоретик Себастиано Серлио /1475-1554/ впечатляват със силно осезаемото френско влияние. По времето на Късния ренесанс в Ита-

•••

2

3

4

5 - Ренесансова камина
в залата на библиотеката
на "Кастел Сант Анджело",
Рим, Италия, XVI в.

6 - Ренесансова камина
от голямата зала
на къщата "Монтекът",
Съмърсет, Англия, 1598 г.

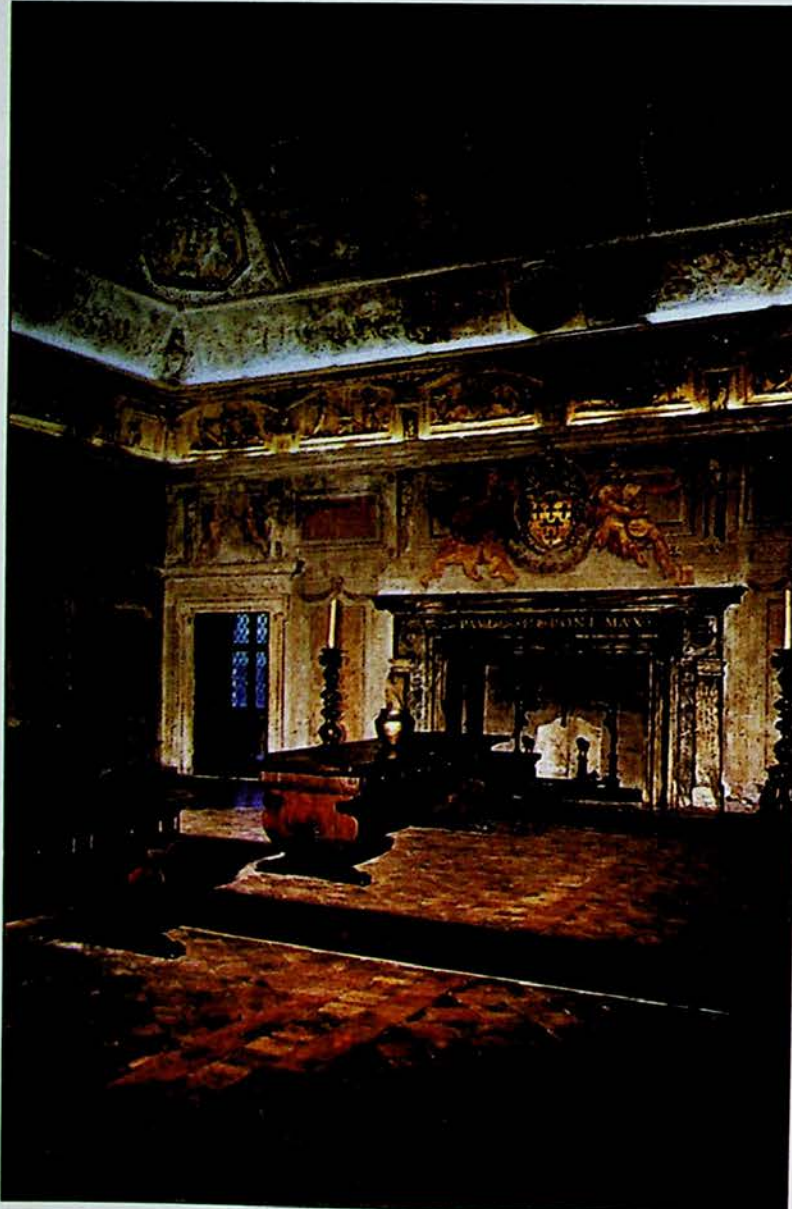
7 - Барокова "кралска камина"
/арх. Пиер Льо Потр/ в спалнята
на Луи XIV в двореца Версай.,
Франция, 1701 г.

8 - Барокова "кралска камина"
/арх. Фердинанд Пфлитцнер/
от Кабинета с огледалата
в замък "Померсфелден",
Южна Германия, XVIII в.

9 - Ренесансова камина
в Залата на папагалите
от палацо "Даванцати",
Флоренция, Италия, XV в.

5

•••

лия - неговата люлка, щурцът над огнището се оформя като плот - поставка от бял мрамор за бюстове, статуи и дори миниатюрни архитектурни макети. Тази тенденция се доразвива енергично по време на следващия стил барок. Художниците разполагат фрески върху фасадата на коша, като тематиката не принудено се насочва към огъня; Венера гостува в работилницата на Вулкан, богинята на мира изгаря оръжия и др. Тези фрески се описват от италианския художник и архитект Джорджо Вазари /1511-1574/ в неговата книга "Животопис" - първата отпечатана история на изкуството в Европа. Над камините на почетно място се поставят и картини с маслени бои, в които липсва някаква сюжетна връзка с огнището. В Двореца на дожите във Венеция се срещат фантастично богати примери на камини. Неслучайно този град впечатлява с незабравимата архитектурична декорация на своите сгради. Типичните **барокови** дворци във Франция, Италия или Германия /XVII-XVIII в./ притежават поне един голям салон с триумфална декорация по тавана, която маркира апотеоза на своите столани и прославя техните добродетели, нравственост, мъжество и доблест. Мраморът се използва масово при камините, които определят, съгласно традициите на европейския Север, централния пункт във всяко помещение. Със същата каменна порода се облицоват още стените, рамките и корнизите при прозорците и вратите. В спалнята на "краля - слънце" Луи XIV от дворцовия комплекс Версай край Париж се появява един от първите чудесни примери на т.нар. кралска камина. Солидна

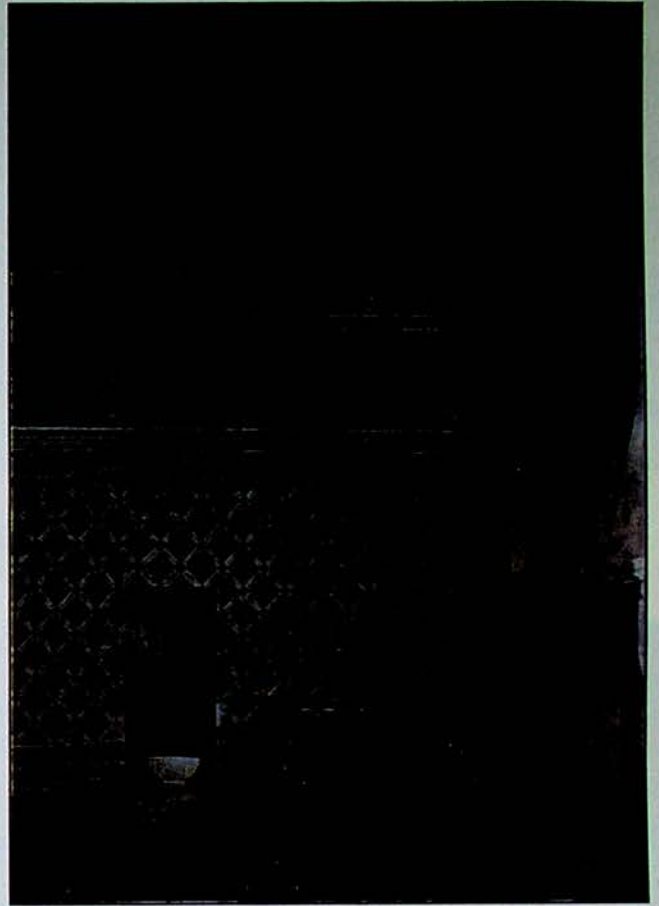

7
 мраморна плоча, издадена конзолно към помещението, завършва горната част на огнището. Достатъчната ширина на бялата каменна "дъска" позволява да бъдат разположени скулптурни фигури, златни свещници, часовник и други предмети. На стената над отвора на камината се апликира голямо кристално огледало с полукръгъл завършек, рамкирано с бяло боядисан и позлатен гипсов профил. Аксесоарите към камината се украсяват с позлатен бронз - материал, който играе важна роля в декорацията на френския интериор от края на XVII в. нататък и който се свързва отлично със скулптурите в дворцовите пространства.

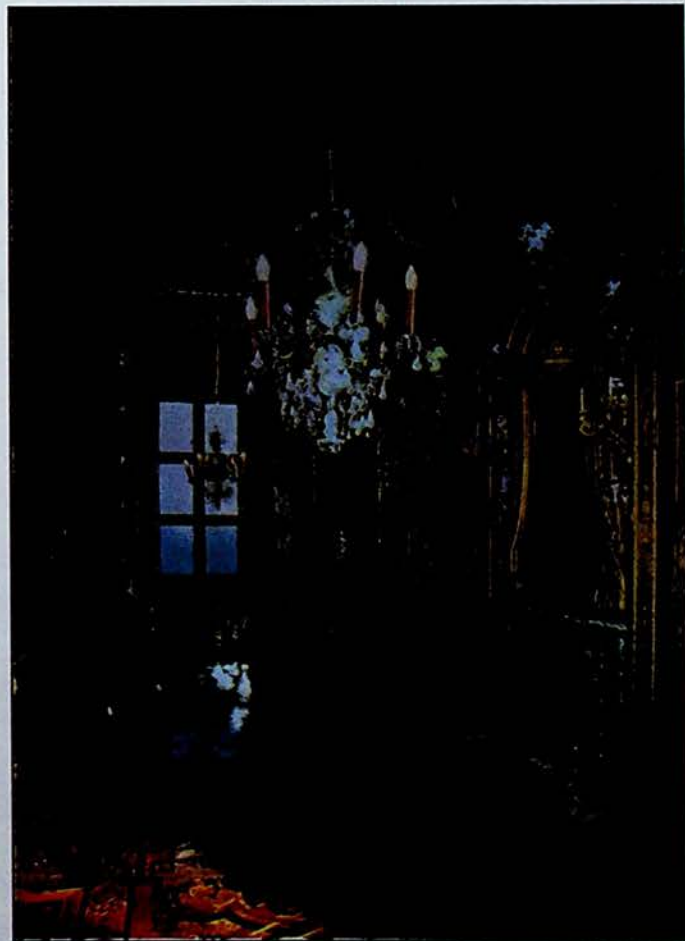
Парадоксално е, че още преди всички други изкуства, включително и архитектурата, явлението **рококо** /XVIII в./ се "освещава" от френския живописец Антоан Вато /1684-1721/. В стила на раковините доминира дамската деликатност, изявена чрез гъвкавите и чувствени криви на мебелите, чрез тяхната крехка външност и флорална декорация. Френското обзавеждане достига през XVIII в. особена степен на изящество и съвършенство, които стават образец за цяла Европа. В сравнение с преминалия барок сега камините се решават в по-камерен формат, отговарящ на по-скромните и интимни размери на стаите в жилищните сгради /les hotels на френски/, чиято форма се доближава до функцията и не ѝ е безразлична. Над камината като правило се монтира огледало в раздвижена златна рамка, която съдържа задължително мидената черупка - емблемата на стила.

Крайт - в брой 5/1997 г.

Калин ТИХОЛОВ

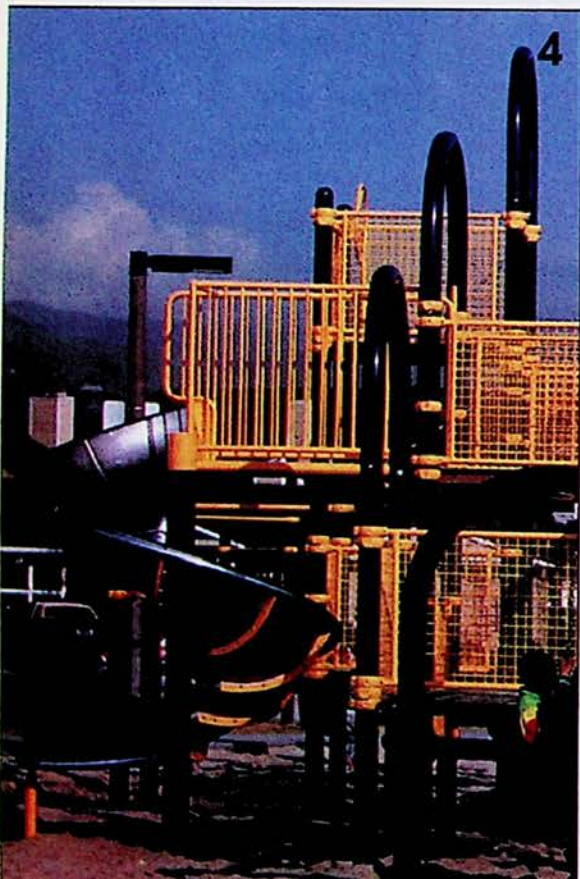
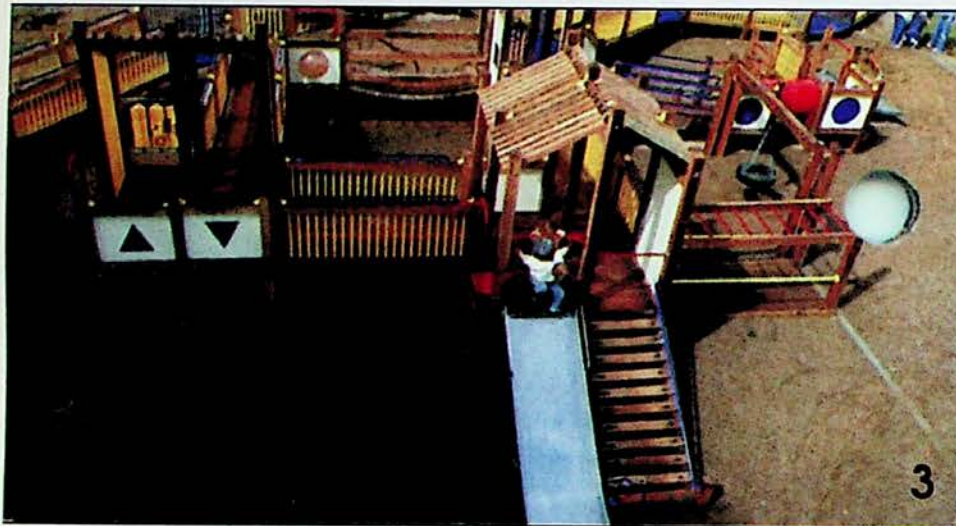
8

9

СЪОРЪЖЕНИЯ ЗА ДЕТСКИ ИГРИ

Повече от съоръженията на детските площадки в нашите жилищни комплекси са от метал, тръбни конструкции, по каталога на "Главпроект".

Основен недостатък е струпването на играчки от един вид на площадките. Наблюденията показват, че интересът на децата към повечето от съоръженията е слаб. Липсата на разнообразие бързо ги отегчава.

В "Младост 1а" има няколко площадки, които са по-различни от стандартните. Те са значително по-посещавани. При запитване на родители защо са дошли на тази площадка, бе установено, че 90% от тях не живеят наблизо, но са предпочели да дойдат заради необичайното съоръжаване на площадката. От проучванията за времето, което децата прекарват на една площадка, и за средния брой деца, който я посещават, става ясно, че на големите площадки децата се задържат не повече от 30-40 минути, а на малките далеч по малко - 5-10 минути.

Някои от недостатъците на детските съоръжения в нашите жилищни комплекси са:

- съоръженията и уредите са еднообразни;
 - оцветяването е монотонно и безлично;
 - поддържането е лошо, много от люлките и пързалките са неизползваеми, пясъкът е замърсен или липсва;
 - липсват каквито и да били други механични, динамични или забавни игри, както и нестандартни, стимулиращи фантазията с нещо „недоизказано“, устройства;
 - няма условия за тематични игри - строителни площадки, приказни царства, транспортни площадки, пристанища и др.;
 - наличните уреди не отговарят на интересите и възможностите на отделните възрастови групи (опасни са за малките и скучни - за големите);
 - специални безопасни настилки около уредите няма - обикновено асфалт, плочи, пясък в най-добрия случай.
- В същото време децата по света игра-

ят с много повече и по-разнообразни видове съоръжения. От прегледа на над 20 системи на съоръжения за игри (каталози) от 9 страни са избрани най-интересните примери и са представени в табл. 1. Характерните особености се групират според:

- материала на конструкцията, допълнителни модулни елементи;
- особености на фундаването;
- възможности за промяна на функциите и допълнителни комбинации;
- основни функции и дейности по предназначение;
- за какви възрастови групи деца са замислени.

Като задължителни се налагат следните изисквания към детските съоръжения:

- функционално-планировъчното решение да е гъвкаво, да позволява различни варианти за ползване;
- съоръженията на площадките да може да се използват по универсален начин;
- уредите да подлежат на трансформации (със или без изменение на функциите им), което води да интензифициране на експлоатацията и разнообразяване на дейностите на децата - физически, емоционални, интелектуални;
- уредите да може да се демонтират, да са сглобяемо-разглобяеми, за да се преместват на разни места, да се променя композицията и др.
- стационарните изделия да позволяват използване по няколко начина, да са комбинирани и многофункционални;
- конструктивното решение да позволява компактно складиране;
- съоръженията да са оцветени различно и това да бъде знак за диференциране на ползвателите им (според различната възраст и умения) или на функциите;
- да се прилагат модулни елементи за обзавеждане на площадките (масички, цветарници, стъпала, пейки);
- уредите да създават и декор за сюжетни игри, да са естетични и да въздействат на емоционалността и на фантазията (катерушка-бойна кула, пързалка-къщичка, катерушка-ракета и пр.).

Насоки за безопасност при експлоатацията и поддържането на детските съоръжения

- Сигурността и безопасността на детските съоръжения зависят от:
- избора на подходящ материал;
 - правилното оразмеряване на натоварванията на конструкцията;

• здравото фундаване, балансирането на съоръженията;

• правилното ситуиране и предотвратяването на риск от близо разположени съоръжения;

• прилагането на подходящи меки настилки под пързалки, люлки и катерушки - пясък, трамбована пръст, трева, гумени материали;

• своевременното проверяване и отстраняване на дефекти на сглобките и фундаването.

Установено е, че основните причини за нещастни случаи на детските площадки - падане, удар от люлки, нараняване, стават от стърчащи части от уредите, наранявания от дефектна повърхност на съоръженията, нестабилно фундаване.

Материалите за детските съоръжения трябва да са здрави, устойчиви на атмосферни влияния, неотровни. Най-добре е дървото - издържа на външни влияния, позволява добър дизайн, топлота, здрава конструкция.

Конструкцията трябва да е стабилна, балансирана, да се предвижда извънредно натоварване, фундаването да е на достатъчна дълбочина - 80 см с бетонова стъпка 50-60 см.

Пространството около люлките трябва да е минимум по 2 м в двете посоки на движение. Да няма ходови линии пред пързалки и люлки.

Настилките под рисковите уреди да са безопасни и меки - трева, тартан, зебран.

Сглобките и детайлите с метални винтове, шанги и др., където може да стане заклещване или прищипване, трябва винаги да са в изправност, да не са лесно достъпни, при възможност да са покрити; не бива да има стърчащи винтове, гвоздеи, остри ръбове по елементите от благоустройването - пейки, перголи, бордюри, огради.

Някои указания за отделните уреди

ПЪРЗАЛКА - да има широка, оградена платформа, достъпна от няколко страни, ширината ѝ - 55см, с високи перила - 15-20 см, ъгълът на наклонената част със земята - 30-40 %, завършващият участък да е почти успореден на земята със забавяне на скоростта.

КАТЕРУШКИ - да не се забравя, че се използват от много деца едновременно, което е опасно, особено за по-малките. Платформите да са оградени и достъпни от няколко страни. Да може да се достига от няколко страни по различни стъпки, лост, рампа.

За ограничаване на достъпа на малки

•••

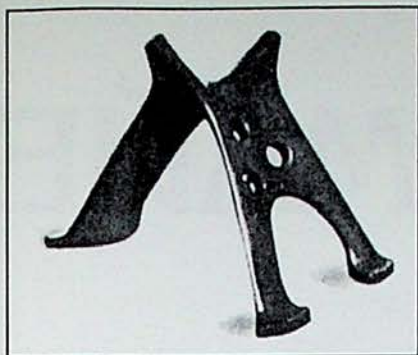
**ПРЕГЛЕД НА ЧУЖДЕСТРАННИ СИСТЕМИ (КАТАЛОЗИ) ЗА СЪОРЪЖЕНИЯ ЗА ИГРИ.
ПОДБОР НА НАЙ-ИНТЕРЕСНИТЕ ПРИМЕРИ**

Система Каталог	Материали на осн. к-ция	Допълнителни модулни елементи	Фундиране	Комбинации, промени	Основни функции	Възрастови групи	Други
Columbia cascade фиг. 1,2, 3,4, САЩ	дърво, плат форми, греди, колони, тръбни, метални	пързалки, панели, стъпала, покрив, многовариантна модулна система	не	много допълнителни промени	моторни, мускулни, катерене, провиране	4-6	
Tomothy Cochrane, Англия	проста дървена	не не	да	не	физически сюжети	3-12	в крайградска среда
Everlast, САЩ	метал	пластмасови модули	не	не	почивка, тихи игри		в паркове за отдих
Miracle фиг. 5, САЩ	метал пластмаса	модулни добавки- тунел-лост, пързалка -кула, стена	да	етапно добавяне	физически занимания	4-10	
Form Products фиг. 6, 7 САЩ	бетон с пластмасово покритие	модулни елементи се свързват	не	комбинации от елементи	катерене, пързаяне, провиране, животни	2-10	скулптурни форми, декоративни,
Playbooster фиг. 8 САЩ	метал	да модулни елементи	не	увеличава се	провиране, пързаяне катерене	2-10	цветни
Playworld system, САЩ	дърво	въжета	не				
EIBE, фиг. 9,10,11	дърво, метал, пластмаса	вариантни комбинации с елементи от фибростъкло	не	не	11 вида: физически сюжетни състезателни тихи игри отдих	3-10	имат мобилни части- педали, кормила, атрактивни
Lapset Финландия фиг. 12	дърво метал	допълва се с модулни елементи, въже, лост	да	да	физически	2-7	
Askomeeri vara, Финландия фиг. 13,14	дърво	стълби, лостове, кули, навес	да	комбинации, многоцелеви елементи	културни физически състезателни	5-10	комплекс от сектори с разни функции
Sweet Catalog, САЩ	метал, дърво		не „джобни“				
Etuvie, Франция	бетон	елементи	не	отделно и свързано 20 вида			цветни

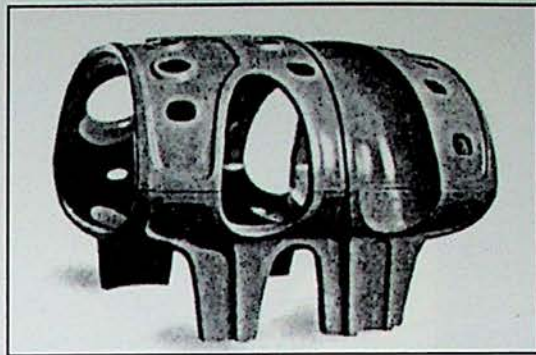
9 10

1, 2, 3, 4 - Модулни елементи
от дърво и метал
от системата Columbia cascade,
САЩ
5 - Съоръжения от метал
и пластмаси от системата
Miracle, САЩ
8 - Метални съоръжения
от системата Playbooster, САЩ
12 - Дървени съоръжения
от системата Lapset, Финландия

6

7

••••
 деца, за които съоръжението е опасно, да се предвижда първото стъпало да е по-високо - 60 - 80 см. Конструкциите да дават възможност за дейности, съответстващи на различните сръчности на децата. Например, ако малко и неопитно дете се е качило на неподходящо високо ниво, да има лесни пътища за слизане, без да се пречи на по-големите. Общият замисъл на съоръженията е издържан в художествено-естетично отношение, за да възпитава у децата усет към красотата.

При работата над детските съоръжения за игри е желателно да участват специалисти от много дисциплини - социолози, психолози, художници, скулптори, архитекти, инженери, паркостроители. От най-голямо значение е проучването на потребителското търсене чрез мненията и оценките на родители и деца.

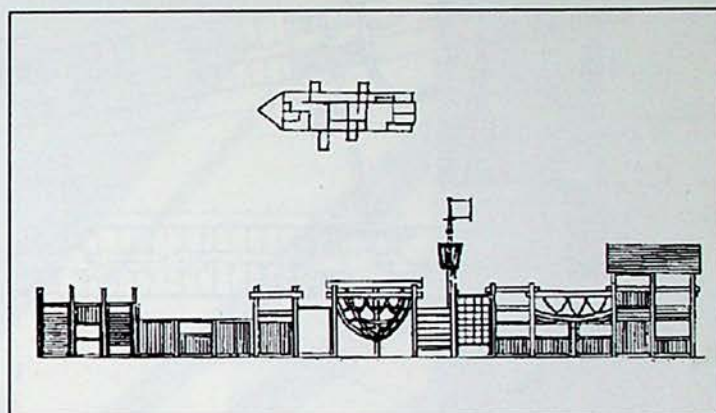
Препоръчително е децата да участват в процеса на проектиране с мнения и предложения, да могат да се включат в промените и допълването на съоръженията.

Модулната система позволява етапно изграждане при недостатъчни средства. Първоначално се осигурява един модул от универсален тип, като към него последователно може да се добавят и други елементи - лостове, мостове, висилки, кули, стълби, платформи, лолки. Оптимална е система от свързани модули с различни функции и допълнения към тях, които да изменят и разнообразяват съдържанието на уредите.

Препоръчителни са мобилни съоръжения, които да се пренасят в различни части на града.

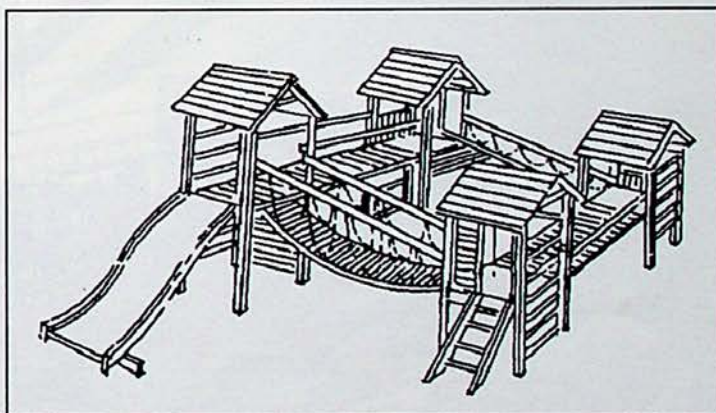
Най-хубава е новата и непозната играчка. С много по-малко разходи ще се постигне по-добър ефект. При преместването на съоръженията из населеното място трябва да се следи за демографските изменения на населението и относителния дял деца в предучилищна възраст.

■ ■ ■ Антоанета Йовева

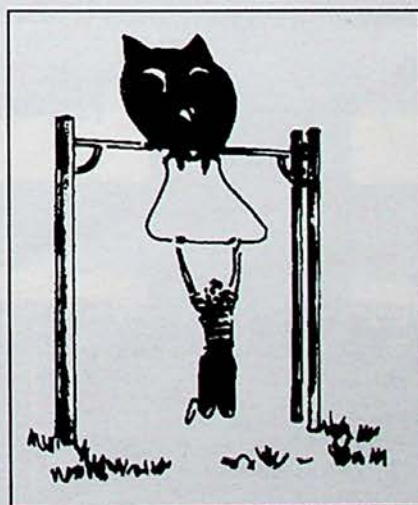

13

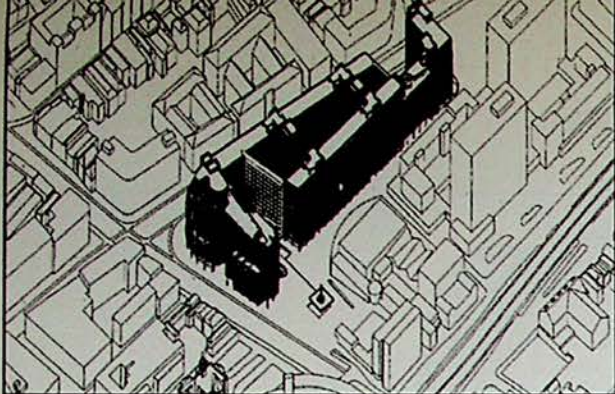
14

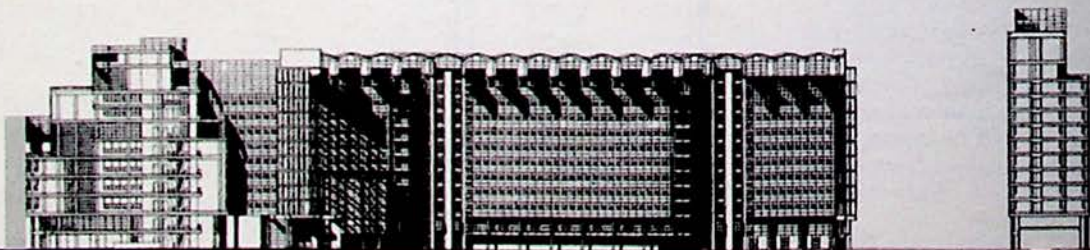
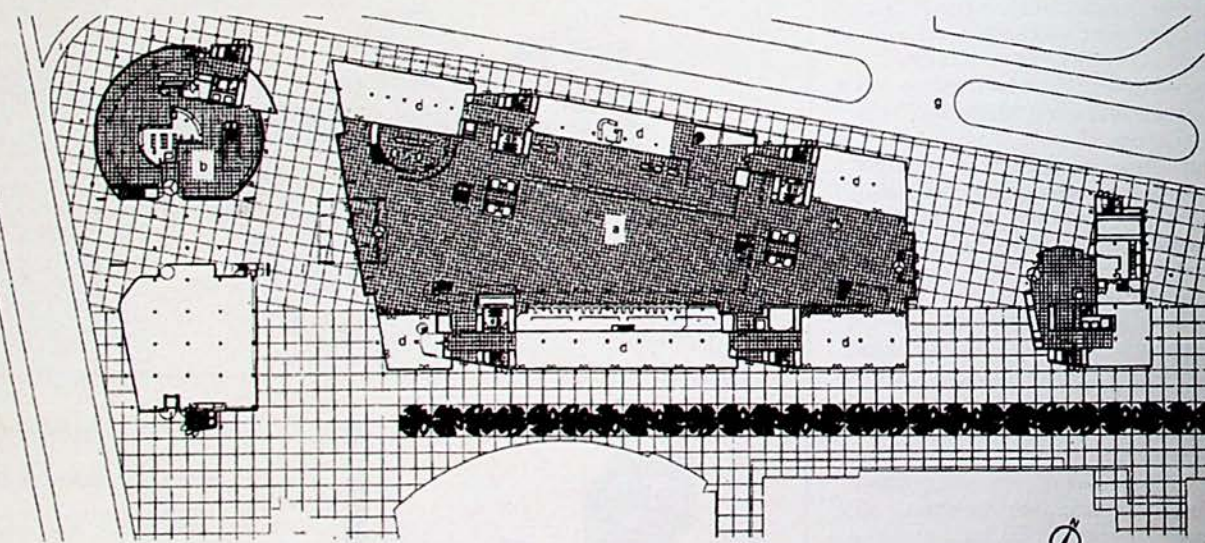
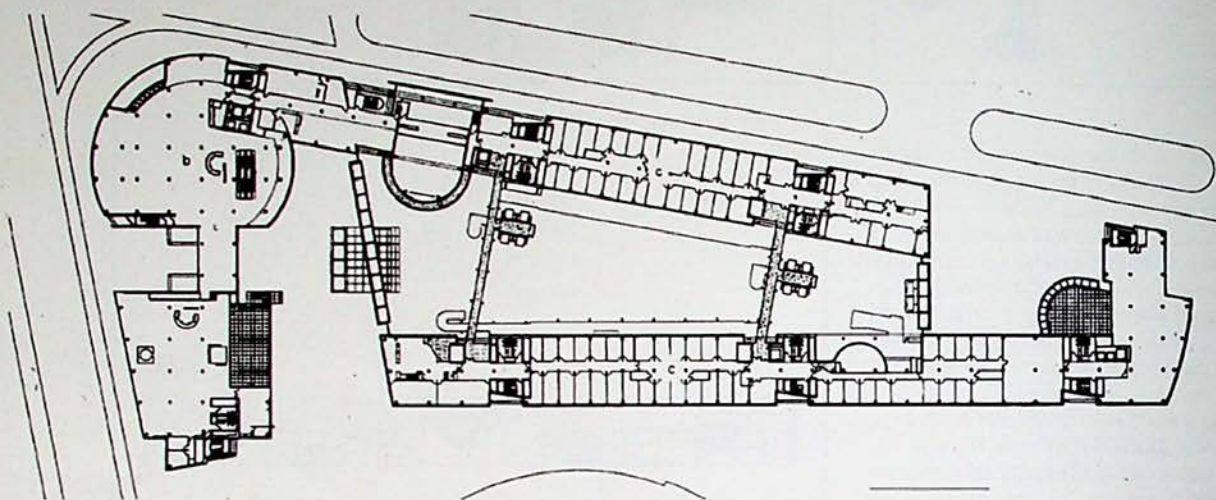
11

6, 7 - Декоративни елементи от стоманобетон от системата Form Products, САЩ
 9, 10, 11 - Съоръжения от системата EIBE
 13, 14 - Оборудване на детска площадка от Askomeeri vara

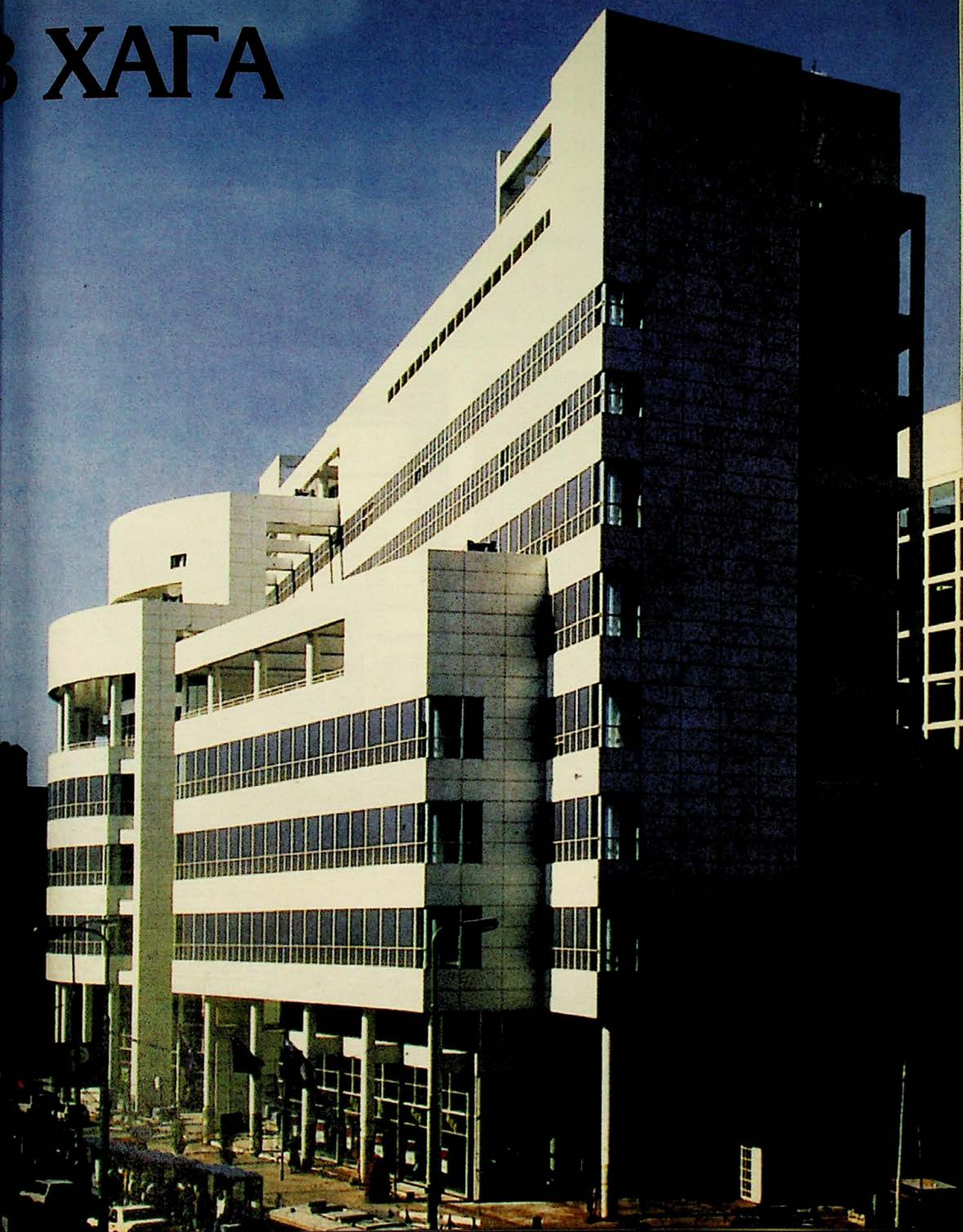

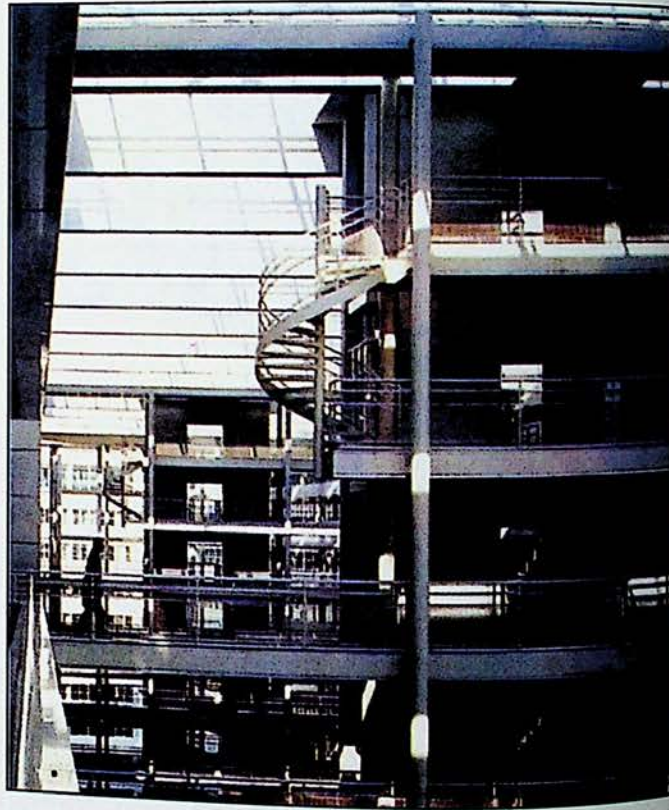
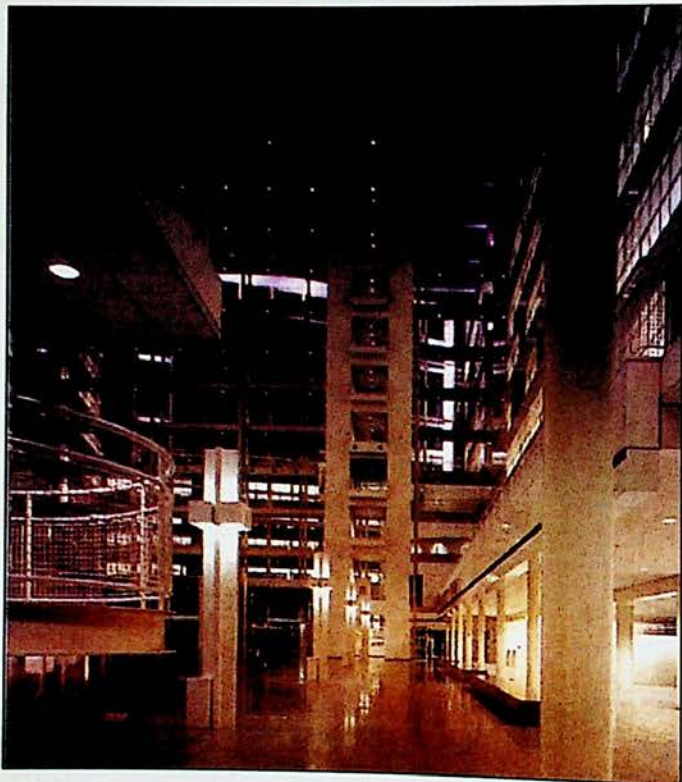
МАЙЕ

СВЕТОВНА АРХИТЕКТУРА

В ХАГА

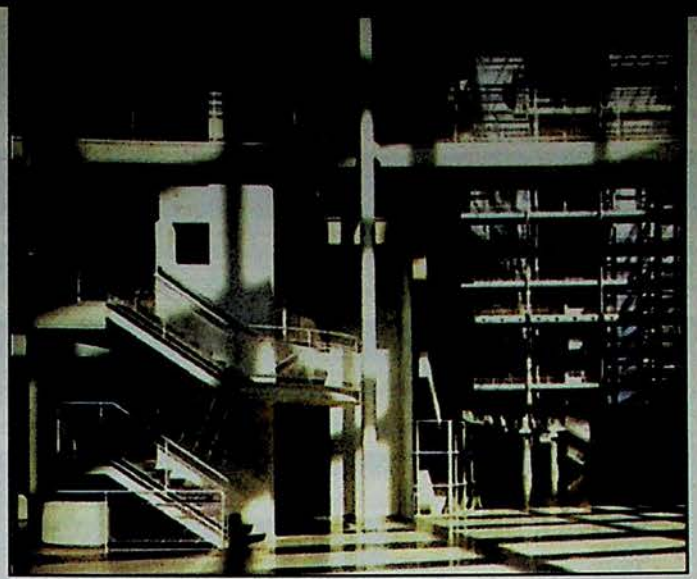

6

8

10

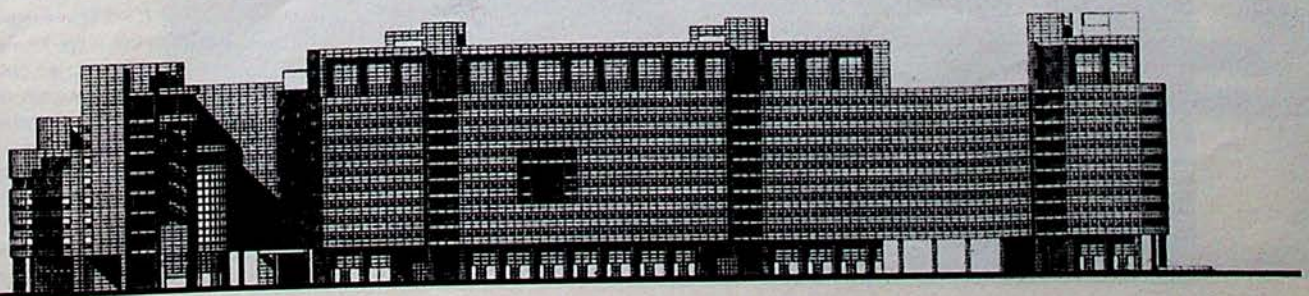
11

12

- 1 - Ситуация
- 2 - Разпределение на втория етаж
- 3 - Разпределение на първия етаж
- 4, 8, 9 - Фасади
- 5 - Общ изглед на сградата
- 6, 7, 10, 11, 12, 13 - Фрагменти от интериора

9

През септември 1995 г. бе открит завършеният комплекс от градска библиотека и кметство в Хага. Най-големият проект на Ричард Майер досега (спечелен на конкурс през 1987 г.) е плод на внимателен анализ на съществуващата градска тъкан. Двандесететажната мегаструктура следва улицните фронтове и направленията на урбанистичния растер; кръстовището на северозапад е акцентирано с цилиндричния обем на библиотеката. Застрояването оформя открити и покрити обществени пространства в средата на квартала.

Сърцето на композицията е внушителният покрит атриум през 12 етажа - зрим израз на демократичното управление. На приземното ниво той е обграден от магазини, бутици и кафенета. Паркингите за коли и велосипеди са под земята. В самото пространство на атриума „на открито“ се извършват някои услуги като издаване на паспорти и шофьорски книжки. Самият Майер е настоявал да не се използват ограждения от бронировани стъкла - темата за откритостта, прозрачността на управлението, на непосредствения контакт с властта пронизва цялото архитектурно решение. Вертикалната комуникация - две ядра от стълби и асансьори - е изнесена в голямото пространство и е свързана с двете административни крила чрез открити галерии. Етажите съдържат офиси с поглед навън или към атриума. В двата края са разположени полуцилиндричните обеми на ритуалната зала и на заседателната зала на градския съвет. Пак духа на основната идея заседателната зала се разкрива към общественото пространство с голям прозорец. Терасата върху нея с поглед към атриума се използва за приеми и тържества.

Полуцилиндричните форми са повторени още веднъж, този път отвън. Библиотеката е широкодостъпна на партера, където има кафе-читалня. Контролът се засилва с изкачането нагоре, където се разгръща богатство от погледи и от преливащи се пространства.

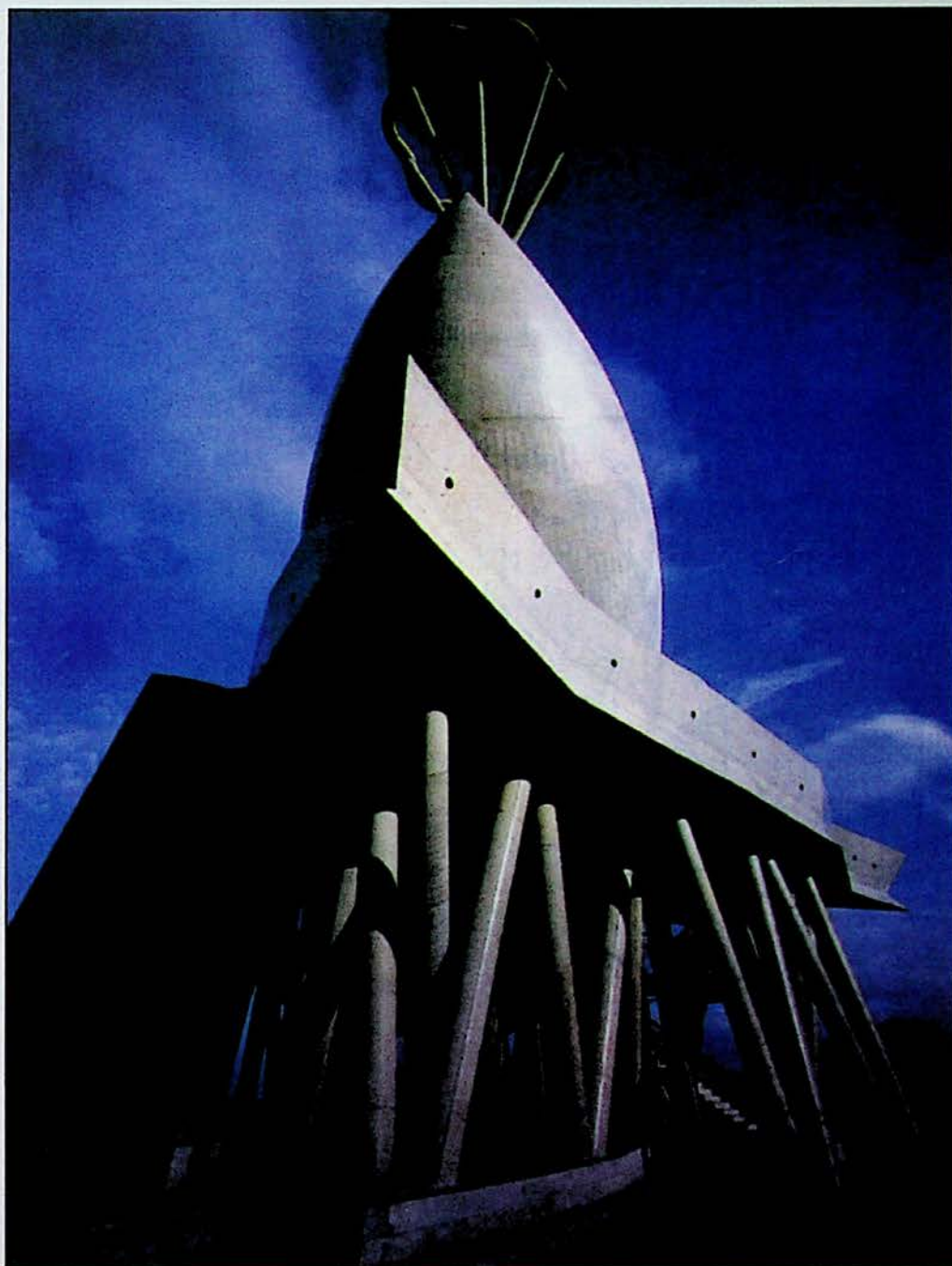
Критиката оценява високо творбата на Майер. Като социално звучене тя е сравнявана с Пенсионния институт в Прага от 30-те години на Йозеф Хавличек и Карел Хонзик и с Пенсионния институт в Хелзинки на Алвар Аалто. Като формален речник се преработват паралели с фабриката "Ван Неле" в Ротердам от 1927 г. на Бринкман и Ван дер Влуут. Но, разбира се, и тук Майер е верен преди всичко на себе си, на своите търсения и на архитектурния си стил, превърнат в негова запазена марка. Особено впечатляващо прави грижливо проученият детайл, който допринася за високото качество на сградата при един нормален (разбирайки се за ограничен) бюджет.

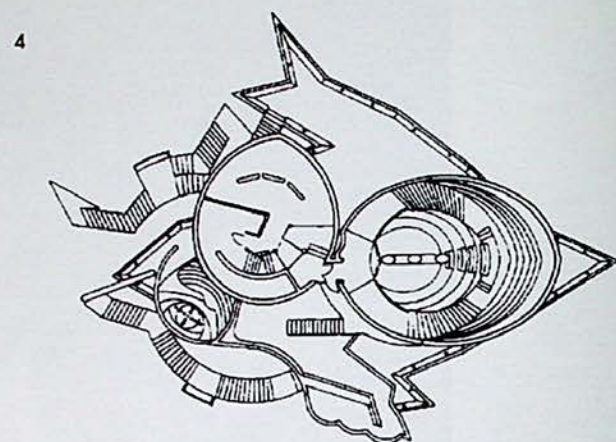
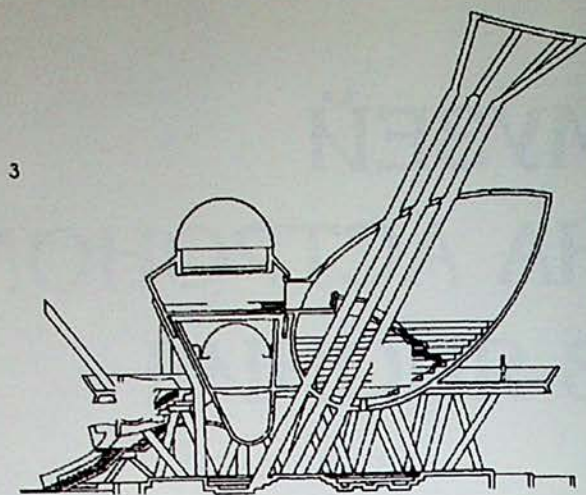
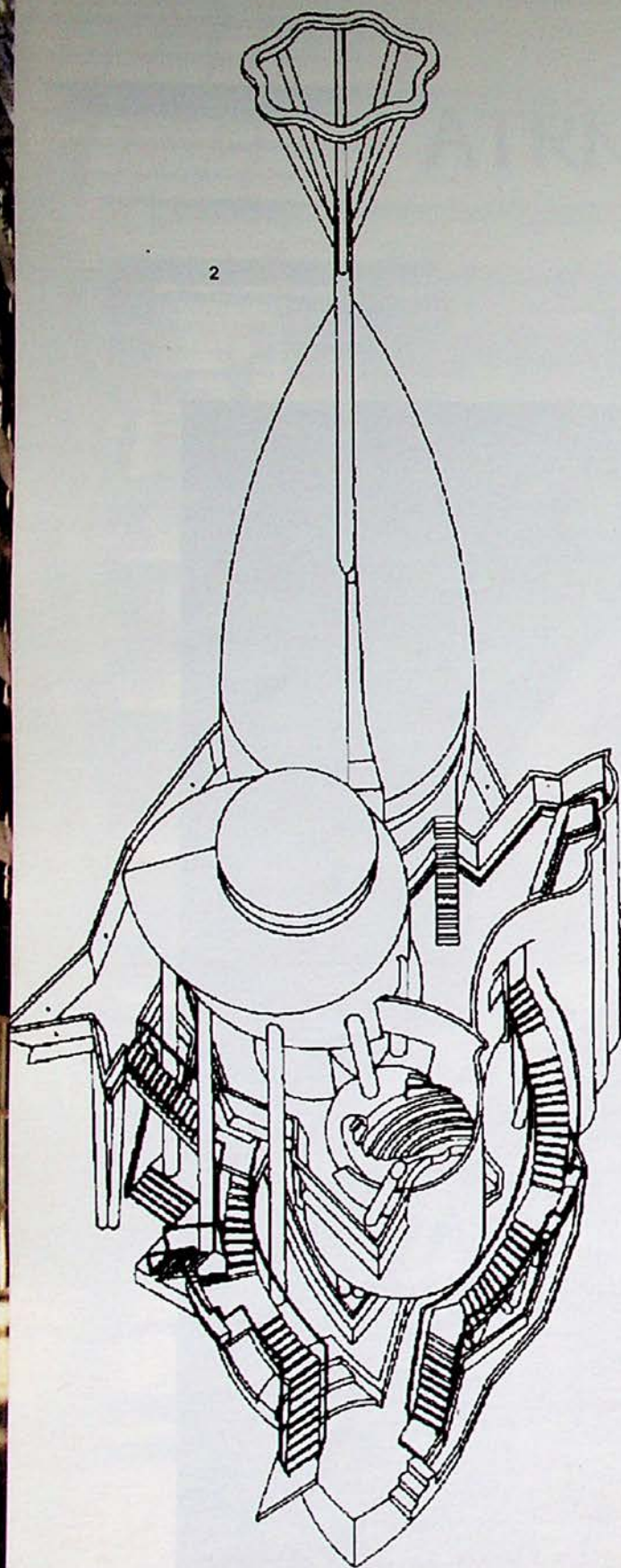
По материал
на „The Architectural Review“

МУЗЕЙ НА АСТРОНОМИЯТА В ЯПОНИЯ

АВТОР: МАСУХАРУ ТАКАСАКИ

1

Една от последните странни реализации на Такасаки се намира в националния парк "Кихоку Уваба" в южната част на Япония, смятан за едно от най-красивите места в страната. То е удостоено с наградата „Най-красивото нощно небе на Япония“ - един специфично японски начин да се привлекат туристи и да се съживи районът. Наситената с метафори композиция противопоставя темите „земя и вода“ на „небесно“ и „полярно“. От различни гледни точки бетонната структура изглежда ту като някакво извънземно насекомо, ту като космическа станция, приземил се на хълма. Обемите и пространствата излъчват сурова, първична сила. Яйцевидната форма, пронизана от три стълба, устремени към северното небе, съдържа амфитеатър. В него надвисва експозиционна галерия под обсерваторията, похлупена с купол - самурайски шлем. Пространството под „Звездния купол“ се изсипва надолу, между гората от колони, и образува детския кът. Цялата тази образност е в съзвучие с функцията на обекта - съзерцанието на небето, което от древни времена е свързано с тайнственото.

По материали на „The Architectural Review“

5

6

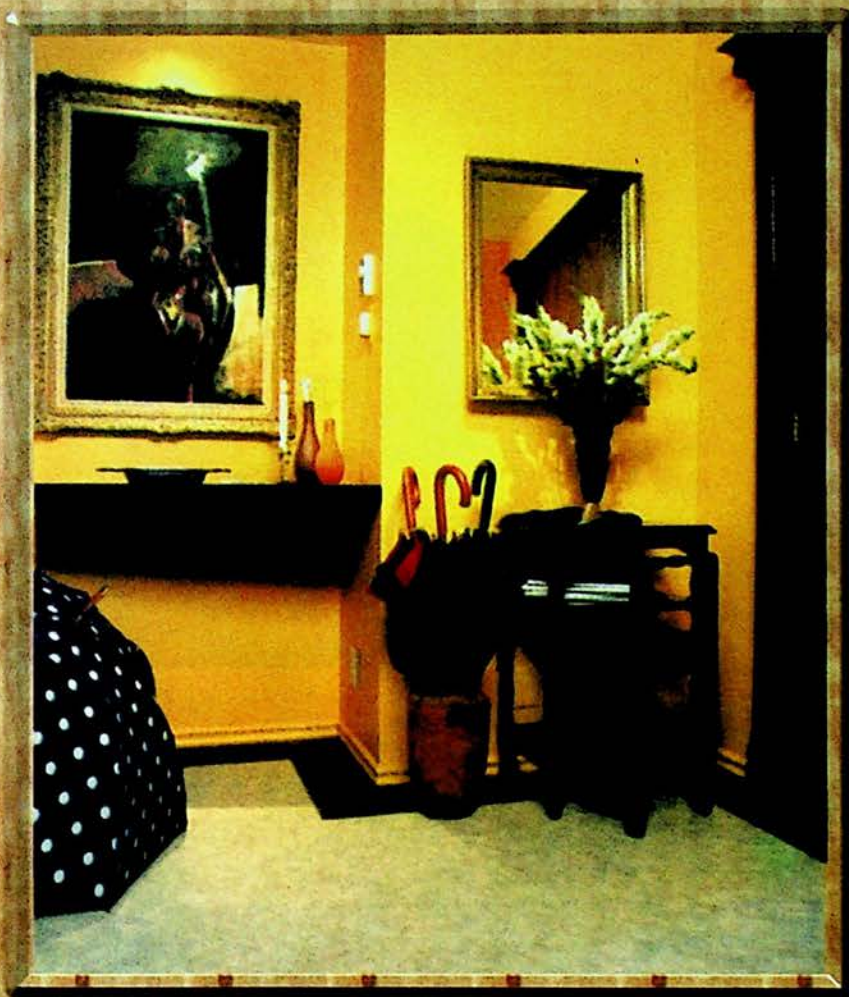

- 1, 6 - *Общ изглед*
- 2 - *Аксонометрия*
- 3 - *Разрез*
- 4 - *Разпределение*
- 5 - *Фрагмент от интериора*

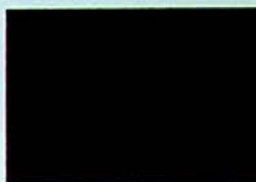
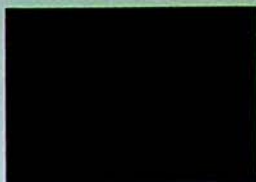

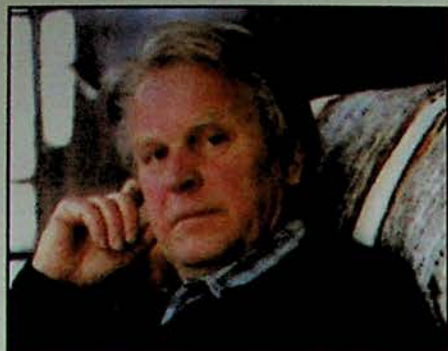
MULTI LOOK *Prestige*

ПОДОВА НАСТИЛКА ОТ КАНАДА

Това е плоскост от дървени частици, чието защитно покритие ви спестява полирането и лакирането. Изключително издържлива срещу износване, издраскване, лекета и други всекидневни рискове, тази плоскост представлява идеалното покритие. Multilook Prestige е представен в една цяла колекция от цветове и мотиви.

PRITZKER '97

ТАЗГОДИШНАТА НАГРАДА

Носителят на престижната награда "Прицкер" за 1997 г. е норвежият архитект Свер Фен. В неговата архитектура журито открива "интересно съчетание на Модерното движение със скандинавската традиция. Чарлс Кореа, предишният лауреат на наградата, характеризира архитектурния език на Фен като "лиричен и новаторски (inventif), едновременно строг и дълбоко човечен".

Журито е запленило преди всичко от чувствителността на архитекта към природата и хората.

Той е успял да избегне архитектурните моди, изграждайки постепенно и търпеливо свой собствен стил.

По-голямата част от творчеството на Свер Фен е свързано със Скандинавия - главно Норвегия, но също Швеция и Дания.

Международно признание му донесе норвежият павилион на изложението в Брюксел през 1958 г., последван от северния павилион на Венецианското биенале през 1962 г.

В по-ново време вниманието на критиката привличат два музея: Музеят на ледниците (1991) и Музеят на художника Аукруст.

Дипломирал се през 1949 г., Свер Фен принадлежи към поколението, дълбоко повлияно от Алвар Аалто.

Самият той никога не се е смятал за модерен архитект,

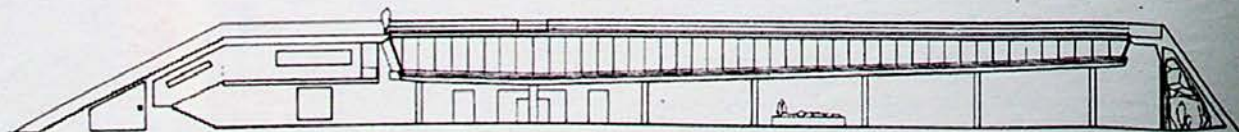
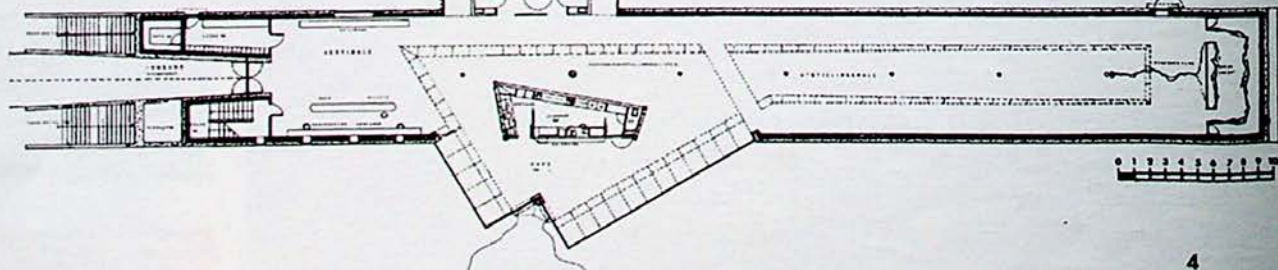
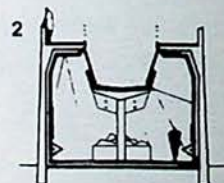
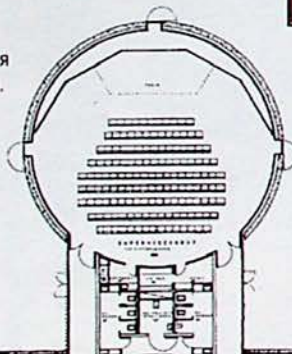
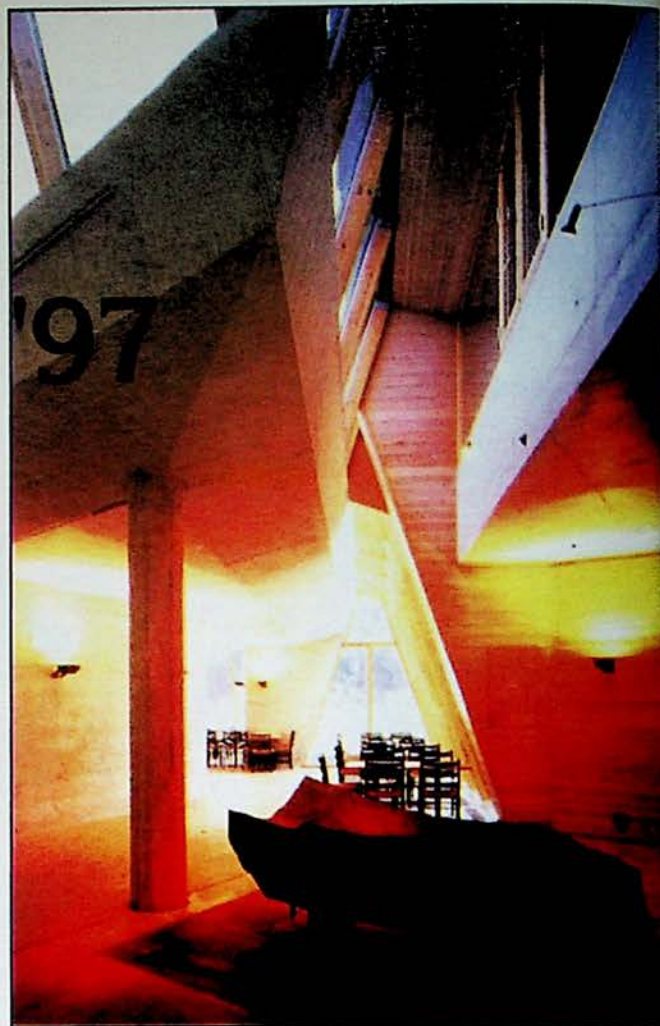
но признава, че е впечатлен от живописния антимоноументален стил на Лео Корбюзие.

Особена изразителност на неговите творби, едновременно скромни

и дръзки, придават внимателно и точно подбраните материали.

Връчването на наградата стана в току-що завършения музей "Гугенхайм"

в Билбао, дело на Франк Гери (носител на "Прицкер" за 1989 г.).

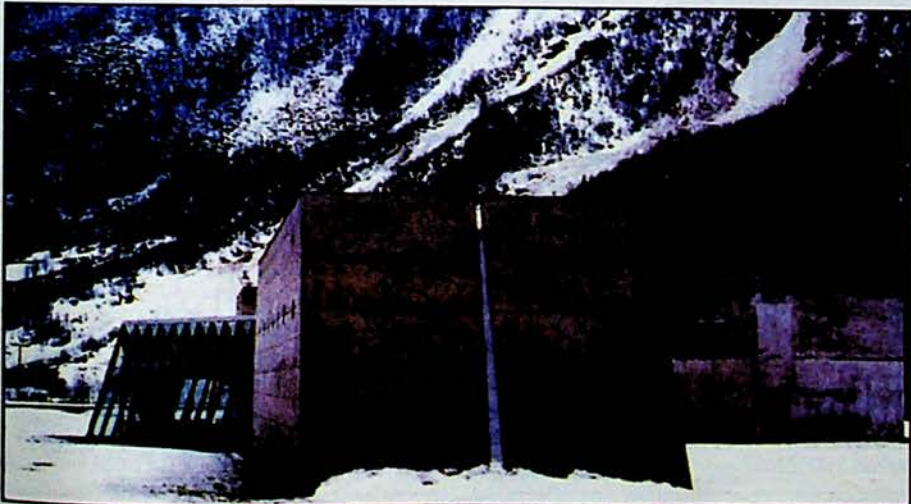

5

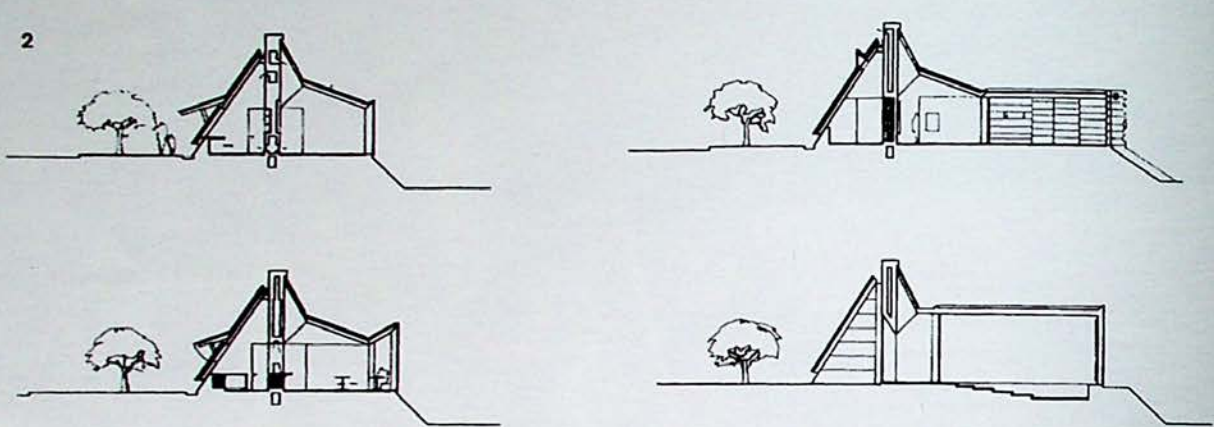
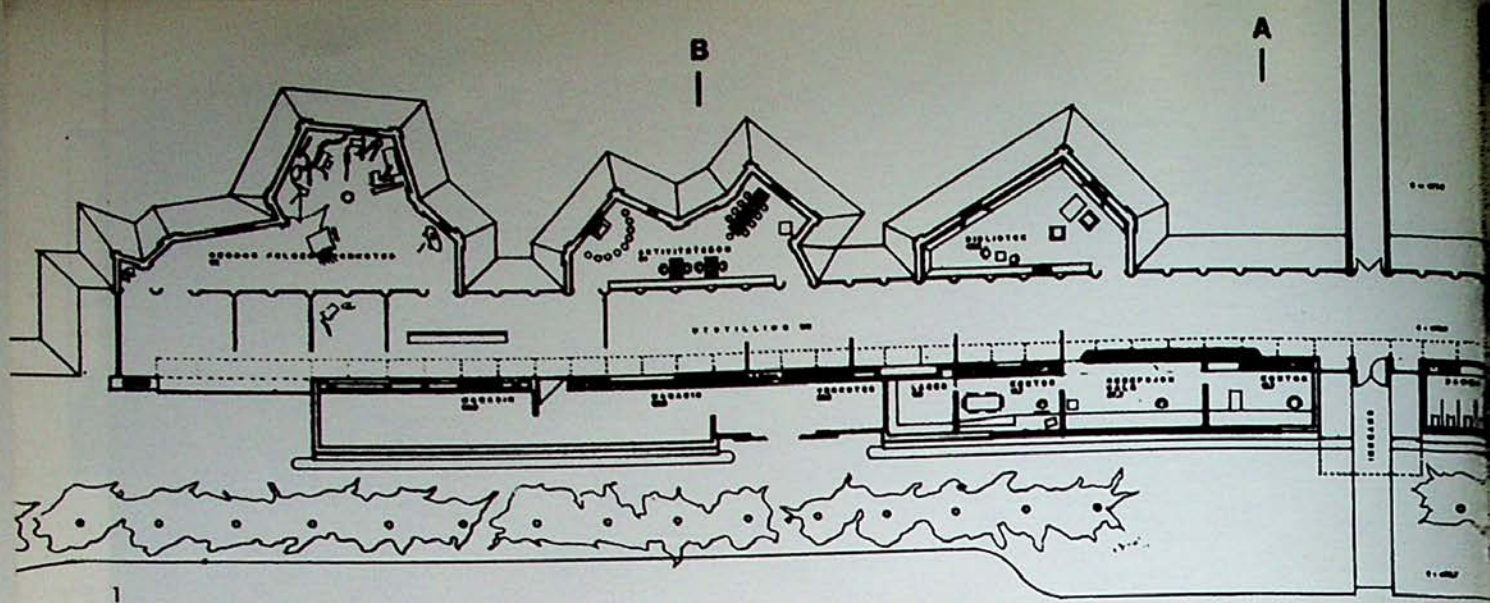
МУЗЕЯТ НА ЛЕДНИЦИТЕ

АВТОРИ: СВЕР ФЕН И ХЕНРИК ХИЛ

6

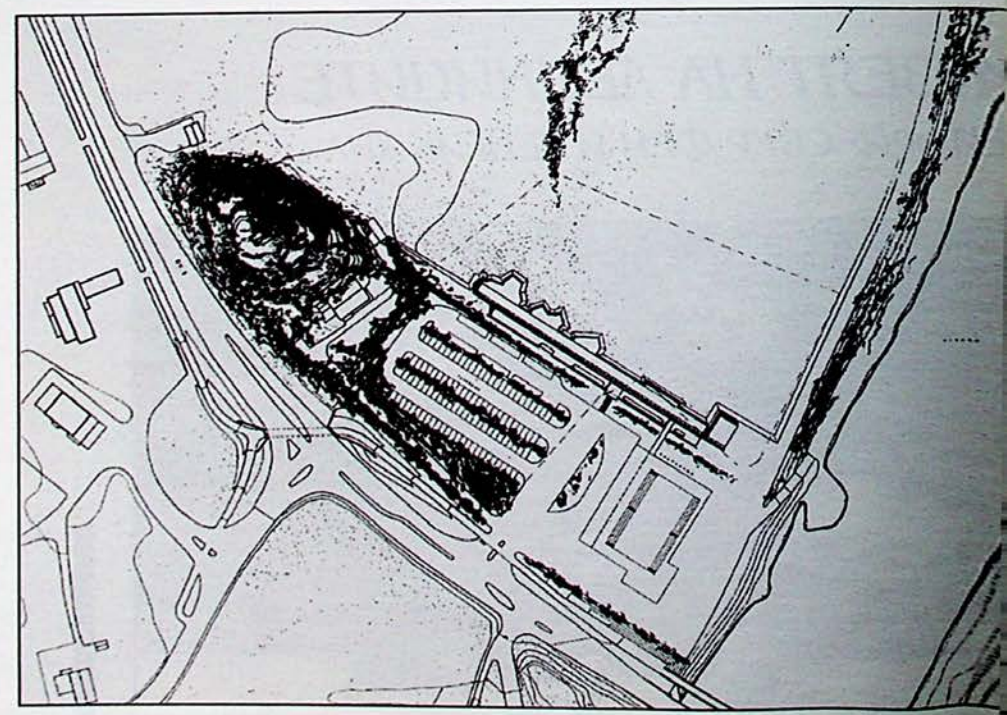

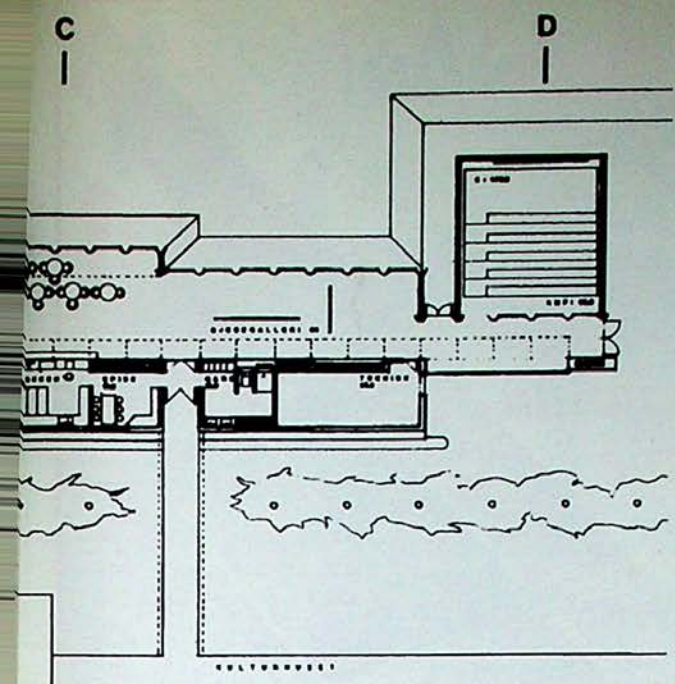
Музеят на ледниците
 1 - Фрагмент
 от интериора
 2 - Напречен разрез
 3 - Разпределение
 4 - Надлъжен разрез
 5, 6 - Фрагменти
 от екстериора

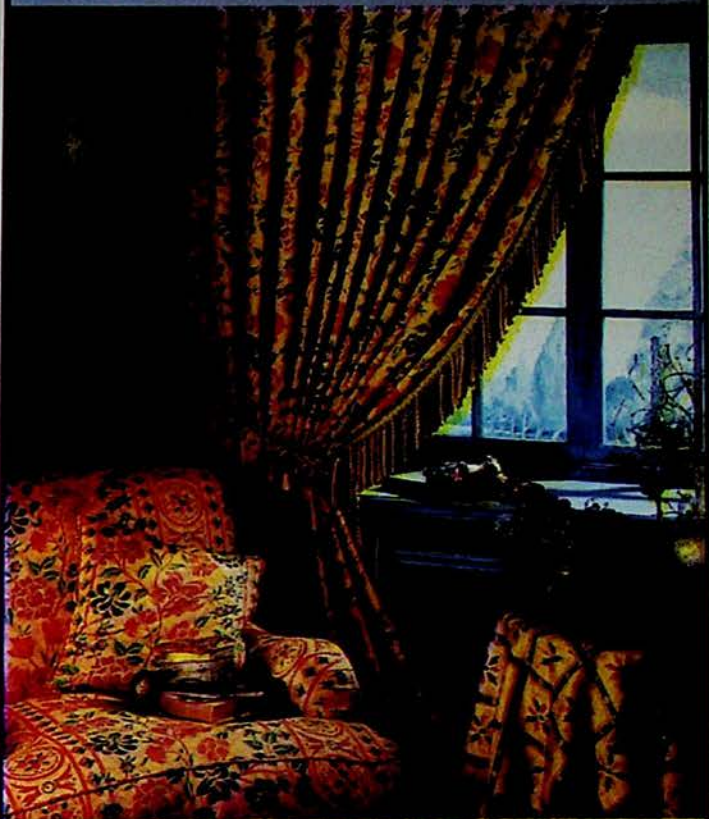
ПРОЕКТ ЗА МУЗЕЙ НА ХУДОЖНИКА АУКРУСТ

Музей
на художника Аукруст
1 - Разпределение
2 - Разрези
3 - Ситуация

Американски дамаски, пердето, покрития за дивани, мебели; обзавеждане на къщи

OMNIX LTD

1113 София, ул. "Райко Алексиев" 40, бл. 215-3
 тел.: (02) 71 83 08, 971 32 82, Телекс 24 399 BG,
 факс: (02) 71 75 44, 73 78 39

fibran[®]XPS

ЕКСТРУДИРАН ПЕНОПОЛИСТИРОЛ

- Устойчивост на натиск и въобще на механични натоварвания
- Съвместимост с всички строителни материали като: вар, цимент, гипс, пясък.
- Лекота при пренасяне, отрязване и закрепване на всяко място на строежа.
- Дълговечно съхраняване свойствата на материала при всички условия на поставяне.
- Незначителна водопропускливост
- Висока и постоянна термоизолационна стойност.

Nord Bitumi

ХИДРОИЗОЛАЦИОННИ МАТЕРИАЛИ

NICOLON

ПОЛИЕТИЛЕНОВИ МЕМБРАНИ

AMF ОКАЧЕНИ ТАВАНИ

POLIGLAS СЪТЪКЛЕНА ВАТА

KNAUF СИСТЕМИ ОТ ГИПСКАРТОН ЗА СТЕНИ И ТАВАНИ

ТЕРМО МИНЕРАЛНА ВАТА

КОГАТО Е ЗИМА...

КОГАТО Е ЛЯТО...

Термоизолация на бъдещето

fibran[®]XPS

... ТОПЛИНАТА НА ЛЯТОТО

... СВЕЖЕСТТА НА ЗИМАТА

ФИБРАН България
 София 1000
 ул. "Цар Самуил" 50
 тел.: 02/ 876 581
 факс: 02/ 987 93 20

Клималукс®

Тел./факс: 76 66 80

1784 София, Младост 1, бл. 1В, ет 12, ап. 74

Комплексно изграждане на вътрешноградни инсталации за отопление, водоснабдяване и климатизация

ПОДОВО ОТОПЛЕНИЕ
С ПОЛИЕТИЛЕНОВИ ТРЪБИ
WIRSBO - Швеция

ВИСОК ТОПЛИНЕН КОМФОРТ
ИКОНОМИЯ НА ЕНЕРГИЯ

МОНТИРА СЕ ПОД ВСЯКАКЪВ ВИД
ПОДОВА НАСТИЛКА:
ТЕРАКОТ, МРАМОР,
ДЮШЕМЕ, ПАРКЕТ, МОКЕТ

РЕГУЛИРАНЕ НА ТЕМПЕРАТУРАТА
В ОТДЕЛНИТЕ ПОМЕЩЕНИЯ

ПОЗВОЛЯВА СВЪРЗВАНЕ КЪМ
ВСЯКАКЪВ ВИД ЕНЕРГОИЗТОЧНИК –
НАФТОВ КОТЕЛ, ЕЛ. КОТЕЛ,
ТЕРМОПОМПА, ТЕЦ

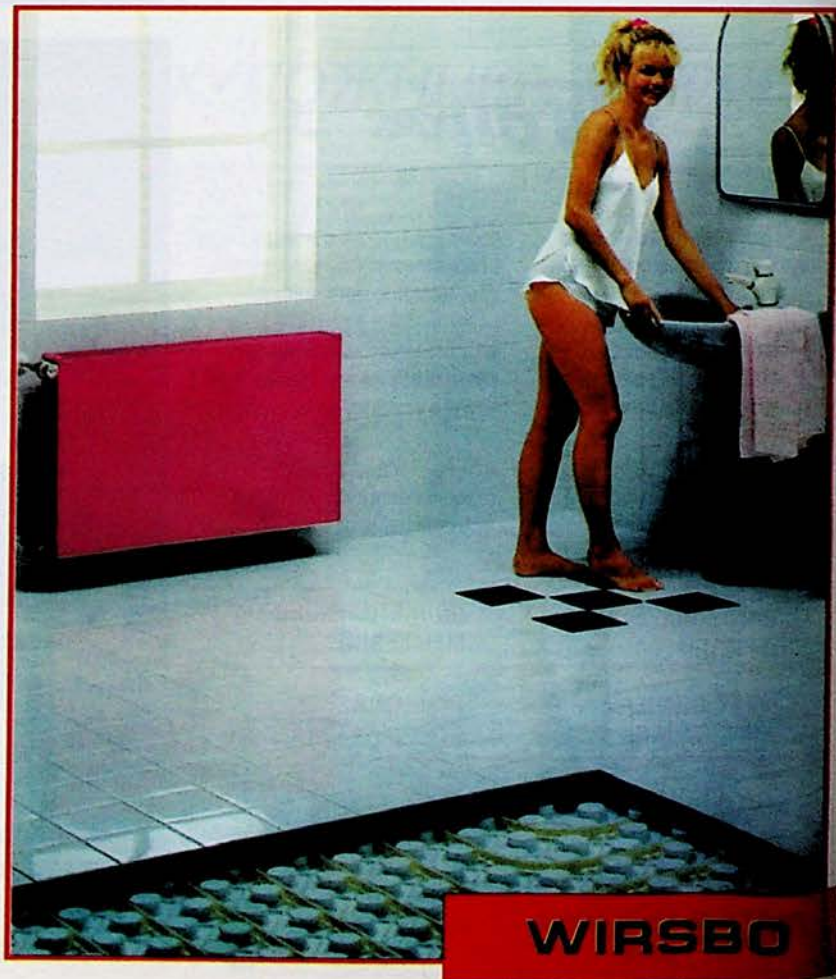

ДОСТАВКА ДИРЕКТНО
ОТ ФИРМАТА ПРОИЗВОДИТЕЛ

ОТОПЛИТЕЛНИ ТЕЛА
С ДИСКРЕТНО ПРИСЪСТВИЕ В ИНТЕРИОРА
ПОДОВИ КОНВЕКТОРИ КАМРМАНН - Германия

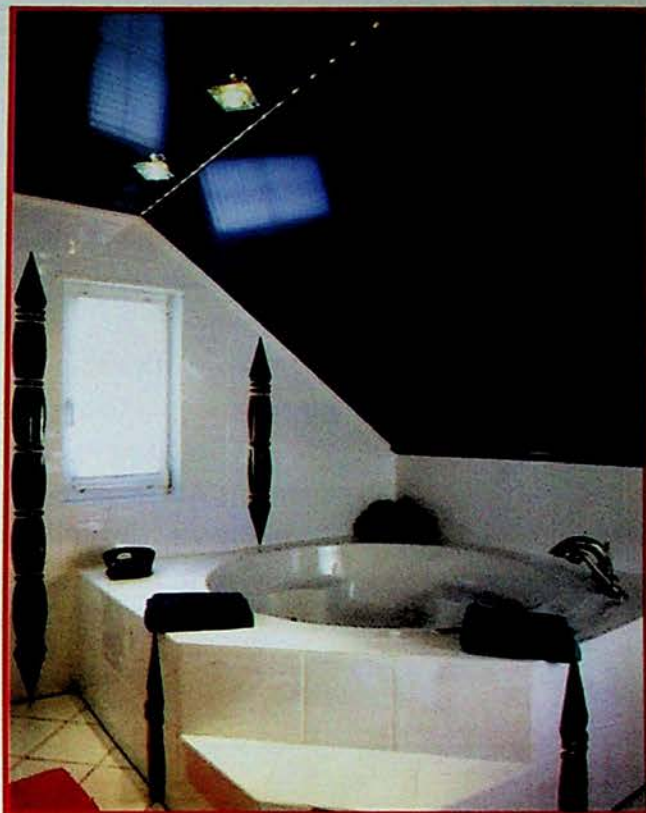
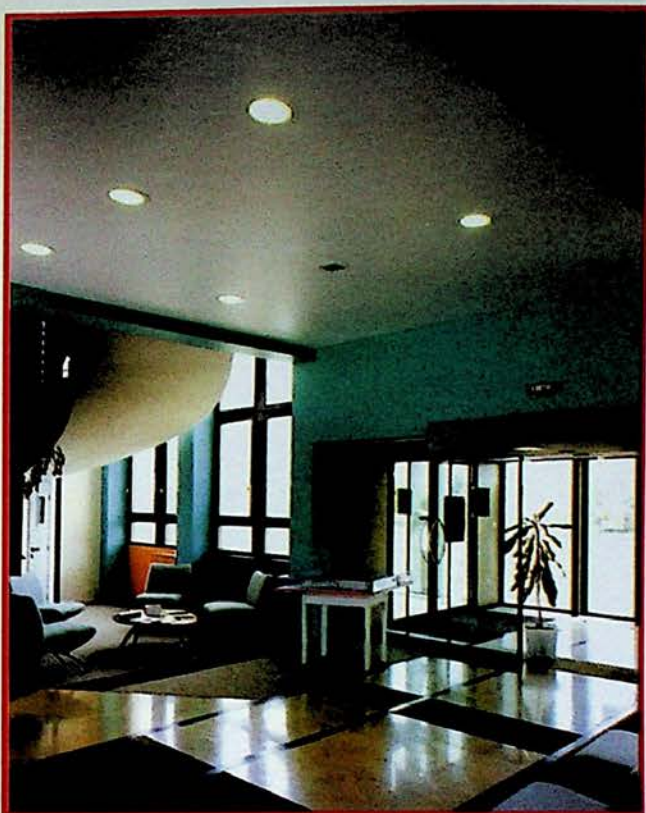
Разполагат се пред витрини и входни врати
за спиране на студения въздушен поток

BARRISOL®

ТАВАНИТЕ НА БЪДЕЩЕТО

Опънатият окачен таван „Барисол“ е:

красивият и комфортен отговор на Вашите потребности, предлагащ богат избор на цветове за всеки стил и изключително качество на завършеното изделие.

Опънатият окачен таван „Барисол“ е:

Водонепропусклив

Миец се, без кондензи, без гъбички, свежда до минимум пораженията, причинени от вода.

Демонтируем

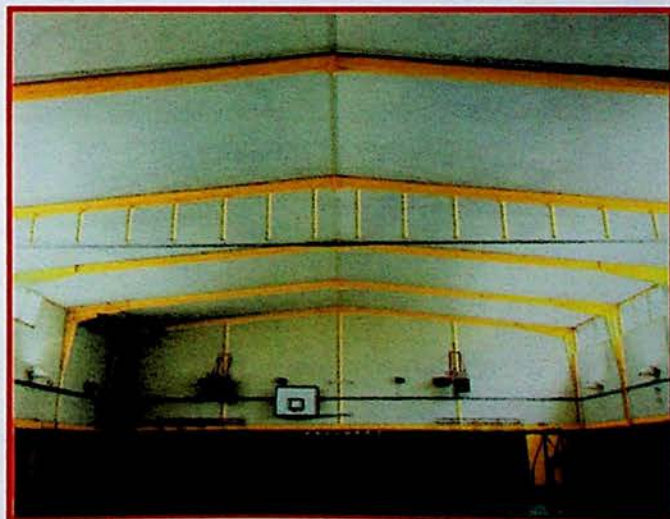
Позволява достъп до техническите инсталации и последващите технически интервенции.

Произвеждан по мярка

във всички възможни хоризонтални и обемни форми - сводове, куполи, скосени страни, между съществуващи корнизи.

Вгражда

Позволява да се вградят в него осветителни тела, вентилации, датчици и други технически апарати, включително спринклер инсталации.

Подобрява акустичната среда

Изпълнен във вариант със звукоизолация, поглъща звуците и резонансите в помещенията.

Бърз, ефикасен и чист монтаж

без да се преместват мебели, без да се развалят стени, без отпадъци и боя.

Отговаря на нормите за сигурност

за сгради и околна среда. Принадлежи към клас М1 незапалим, разрешен за употреба и в обществени сгради. Всички използвани материали отговарят на нормите за сигурност.

„Барисол“ – изборът на новото време!

„СТАР БАТ България ООД, 1000 София, бул. „Ал. Стамболийски“ № 30, тел.: 988 80 67, 981 49 29, 981 25 67, факс: 980 41 30

КАКВО Е ОБЩОТО МЕЖДУ

- * най-големите хотели в Москва и най-големите спортни зали в Германия и Швеция;
- * сградата на най-голямата руска банка - "Сбербанк" и сградата на Соса-Сола във Франция;
- * Парламента на Съюза Република Югославия и Националната банка на Украйна;
- * клубът на президента на Русия в Москва и университета "Еразмус" в Ротердам.

Отговорът е - ОБЗАВЕЖДАНЕТО!

Вече 5 години "СТОЛ - БЪЛГАРИЯ" предлага това световно признато обзавеждане и на българския пазар. Изключително качество, модерен дизайн, перфектна изработка, ергономичност, атрактивни цени, коректни взаимоотношения - това са само част от причините наши клиенти в България да са:

Държавна Спестовна Каса,
Обединена Българска Банка,
Артур Андерсен - България,
годишната среща
на Международната Банка
за възстановяване и развитие
в София,

Топенерджи, ТСБанк,
МОК "Асарел Медет",
Стопанска банка, НЕК,
Минералбанк, БТК, Омакс Трейд,
Българска Национална Телевизия,
Хотел "България"
и много други.

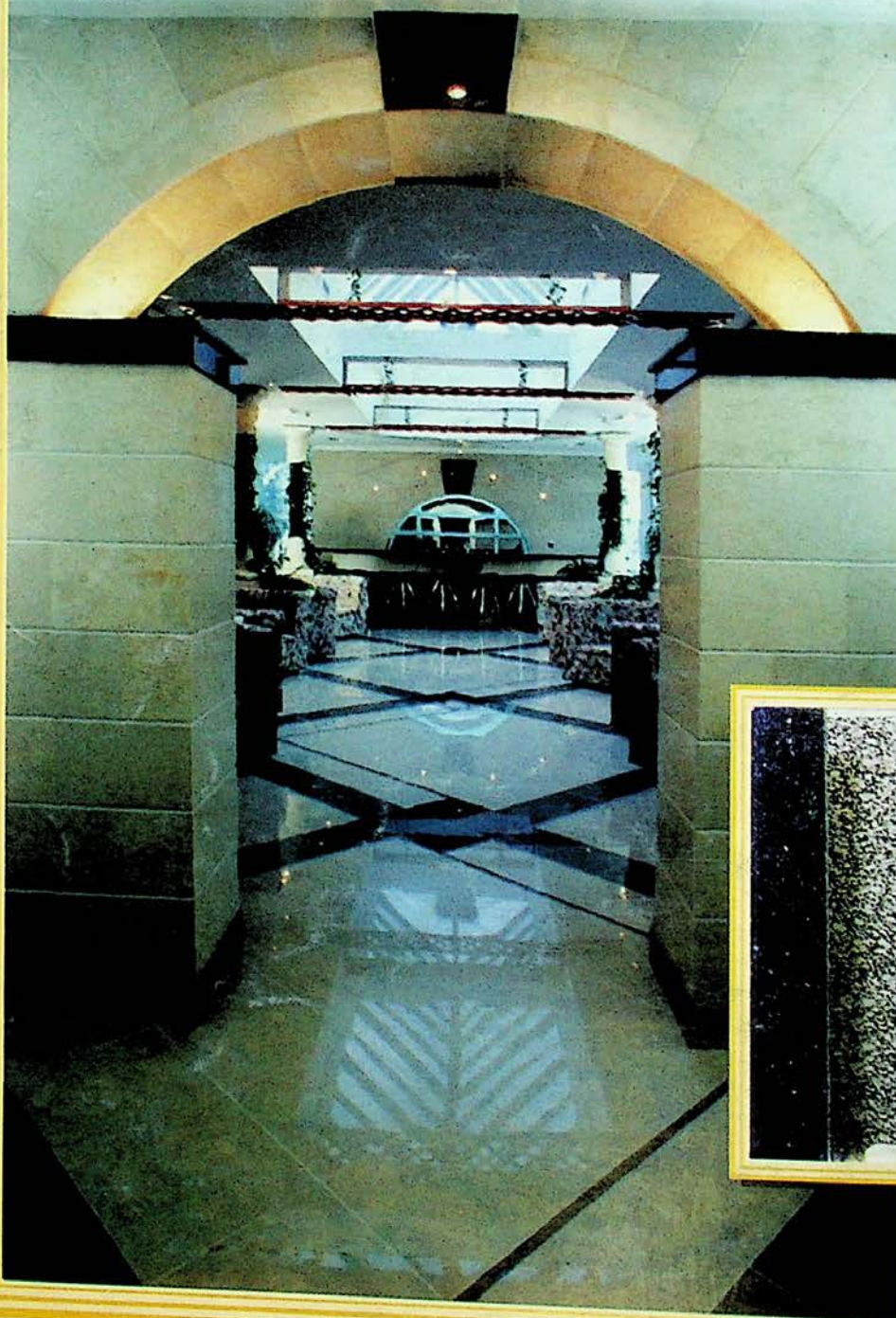
За допълнителна информация може да се обръщате към нашите специалисти на следните адреси:
"СТОЛ - България" - София 1000, бул. "Витоша" 27, тел./факс: 81 57 53, 81 33 29
Магазин: София 1000, ул. "Солунска" 35, тел. 981 03 23

Когато камъните проговорят ...

МУАТИРОК **МРАМОР - ГРАНИТ**

*Хотел "Глория палас", София.
Зимна градина. Камени облицовки и
настилка от гранитогрес: "Мултирок".*

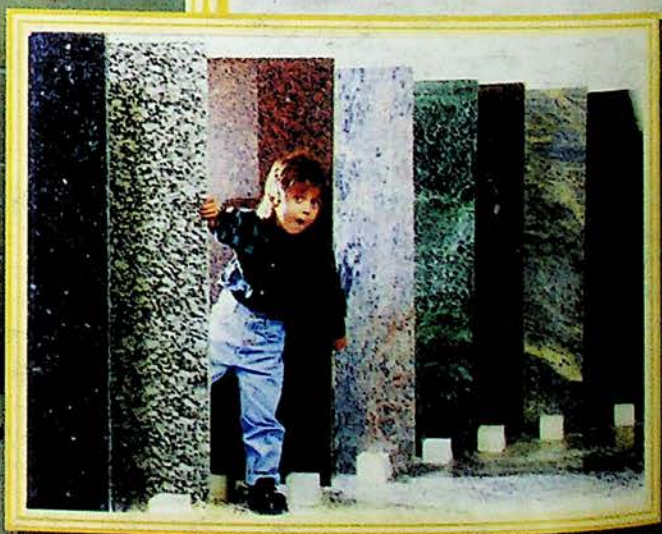
МУАТИРОК е специализирана фирма за внос-износ, производство и монтаж на естествени мрамори и гранит.

МУАТИРОК притежава производствено-складова база, в която квалифицирани каменоделци с модерни машини за обработка изработват всякакви детайли, плотове, стъпала, маси и други по индивидуален проект на всеки клиент.

МУАТИРОК разполага с изложбен салон, където всеки клиент може да усети красотата и неповторимостта на естествените материали, както и цветовото им разнообразие.

МУАТИРОК разполага с няколко групи за монтаж на всякакъв род настилки и облицовки.

МУАТИРОК има изработени и монтирани множество обекти, сред които банки, офиси и частни сгради в цяла България

София 1202, УЛ. "ВЕСЛЕЦ" N 36
/02/832 640, 833 401, 833 408
ФАКС: 835 978